

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Kai Tiislär

Silmuskudumise sõnavara soome, ungari ja eesti keeles

Magistritöö

Juhendaja Heinike Heinsoo

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Oskuskeel.....	6
1.1. Oskuskeel ja üldkeel.....	6
1.2. Termin.....	7
1.2.1. Termini vormiline külg.....	7
1.2.2. Terminite ühetähenduslikkus.....	8
1.2.3. Termini allikad ja saamise viisid.....	9
2. Silmuskudumine.....	12
2.1. Silmuskudumise ajaloost	12
2.2. Silmuskudumise põhimõisted.....	15
2.3. Rahvuslikud silmkoetehnikad ja kudumid Soomes, Ungaris ning Eestis.....	18
2.3.1. Soome.....	18
2.3.2. Ungari.....	21
2.3.3. Eesti	22
2.4. Materjali allikad.....	26
2.5. Tõlkeprobleemid.....	31
3. Soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastik.....	38
4. Silmuskudumise sõnavara vormiline külg.....	69
4.1. Lihttüvisõnad.....	69
4.1.1. Lihttüvisõnad soome keeles.....	70
4.1.2. Lihttüvisõnad ungari keeles.....	71
4.2. Tuletised.....	73
4.2.1. Tuletised soome keeles	73
4.2.2. Tuletised ungari keeles.....	76
4.3. Liitsõnad.....	78
4.3.1. Liitsõnad soome keeles.....	79
4.3.1.1. Liitsubstantiivid.....	80
4.3.1.2. Liitadjektiivid.....	82
4.3.2. Liitsõnad ungari keeles.....	83

4.3.2.1. Liitsubstantiivid.....	83
4.3.2.2. Liitadjektiivid.....	84
4.4. Sõnaühendid.....	85
4.4.1. Sõnaühendid soome keeles.....	85
4.4.2. Sõnaühendid ungari keeles.....	87
Kokkuvõte.....	89
Kirjandus.....	91
Kasutatud allikad.....	94
Suomen-, unkarin- ja vironkielinen neulonna sanasto. Yhteenvedo.....	100

Sissejuhatus

Käesoleva magistritöö eesmärk on koostada soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastik ning analüüsida sõnavara vormilist külge. Töö koosneb neljast osast.

Esimeses peatükis vaadatakse oskus- ja üldkeele vahekorda. Alapeatükkides on ülevaade termini vormilisest küljest, oskussõnade saamisviisidest ning termini ühetähenduslikkusest. Teises peatükis on vaatluse all silmuskudumise ajalugu, selle põhimõisted, töös kasutatud materjali allikad ning rahvuslikud tehnikad ja kudumid. Eraldi on alapeatükk tõlkeprobleemidest, kus on esitatud mõningad mõisted, mis kolmes keeles täielikult ei kattu või puuduvad hoopis.

Kolmas peatükk sisaldab soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastiku, milles on ligikaudu 550 märksõna. Mõisteid on sõnastikus vähem, kuna sama mõistet võib tähistada rohkem kui üks termin. Töö viimases peatükis on analüüsitud silmuskudumise sõnavara vormilist külge. Alapeatükkidena vaadatakse lihttvisõnu, liitsõnu, tuletisi ning sõnaühendeid. Analüüsitud on soome- ning ungarikeelset sõnavara ning kõrvutatud seda eestikeelsega.

Töö praktiliseks väljundiks on kolmekeelne sõnastik, mille kasutajana näeb autor ennekõike eestlasest käsitööharrastajat. Sõnastiku idee pärinebki eestlastest kudemajadelt, kes uusi ideid ja mustreid soomekeelsetest allikatest leiavad, kuid puuduliku keeleoskuse ning puuduva erialase sõnastiku tõttu ei oska tööjuhiseid tõlkida. Sõnastik on jätk bakalaureusetööle, mille sõnastikuosas oli neli käsitöövaldkonda (heegeldamine, kudumine, lapitöö, õmbemine) ning keelteks soome ja eesti. Käesolevasse sõnastikku sai valitud vaid silmuskudumine ning lisatud ungari keel.

Sõnastiku koostamisel on kasutatud soome-, ungari- ja eestikeelseid kudumisalaseid käsiraamatuid, ajakirju, sõnastikke ning Internetilehekülgi. Eelistatud on emakeelseid

väljaandeid, kuid materjali on kogutud ka tõlkekirjandusest. Tõlgitud raamatute puhul peab aga sõnavara kriitilise pilguga jälgima, kuna tõlkija ei pruugi olla erialainimene, kes konkreetse eriala sõnavara tunneb. Sama kehtib toimetamata Internetilehekülgede kohta, kuhu teevad postitusi harrastajad, kes erialakeelt piisavalt ei valda. Erialatekstide lugemisel ja tõlkimisel võib hätta jääda isegi ülikoolis omandatud võõrkeeleskusega, kuna kõikide erialade oskussõnavara ei ole lihtsalt võimalik omandada.

Mereste (Mereste 2000: 84) juhib tähelepanu asjaolule, et oskussõnavara loomine ning oskuskeele korraldamine peaks olema ennekõike vastavat eriala käsitleva teaduse probleem, kuid parimad tulemused sünnivad siiski erialainimeste ja keeleteadlaste koostöös. Käesoleva sõnastiku eestikeelse sõnavara on läbi lugenud ning parandused teinud TLÜ õppejõud Ann Ojaste, kes juhendas ka silmuskudumise teoreetilise osa kirjutamisel. Soomekeelse sõnavara luges läbi ja lisas omapoolsed soovitused Jyväskylän ülikooli käsitööõppetooli õppejõud Tuula Jämbeck. Ungarikeelse sõnavara puhul andsid nõu Szegedi ülikooli doktorant Bernadett Bíró ning Tartu ülikooli endine ungari keele lektor Viktória Tóth.

Erialainimesed rõhutasid, et olemasolevatele keeltele tuleks sõnastikku lisada ka inglise, saksa ning vene keel, kuna seni pole mitmekeelset silmuskudumise sõnastikku koostatud, vajadus aga selle järele on olemas.

1. Oskuskeel

1.1. Oskuskeel ja üldkeel

Eesti oskuskeeleõpetuses ollakse seisukohal, et oskuskeel on kirjakeele allkeel (Erelt 2007: 18). Kui oskuskeelt vajavad eelkõige erialainimesed omavaheliseks suhtluseks, siis lihtsamate oskussõnadega on kokku puutunud igaüks meist, kas matemaatika-, bioloogia-, füüsika- või mõnes teises koolitunnis.

Kull (2000: 141) esitab oskuskeele vastandina üldkeele, mida iseloomustab üldisem keelekasutus. Oskuskeel koosneb eri alade oskuskeeltest, mida nimetatakse erialakeelteks (nt füüsika-, meditsiini-, käsitöökeel). Viimased omakorda jagunevad allsüsteemideks. Käsitööterminoloogias saab eristada näiteks heegeldamise, kudumise, õmblemise jne sõnavara. Kudumissõnavara all saab välja tuua silmus- ja kangakudumise sõnavara.

Kui üldkeel on üldjoonelisem ja tavalisem keelepruuk, siis oskuskeelt iseloomustab konkreetne ja täpne keeletarvitus – oskussõnade täpsusaste on suurem kui üldkeele sõnadel. Oskuskeelele kehtivad kirjakeele üldised reeglid ja normingud, kuid seda iseloomustab spetsiifiline sõnavara ning omad kindlad iseärasused. Peab siiski silmas pidama, et oskuskeele sees on erialakeeled, mis võivad üksteisest suuresti erineda, nt humanitaar- ja täppisteaduste keele vahel on suuri erinevusi. (Erelt 2007: 38; Kull 2000: 141–143; STK: 11–12)

Üldkeele ja oskuskeele suurim erinevus seisneb sõnavaras. Erelt (2007: 19–21) mainib, et kui üldkeele sõnade tähendused on kõigile teada ning lauseehitus lihtne, siis oskuskeele sõnavara tunneb vaid kitsas teadlaste ringkond. Kuna erialateadlased peavad saama oskuskeeles suhelda ning selles ka õpetada, esitatakse oskuskeelele järgnevad nõuded: täpsus, loogilisus, selgus, võimalikult lai arusaadavus, ühemõttelisus ja vormiline täius. (Haarala 1981: 9–11; Kull 2000: 154–155)

1.2. Termin

Termin ehk oskussõna ehk oskuskeelend on erialamõistet tähistav keelend, mis on erialal laialt tuntud ja heakskiidetud ning on kasutuses kinnistunud. Kindlat piiri oskuse ja üldkeelega sõnavara vahele tõmmata ei saa. On olemas mingi piiriala, kus toimub mõlemapoolne liikumine – erialamõisted saavad tuntuks üldkeelega kaudu, teisalt kasutatakse oskuskeelt uute mõistete tähistamiseks üldkeelega sõnu. (Erelt 1982: 18) Näiteks kehaosade nimetused *käsi* ja *sõrm*, mis on selgelt üldkeelsed, on kasutusel ka kudumissõnavaras.

Nii Eestis kui ka mujal maailmas on olnud oskuskeeleõpetuses aeg, mil terminile esitati hulk üksikuid nõudeid, nagu täpsus, lühidus, ühetähenduslikkus, süsteemsus, sünonüümitus jt. Tänapäevaks on jõutud arusaamisele, et kõiki neid nõudeid, kas siis igäht eraldi või kõiki üheskoos, pole võimalik täiuslikkuseni arendada. Lahendus arvatakse olevat kusagil vahepeal – lühiduse ja lihtsuse, täpsuse ja süsteemsuse õiges vahekorras. Kõige üldisema nõude järgi peab termin mõistet adekvaatselt edasi andma ning olema sobiv nii kirjalikus kui ka suulises suhtluses. (Erelt 1982: 101–107)

1.2.1. Terminivormiline külg

Vormiliselt võivad terminid olla:

1. üksiksõnad

a) lihttüvisõnad, nt sm *vyö*, ung *öv*, ee *vöö*

b) tuletised, nt sm *lisäys*, ung *szaporítás*, ee *kasvatamine*

c) liitsõnad, nt sm *lankavyyhti*, ung *fonalköteg*, ee *lõngaviht*

2. sõnaühendid – ühest või enamast iseseisvast sõnast moodustatud tervikud.

Sõnaühendi osad võivad olla nii liht- kui ka liitsõnad, nt sm *käsinommeltu sauma*, ung *kézi varrás*, ee *käsitsiõmblus*. Mõnigi kord on sõnaühend uue mõiste väljendamisel hädaabivahend. Mõiste on täpsem, kui teda antakse edasi ühe sõna abil. Sõnaühend peaks koosnema kahest või äärmisel juhul kolmest sõnast, et saaks terminina toimida.

Kuna oskuskeel taotleb lühidust ja kompaktsust, saab sõnaühendist sageli liitsõna. (Erelt 2007: 150–158; Fóris 2005: 94)

Osa terminoloogid ei pea sõnaühendeid termineiks, vaid terminirühmadeks. Erialsõnaraamatutes esinevad kõrvuti siiski nii sõnaühendid, liitsõnad kui ka üksiksõnad. Erinevates keeltes võib sama mõiste esineda kas üksiksõna, liitsõna või sõnaühendina, nt sm *kauluri*, *irtokaulus*, ung *kötött garbónyak*, *garbó*, ee *salli asemel kantav kõrge kootud kaelus*; äravõetav *kaelus*. Kui terminit ühest keelest teise tõlgitakse, siis peab silmas pidama sihtkeele ehitust. Alati pole võimalik sõnaühendit sõnaühendina ja liitsõna liitsõnana tõlkida. Termin peab sobima keele sõnamoodustusviisidega. (Haarala 1981: 17)

1.2.2. Terminite ühetähenduslikkus

Terminoloogias on ideaaliks peetud terminite ühetähenduslikkust, mis tähendab, et üks termin tähistaks ainult üht mõistet ning ühele mõistele vastaks ainult üks termin. Ideaaliks, kus oskuskeel oleks vaba sünonüümiast ja polüseemiast, on aga raske saavutada. (Erelt 2007: 93)

Polüseemia ehk mitmetähenduslikkuse puhul on ühel ja samal sõnal mitu eri tähendust, nt sm *neule* 1. *kude*, 2. *kudum*, 3. *pooleliolev kudumistöö*. Terminoloogias on olemas kahesugust polüseemiat – mitmetähenduslik termin tähistab kas üksteisest kaugel või üksteisest lähedal seisvaid mõisteid. (Erelt 2007: 94)

Kui üht mõistet väljendab mitu keelendit, on tegu sünonüümiaga, nt sm *kantapään takaosa*, *kantalappu* 'kannalakk'. Oskuskeeles nimetatakse sünonüümseid termineid ka variantideks ehk teisenditeks, mis on ühisnimetajaks neile sünonüümidele, mida keeleteaduses sünonüümideks ei peeta. Kasutusel on ka nimetus *dubletid*. (Erelt 2007: 108)

Erelt jagab **terminivariandid** järgnevalt (Erelt 2007: 115–116):

1. leksikaalsed variandid – iga terminivariant on eraldi lekseem, nt ung *segédfonal* ja *idegen szál* 'abilõng', sm *iso huivi* ja *stoola* 'stoola',

2. grammatilistes ehk vormiehituslikes variantides langevad täielikult või osaliselt kokku terminivariantide sõnatüved, erinevus on grammatilises vormistuses:

- a) eri liited, nt sm *silmukanpidin* ja *silmukanpidike* 'silmuste hoidik, silmusehoidja'
- b) erisugused tuletusmallid,
- c) erisugune liitumus
- d) liitsõna komponentide erisugune järjestus
- e) liitsõna ja sõnaühend rööpselt, nt sm *puikkomittari* ja *puikkokoon mittari* 'vardamõõdik, varda jämeduse määraja'
- f) liitsõna ja tuletis rööpselt, nt *rannelämmittimet* ja *rannekkeet*
- g) sõnaühend ja tuletis rööpselt, nt ee *kõrvadega müts* ja *kõrvik*
- h) tüvisõna ja liitsõna või tüvisõna ja tuletis rööpselt

3. ortograafiliste variantide erinevus on õigekirjas, kas erineb võõrsõnade kirjpilt või kokku- ja lahkukirjutamine, nt ung *poncho* ja *poncsó* 'pontšo'

1.2.3. Termini allikad ja saamise viisid

Uusi termineid võib saada keeles juba olemasoleva ainese põhjal või teistest keeltest laenates. Oskuskeeles on kasutusel samad sõnamoodustusviisid, mis üldkeeleski uudiskeelendeid luues ning tähtsamad sõnamoodustusviisid on ühised kõikidele Euroopa keeltele. (Erelt 2007: 175)

Sõnade ühendamine püsivaiks sõnaühendeiks on iseloomulik inglise, prantsuse või vene keelele, kus liitsõnad on kõrvalise tähtsusega. Seda terminite saamise viisi kasutatakse siiski ka liitsõnarikastes keeltes, nagu soome ja eesti keel. Kuna sõnaühenditest terminid on püsiva koosseisuga, ei saa nende osasid meelevaldselt vahetada. Samuti tuleb meeles pidada asjaolu, et sõnade ühendamisel ei tule keelde uusi sõnu, nt *pöidlakiiluga labakinnas*. (Erelt 2007: 175–176)

Sõnade liitmine on oskussõnade loomise ammendamatu moodus. Liitsõnade moodustamise eeliseks on kõrge motiveeritus, kuna uue liitsõna tähendus on tavaliselt selgitamata mõistetav. Liitsõnade puuduseks on nende häälikuliselt pikk kuju ning kokku- ja lahkukirjutamise reeglid. Nii eesti kui ka soome oskuskeeles on pikad liitsõnad tavaline nähtus. Rohkesti on 3- ja 4-tüvelisi liitsõnu, nt sm *harakanvarvaspisto* 'varesejalgpiste', *käsityölanka* 'käsitöölõng', millest arusaamine ei tekita raskusi. Pikemaid liitsõnu tuleks oskuskeeles siiski vältida. (Erelt 2007: 178; Haarala 1981: 35–36)

Sõnade tuletamine on oskuskeeles laialdaselt kasutatav terminisaamisviis. Erinevate liidete abil saab üpris kergesti uusi oskussõnu luua, nt sm *neuloa* > *neule* 'kudum', ung *vasal* > *vasalás* 'triikimine', ee *sõrm* > *sõrmik*. (Erelt 2007: 178)

Teistest keeltest laenatakse sel juhul, kui ei leita sobivat omakeelset sõna. Mida rahvusvahelisem on eriala ja mida kitsam on oskuskeeles kasutajaskond, seda enam kasutatakse võõrsõnu, mis on oma keele ortograafiaga mugandatud, või tsitaatlaene. Eraldi laenurühma moodustavad tõlkelaenud – omakeelsed sõnad või sõnaühendid, mis on teisest keelest sõna-sõnalt või morfeem-morfeemilt tõlgitud ning laenatud koos sama tähendusega, nt *kaljukass* norra *ffjellfross*. (Erelt 2007: 207; Haarala 1981: 35–36; Rätsep 2002: 187)

Rahvusvaheline standardiseerimisliit ISO 704 soovib oskuskeeles arendamisel eelistada omaterminite võõrale. Sellest ei järeldu, et kõik võõrlaenud tuleks omakeelseks muuta. Kõikides keeltes on kasutusel kolmesugust oskussõnavara: 1) ainult omasõna, 2) ainult võõrsõna, 3) kõrvuti oma- ja võõrsõna. Kui võõrsõna on kasutusel spetsialistide seas, siis omasõnal on avaram kasutus ning see nõuab minimaalset õppimist. Üldkeele mõisted peavad olema arusaadavad ka inimestele, kes võõrkeeli ei valda. Omakeelse kasuks räägib asjaolu, et sellega saab ilma vaevata moodustada liitsõnu ja tuletisi. Kui omatermin on keeles juurdunud, siis pole selle asemele vaja võõrterminit luua, nt *joon*,

külg. Võõrterminit tuleks eelistada juhul, kui mõiste on väga spetsiifiline ja kasutusel kitsas erialateadlaste ringis. Keeles juurdunud võõrterminit pole aga vaja pingsalt omaterminiga asendada, nt sm *atomi* 'aatom', *kvantti* 'kvant'. Ühe mõiste puhul võivad koos eksisteerida oma- ja võõrtermini paar, nt *diameeter* ja *läbimõõt*, *pediaater* ja *lastearst*. Sellistel juhtudel eelistatakse võõrterminit erialaringkondades ning omaterminit avalikkusele suunatud teadaannetes. (Erelt 1982: 73– 74; Haarala 1981: 35–36; STK: 94–96)

Haarala (Haarala 1981: 74) osutab, et võõrsõnad on sisult neutraalsemad kui omasõnad, kuna viimastega tekib inimestel mingi seos. Arstid eelistavad rääkida pigem leukeemiast kui verevähist. Erelti (Erelt 2007: 149) sõnul on eri väljenduseesmärkide ja oskuskeelee stiili huvides vajalikud siiski nii oma- kui ka võõrterminid.

2. Silmuskudumine

2.1. Silmuskudumise ajaloost

Silmuskudumise täpset algusaega ja sünnikodu on raske määratleda, kuna arvatavasti ei ole vanimad kudumid säilinud – ebaõnnestunud kudumid oli kalli materjali tõttu kombeks harutada, õnnestunud esemed aga kanti kulumiseni. Kõige varajasemad leiud pärinevad Egiptusest, kust koptide hauakambriest leitud sokid on tõenäoliselt pärit 3.–6. sajandist pKr. Pahkluu ulatuvad sokid ei ole varrastel kootud, vaid kasutatud on spetsisaalset nõela ja nõelumistehnikat (ingl *single needle knitting* või *nalbinding*, sm *neulakinnastekniikka*, ung *hímezve kötött* või *öltéses kötés*). Egiptusest leitud esemetel on kujutatud linde, geomeetrilisi kujundeid ning islami sümboleid. (Konsin 1972: 7; Kozma 2004: 9–10; Rutt 1987: 31)

Euroopasse jõudis silmuskudumine tõenäoliselt Hispaania kaudu umbes 12.–13. sajandil, kust paar sajandit hiljem levis edasi Vahemeremaadesse ja Kesk-Euroopasse ning umbes 16.–17. sajandil ka Põhja-Euroopasse. Esialgu kasutati materjalina siid- ning linast lõnga, mistõttu olid kudumid pigem iluasjad kui igapäevatarbed. 14.–15. sajandil tuli kahe vardaga kootud edasi-tagasi koe kõrvale ka 4-5 vardaga kootud ringkude. Laiematesse rahvamassidesse levis silmuskudumine siiski alles 17.–18. sajandil, mil käsitöölised ning maanaised kudumisoskuse omandasid ning materjalina võeti kasutusele vill. (Kozma 2004: 10–11; Piiri 2008: 100) Põhjamaadesse, kus silmuskudumine on tänase päevani väga populaarne, jõudis see käsitööliik merd pidi Fääri saarte kaudu Islandile, Taani ja Gotlandile. Lammaste kasvatamine ning külm ilmastik olid põhjusteks, miks siinkandis kudumine populaarseks sai.

18. sajandist on teada esimesed saksa ja prantsuse kudumisraamatud. Sajand hiljem ilmusid ajakirjadesse kudumise tööjuhised, laienes lõngadevalik (võeti kasutusele puuvill) ning täiustati kudumisvardaid.

Pärast väikest langust 19. sajandi lõpus, muutus silmuskudumine taas populaarseks Esimese ja Teise maailmasõja ajal, mil naisi kutsuti üles sõduritele kindaid, sokke, salle ja mütse kuduma. Materjali puuduse tõttu propageeriti vanadest kudumitest uusi tegema. 20. sajandi 50.–60. aastatel muutusid kudumid värvilisemaks, moodi tulid *twinsetid* – komplekt, millesse kuulub kardigan ning selle all kantav lühikeste varrukatega topp. Sajandi lõpukümnenditel võis täheldada taas kudumise populaarsuse vähenemist, kuna masinad tegid töö kiiremini ja ka odavamalt. (Kozma 2004: 23–29)

Eesti vanim varrastel kootud ese pärineb 13. sajandi lõpu või 14. sajandi alguse Jõhvi lähedasest Jõuga kääpast. Leitud kindafragmenti peetakse vanimaks varrastel kootud esemeks, mis Põhja- ja Ida-Euroopa aladelt leitud. 16.–17. sajandist pärinevaid silmkoesemeid on rohkesti. Tuntuimateks Rabivere turbarabast 1936. aastal naise jäänuste juurest leitud varrastel kootud sokid. Vanemad kudumid olid loomulikku lambavilla värvi (valged, hallid, mustad, pruunid), värvilised olid vaid kindapärad, sokisuud ja mütsiservad. Eestlaste levinuimad kudumisviisid olid kirjamine, vikeldamine ning roosimine. (Konsin 1972: 7–8; Piiri 2008: 100–101)

Soome jõudis varrastel kudumine arvatavasti 17. sajandi algul Naantali brigitakloostri nunnade vahendusel, kes kudumise algtõdesid kohalikele edasi andsid. Kindlat sajandit on raske määratleda, sest siingi oli esmalt kasutusel nõeltehnika, mida võidi varrastel kudumisega segi ajada. Põhiliselt kooti sokke-sukki ja kindaid, mille eeskujuks olid välismaalt toodud ja masinal kootud sokid-sukad. Kirjatud sokkide-sukkade kõrgaeg langeb Soomes 19. sajandi lõppu. Mustrid koosnesid geomeetristest kujunditest ning taimornamentidest. 19. sajandi viimastel kümnenditel liideti kudumine Soomes ka rahvakooli õppekavasse. (Almey jt 1993: 26)

Ungari silmuskudumise ajaloost on vähe kirjutatud, aga esile peab tõstma palmik- ning ripskoes kootud rahvusvärvides käepaelad, mis on valmistatud 1848.–1849. aasta vabadusvõitluses osavõtnuile. Kootud käepaelad on Euroopa silmuskudumise ajaloos harukordne nähtus, kuna tavaliselt oli kombeks need kangast õmmelda.

Kudumise tänapäev

21. sajandil on kudumine taas populaarne harrastus. Selle kinnituseks olgu või kudumisajakirjade rohkus, üha uute kudumisalaste raamatute tõlkimine-trükkimine, kudumislehekülgede ning käsitööblogide suurenev arv Internetis. Kindlasti on Internetil suur roll kudumise populariseerimisel – veebist leiab tohutul määral põnevaid kudumismustreid, kudumisfoorumitesse koondunud harrastajatelt saab kerge vaevaga nõu küsida ning olla kursis uuemate kudumissuundadega, blogid annavad võimaluse oma kätega tehtut eksponeerida.

Kudumise populaarsusele on kaasa aidanud ka materjalivaliku laienemine – ainuke materjal ei ole enam maavillane lõng, vaid lõngariulid on täienenud lugematul arvul erinevate lõngasortidega. Ei koota ainult kodus ja televiisori ees, vaid ka avalikult – rongis-bussis, loengutel, kohvikutes jne. Kudumine ei ole enam pelgalt vanaemade harrastus, koovad nii noored kui vanad, nii mehed kui naised.

Hoolimata sellest, et kudumine on sajanditevanune käsitööliik ja selle põhisilmused ning töövõtted on aastasadu tagasi välja mõeldud, areneb kudumine ka tänapäeval. 21. sajandi „leiutiseks“ on *kudumisgraffiti* (ingl *knit graffiti*, *yarnbombing*, *yarnstorming*), mille eesmärk on kaunistada linnaruum kootud või heegeldatud esemetega, mis jäetakse nähtavale kohale. Kudumeid pannakse kõikvõimalikesse kohtadesse – lambi- ja telefoniposti, rattahoidja ning parkimisautomaadi külge, kudumisgraffitiga on ehitud sildu, skulptuure, jalgrattaid ning isegi elavaid puid. Materjalina kasutatakse tavaliselt lõngajääke ning oma pooleliolevaid kudumistöid. Kudumisgraffitiga tegelejad tahavad teavitada, et kudumine on noortepärane ja moodne harrastus.

Kudumisgrafiti Tartus, 2009

Kudumisgrafiti Tartus, 2009

2.2. Silmuskudumise põhimõisted

Tombergi (2007: 14) järgi on *silmuskudumine* käsitöetehnika, mille puhul ühest või mitmest jätkuvalt jooksvast lõngast moodustatakse varraste abil omavahel ühendavad silmused. Kude on kas kahe vardaga edasi-tagasi või viie vardaga ringne kude. Lisaks sellele võib silmkoos esemeid valmistada ka masinal.

Eestikeelses erialakirjanduses ei tarvitata alati terminit *silmuskudumine*, vaid käibel on *kudumine*, mille all mõeldaksegi varrastel kudumist, st käsitsi kudumist. Lisaks silmuskudumisele esineb mõiste *kudumine* ka siis, kui räägime kangakudumisest või masinal kudumisest. Tavaliselt viitab pelgalt *kudumine* varrastel kudumisele. Kui on tegemist masinal või kangaspuudel kudumisega, siis on lisatud selgitus. Erinevus tuleb esile näiteks raamatute pealkirjades. C.Halliku (Hallik 1957) aastakümneid tagasi ilmunud raamat, milles on ülevaated varrastel kudumise põhivõtetest ning koekirjadest, ning millest ilmus 2009. aastal kordustrukk, kannab nime „Silmuskudumine“. A. Pingi koostatud õpik, mis sisaldab käsitsi kudumise algõpetust, ilmus nime all „Kudumine“. Tõlkeraamat „Kangakudumine“ (2005, autorid Lundell&Windsjö), mis, nagu pealkirigi ütleb, hõlmab endas kangastelgedel kudumise algtõed.

Soome keeles on kasutusel mõisted *neulonta* ja *neulominen*, kui räägime varrastel või masinal kudumisest. Kui on tegu varrastel kudumisega, siis võib kasutada ka *kutominen*, mis tähistab samal ajal ka kangastelgedel kudumist. Soome keeleski võib märgata tendentsi, et *neulonta* all mõeldakse esmalt ikkagi varrastel kudumist. Kui on vaja eristada varrastel kudumine masinal kudumisest, siis kasutatakse esimesest rääkides *käsinneulonta*, teise kohta öeldakse *koneneulonta*.

Ungari keeles kasutatakse silmuskudumisest rääkides sõna *kötés*. Kuna ungari keeles on kangakudumise kohta olemas eraldi sõna *szövet*, siis tähistab mõiste *kötés* vaid silmuskudumist, kas siis masinal ung *gépikötés* või käsitsi kudumist ung *kézikötés*. (MEKSZ)

Verb *kuduma* tähistab eesti keeles nii varrastel või masinal silmkoos esemete kui ka koe valmistamist telgedel (EKSS), nt. *varrastel sokki kuduma*, *telgedel vaipa kuduma*, *masinaga kampsunit kuduma*.

Soomes on murdeerinevustest tulenevalt kasutusel mitu verbi. Soome läänemurretes on käibel verb *kutoa*, nt *kutoa sukkaa*, idamurretes *neuloa*, nt *neuloa villapaitaa*. Lisaks neile kahele verbile esineb Pohjanmaal paikkonniti verb *tikuta* või *tikata*, milles on näha rootsi mõju (rts *sticka*). Nende kolme verbi kõrval on mõnes paigas kasutusel ka verb *ommella*. 1981. aastal soovitas Soome keele keeleteoimkond kasutada üldkeeles, erialakeele eeskujul, verbi *neuloa*, kui riideese valmistatakse varrastel või masinal, ning verbi *kutoa*, kui on tegemist kangakudumisega. Verb *ommella* on kasutusel vaid tähenduses *riideid õmblema*. Igapäevakeeles on siiski lubatud öelda *kutoa sukkaa*, *villapaitaa* jne. (Koivusalo 1981: 12)

Ungarikeelne verb *köt* tähistab nii käsitsi kui ka masinal kuduma, nt *harisnyát köt* 'sukka kuduma', *géppel köt* 'masinaga kuduma'. Kangaspuudel kudumise kohta on eraldi verb *sző*.

Eesti keele seletussõnaraamatu järgi (EKSS) tähistab **kude** esiteks kanga või muu kootud eseme struktuuri, teiseks kudumit ehk kudumistoodet ning kolmanda tähendusena annab sõnaraamat toimele risti kangast sissekootud v -kootav lõng, koelõng.

Käesoleva töö materjalis esineb **kude** vaid sõnaraamatu esimeses tähenduses, st räägiti kudumi struktuurist, nt *parempidine kude*, *palmikkude*, *patentkude*, *pitskude* jt. Samuti esineb sõna *kude* liitsõna osana sõnades *koekiri*, *koemuster* (kudumisse sissekootud kiri) ning *koepind*, nt *parempidistest ja pahempidistest silmustest koosnev koekiri*; *triibuline ruuduline vm koepind*.

Soome keeles kasutatakse kudumi struktuurist rääkides kahte sõna **neulos** ja **neule**. *Käspaikka* Internetikeskkonnas soovitatakse kudumi välimusest ja struktuurist rääkides kasutada terminit *neulos*, nt *palmikkoneulos* 'palmikkude', *pitsineulos* 'pitskude', *monivärinen neulos* 'mitmevärviline kude'. Terminit *neule* tuleks kasutada kootud tekstiili kohta, nt *neulepusero* 'kootud kampsun', *neulepäähine* 'kootud müts'. Soome keele sõnaraamatus (SKP) on aga mõistel *neule* kolm tähendust: 1. kudumi struktuur, 2. kudum, 3. pooleliolev kudumistöö. Nii et, kui räägime kudumi struktuurist ja värvist, siis võib kasutada ka mõistet *neule*. Tegelikult ongi soomekeelses kudumisalases kirjanduses koepindadest rääkides kasutusel mõlemad variandid, nii *neule* kui ka *neulos*. R. Koskennurmi-Sivose (2009: 31–40) õppematerjalis „Neulonna perusteet“ on autor kasutanud järjekindlalt mõistet *neule*, nt *helmineule* 'pärlkude', *palmikkoneule* 'palmikkude', *patenttineule* 'patentkude'.

Ungari keeles on kudumi struktuurist rääkides kasutusel mõisted *kötés* või *mintá*, nt *patentkötés* 'patentkude', *simakötés* 'parempidine kude', *lustakötés* 'ripskude', *rizsminta* 'pärlkude', *kockás mintá* 'maleruudukiri'.

Valmis silmkoeeset nimetatakse *kudumiks*. Soome keeles *neule* ning ungari keeles *kötés*. Kui tahetakse täpsemalt teada anda, millise kudumiga tegu, siis kasutatakse pigem riideeseme nimetust ja *tud*-partitsiipi, nt *kootud kampsun*, *kootud müts* jne. Sama on ka teistes keeltes, ung *kötött pulóver*, *kötött sapka*, sm *neulottu paita*, *neulottu myssy*.

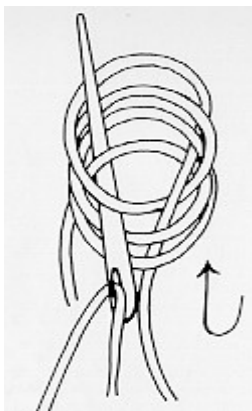
2.3. Rahvuslikud silmkoetehnikad ja kudumid Soomes, Ungaris ning Eestis

Järgnevalt vaatlen lühidalt, milliseid rahvuslikke silmkoetehnikaid ja kudumeid Soomes, Ungaris ja Eestis tuntakse. Kui Eesti puhul saab välja tuua silmkoetehnikad (roosimine, vikeldamine, kirjamine), siis Soome ja Ungari juures pigem kudumid.

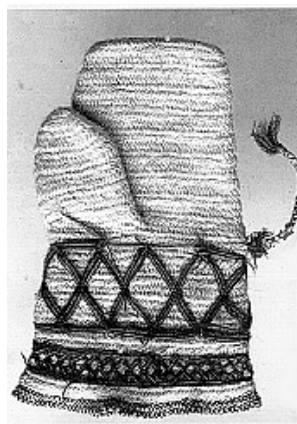
2.3.1. Soome

Neulakinnastekniikka (nõeltehnika)

Nõeltehnika on käsitööliik, kus silmused moodustatakse lõnga ning suuresilmalise nõela abil. Tehnika puhul ei kasutata pidevat lõnga, vaid lõngaotsad põimitakse või keerutatakse. Selles tehnikas valmistatud esemed on väga vastupidavad, sest kude ei hargne. Tehnikat kasutatakse peamiselt kinnaste, mütside, sokkide, vestide, aga ka suuremate esemete, nagu näiteks kampsunite valmistamisel. Materjalina on kasutusel villane lõng, aga ka lina. Nõel valmistatakse luust, puust või metallist. (Vajanto 2003: 6)

Neulakinnastekniikka (KP 1)

Neulakinnas (KP 1)

Nõeltehnika on vanim Soomes tuntud käsitöötehnika, milles kindaid ja sokke valmistati. Kuigi keskajal levinud varrastel kudumine tõrjus Soomes aeganõudvama nõeltehnika kõrvale, ei kadunud see vana käsitööliik täielikult. Nõeltehnikas valminud kindad olid head külmakaitsjad ning sobisid hästi talvisteks metsatöödeks, kalamehed kasutasid jõhvist valmistatud noodakindaid. (Vajanto 2003: 6–7)

Soomekeelses erialakirjanduses on tehnikal mitu nimetust. Lisaks terminile *neulakinnastekniikka*, on seda käsitööliiki nimetatud *kinnasompelu*, *kinnasompelutekniikka*, *yhdellä puikolla neulominen/ neulaaminen* ja *kinnasneulatekniikka*. Nagu soomekeelsetest nimetustest näha võib, on suurem osa Soomes valmistatud esemetest olnud kindad, mida nimetatakse *kinnasneulakinnas*, *neulavanttu*, *kinnasvanttu* või *kintaat*. (Leinonen 2004; Vajanto 2003: 7)

Nõeltehnika sünniaeg ja -koht on teadmata, kuid arvata võib, et tehnika on levinud kogu maailmas, sest nõeltehnikas esemeid on leitud nii Taanist, Hiinast, Šveitsist, Egiptusest kui ka mujalt. Soome vanimad nõeltehnikas esemed, milleks on kirjutud nõelkinnas ning tükike sokist, pärinevad 14. sajandist. Nõelkinda valmistamise traditsioon kadus kõigepealt Lääne-Soomest, kus rootslaste eeskujul asendati nõel kudumisvarrastega. Põhja- ja Ida-Soomes on nõeltehnika olnud tähtsal kohal veel 20. sajandi keskpaigani. Nõelkinda kudumisoskust peeti väga tähtsaks ning see anti põlvest põlve edasi. Karjalas oli nõeltehnika nõel pruudi veimevakas alati olemas. (Kröger 2003; Leinonen 2004; Vajanto 2003: 7 – 8;)

Ida-Soomes, Savos ja Karjalas on nõelkindad olnud kasutusel meeste töökinnastena, mida kanti talvistel välitöödel nahkkinnaste all. Ennevanasti on valmistatud ka pidukindaid ehk kirikukindaid, mis kooti valgest lõngast ning kinda suu kaunistati värvilistest lõngadest narmaste, nõõride ning heegelsilmustega. Kinda suu kooti tahtlikult avaram, et kinnas jakivarruka peale mahuks ning kaunistused näha oleksid. (Kröger 2003)

Kuigi soomlased ei ole nõeltehnika loojad, on just Soomes (ja mujal Skandinaavias) see vana traditsioon katkematuna tänase päevani säilinud. Tänapäeval jääb tõelisi meistreid aina vähemaks, kuid kasvab harrastajate hulk, kes vana tehnika enda jaoks on avastanud. Sellest annavad tõestust paljud veebilehed (mitte ainult soomekeelsed), kust võib nõelkinda tegemise õpetusi leida, ning blogileheküljed, kus nõeltehnikas valmistatud esemeid eksponeeritakse. Tõenäoliselt on aeganõudev nõeltehnika just õige moodus 21.sajandi kiires maailmas korraks aeg maha võtta ning vastukaaluks üheülbalisele vabrikutoodangule midagi omapärast ja ainulaadset luua.

Vikkelisukka (vikkelsukk)

*Jos oot musta, mun omani,
Rauankarva, rakkahani,
Tuhma muien tunnustaissa,
Tervaskanto katsellessa,
Selin muihin seisotate,
selin muihin, päin minuhun,
Ehkä mie pilonen piika,
Voisin paialla parata,
Kaulukislla kaunistella,
Sääret vikkelisukilla,
Kaulan paiankauluksella,
Käet kirjakinahilla,
Sametilla hienot hiukset.*

*Kui oled must, siis minu oma,
Rauakarva, armsamani,
Tuhm teiste mõtte'essa,
Tõrvakann vaata'essa
Seistes teistele selitsi,
Selitsi teistele, poole minule,
Ehk võiksin mina, väeti piiga,
Särgiga parandada,
Kaelustega kaunistada,
Sääred vikkelsukkadega
Kaela särgikaelusega,
Käed kirjukinnastega,
Sametiga pehmed juuksed.*

(Kanteletar)

Selles armastuslaulus, mis pärit rahvaluulekogumikust „Kanteletar“, on mainitud soomlaste rahvuslikku kudumit, vikkelsukka. Põlvedeni ulatuvaid vikkelsukki kanti veel 19. sajandil rahvariiete osana Materjalina on suka kudumisel kasutatud õhukest

villast või puuvillast lõnga, värvidena looduslikku valget või punast. *Vikkeli* on suka pahkluu ja sääre välisküljele kootud muster, mis tavaliselt koosneb parem- ja pahempidistest ning kahekordsetest pahempidistest silmustest. Viimane on keerulisem ning tuleb kudumi pinnal paremini esile kui tavaline kahekordne pahempidine silmus. Mustri kõrval olev pind kootakse paremidises koes. Sukad on enamasti ühevärvilised, kuid on paikkondi, kus vikkeli ka kirjutud. Sukal olevad geomeetrilised mustrid moodustuvad kolm- või nelinurkadest, rombidest ning ristidest. (Mitronen, Vilkkumaa 2008: 93–96)

2.3.2. Ungari

Ungari tuntuimad rahvuslikud kudumid pärinevad Ungaris elavatelt švaabidelt (sakslased) ning palootsidelt (slaavlased).

Sváb tutyi (švaabide sussid)

Sváb tutyi (Kozma 2004: 70)

Ungaris elavad švaabid koovad jalanõusid (*tutyi*), mida ennekõike toasussidena kantakse. Villasest lõngast kootud sussid vanutatakse seebivees ja värvitakse mustaks. Vanutatud sussidele tikitakse erksate lõngadega mustrid ning õmmeldakse nahast tallad. Traditsioonilistel sussidel ei tikita mustrit valmiskudumile, vaid muster valmib töö käigus. Tehnika meenutab veidi eesti roosimist, kus värviline lõng põimitakse ümber silmuse. Muster moodustub niisiis kohakuti olevatest värvilistest lõngajooksudest. Ungari paljudes piirkondades on ungarlased *tutyi*'de valmistamise selgeks õppinud ning

mõnes külas peetakse seda juba omaks tehnikaks. Samas tehnikas valmistatakse ka põlvikuid, mida kantakse rahvarõivaste osana. (Kozma 2004: 68–71)

Bogyós harisnya (nupulised sukad)

Nupuliste sukkade traditsioon pärineb švaabidelt, kuid mitmes piirkonnas on ungarlased sellegi tehnika selgeks õppinud. Traditsioonilistel sukkadel kootakse nupud töö käigus, tänapäeval kootakse sääreosa tihtipeale masinal ning nupud õmmeldakse hiljem juurde. Materjalina kasutatakse valget puuvillalõnga. Vanade kommete kohaselt kandsid noored tüdrukud roheliste nuppudega roosasid sukki, abielunaised värviliste nuppudega valgeid sukki ning vanemad naised ühevärvilisi sukki. Tänapäeval kohtab nupulisi sukki näiteks rahvatantsurühmade riietuses. (Kozma 2004: 71–73)

Bogyós harisnya (Kozma 2004: 74)

2.3.3. Eesti

Roosimine

Roosimisel kasutatakse kudumisvõtet, mille puhul mitmevärviline muster kujundatakse kudumise ajal põhikoe silmade vahele paigutatud mustri lõngade abil. Roosimine on suhteliselt uus silmkoesemete kaunistamise võte, mida hakati kasutama 19. sajandi esimesel poolel, kuid laiemalt levis sajandi lõpul. Roosimistehnikat on kasutatud peamiselt kinnaste ja sokkide kaunistamiseks ning roosimiseks on tõuget andnud rootsi ja saksa vastavad eeskujud. (Konsin 1972: 20–21; Pink 2002: 42)

Roositud kindad ning sukad on levinud peamiselt Viljandi- ja Pärnumaal. Kinnaste puhul kasutati roosimisvõtet vaid sõrmkinnaste kaunistamiseks ning roositud mustrid kanti pärale, kindaseljale ja sõrmedele. Põhjamaal kasutati valgeid, punaseid, oranži või kollaseid sõrmikuid. Motiividena esineb roositud kinnastel näiteks kolm- ja nelinurki, kaldruute, rööpkülilikuid ja tärne. Sukkade põhivärviks on enamasti valge, harva ka lilla. Ornament jookseb mõlemal pool säärt kuni pahkluni ning hargneb siis ühe otsaga labajalale, teisega kannale. Motiividena on kasutusel erinevad rombi- ja tähevariandid, värvidest punane ja sinine või roheline. Ruhnu rootslased roosisid oma tumedapõhjalistele sukkadele motiivid valge lõngaga. (Jürgen 2004; Konsin 1972: 21)

Roositud kindad (Ojaste 2009a)

Vikeldamine

Vikkelkoe pinda iseloomustab üle koepinna diagonaalselt kulgev parempidiste silmuste rida – viklirida ehk vikkel. Viklirida võib kalduda vasakule või paremale, moodustades geomeetrilisi ornamente. Vikeldamist kasutatakse tihti koos palmikute ja teiste töövõtetega ning viklimuster tuleb paremini esile heledate lõngadega kududes. Rahvusliku vikkelkoe puhul (ringsel kudumisel) vikeldatakse igal real. Kinnaste kudumisel on vikeldamist kasutatud kinda pära ehk randme ning sõrmkinnaste kudumisel (Konsin 1972: 19; Pink 2002: 74)

Vikkelkude (Ojaste 2009b)

Jürgen kirjutab (Jürgen 2004) Viljandimaa rahvarõivaste ülevaates, et 19. sajandil kanti Viljandi kihelkonnas rahvarõivaste juurde kuuluvaid valgeid villaseid ja linaseid viklitega sukki. 19. sajandi lõpust on teada ka puuvillasest niidist valmistatud vikeldatud sukki. Vikkeltehnikas kooti sääрте ülemisi ääri, alates 19. sajandi keskelt oli viklit ka sukasääрте alumistel osadel ning labal. Vikeldatud sukkade kõrval kandsid Viljandi naised ka valgeid villaseid vikkelkindaid, mille vars kooti tihtipeale värviline. Vikliga kaeti vaid käesalg ning sõrmed, peopesades viklitehnikat ei kasutatud, kuna see oleks kiiresti katki kulunud. Viklitega sõrmkindaid kasutati pigem käigukinnastena ning kanti vaid kevaditi ja sügiseti (Jürgen 2006).

Kirjamine

Kirjamine on parempidises koes mitmevärvilise mustrı kudumine. Eesti rahvakunstis on kirjatud sõrmikuid ja sukki, Kihnu ja Muhu saarel meestekampsuneid ning Saaremaal mütse. Kaunistamisel on kasutatud täppe, kolmnurki, rist- ja rööpkülikuid ning riste, millest on moodustatud uusi ja erineva keerukusastmega ornamente.

Eesti kirikinnastel on kasutatud geomeetrilisi kindakirju, mõnikord ka taimornamenti. Kirikindaid on kantud talvel külmaga, rahvariiete osana ning pandud eestlasele viimsele teekonnale kaasa. Kindakirjadele on rahvas leidnud nimetusi ümbritsevast looduslikust ja esemelisest keskkonnast (nt. kärbsekiri, liblikakiri, konnakiri, lauajalakiri jm). Paikkondlikud erinevused on märgatavamad Lääne- ja Lõuna-Eesti kirikinnastel kui Põhja-Eesti omadel, kus kindakirjad tagasihoidlikumad ja lihtsamad. Kirikinnaste seas

paistavad paikkondliku eripäraga silma Kihnu, Muhu ning Saaremaa Mustjala kindad, milles on eripärane muster kui ka värvilahendus. (Konsin 1972: 9–11; Pink 2002: 40)

19. sajandi lõpus hakati Muhu ja Kihnu saarel kuduma kirjalisi kampsuneid. Kihnu villane meestekampsun (*Kihnu troi*), mis on sinise-valgekirjaline, kootakse ühes tükis. Kaelusesse, õlgadele ja varrukasuusse lisati tihti veidi punast, millel arvati olevat haigusi tõrjuv toime. Põhilised mustrimotiivid on kaheksaharuline täht, kaldruut ja rist. Muhu meestekampsun (*vatt*) on oranžipruunikirjaline, mida kaunistatakse geomeetrilise männakirjaga. (Konsin 1972: 9–11, 27–28; Pink 2002: 40; Tomberg 2007: 46–47, 72–74)

Kirjatud labakinnas

2.4. Materjali allikad

Järgnevalt on ülevaade materjali allikatest, mida sõnastiku koostamisel olen kasutanud. Lähemalt tutvustan raamatuid, sõnastikke ning Internetilehekülgi. Peab tõdema, et kõige parem olukord on meie põhjanaabrite juures, kus käsitööajakirju ilmub nii paber kandjal (nt *Novita Neuleet*, *Kauneimmat Käsityöt* jt) kui ka võrguväljaandena (nt *Novita*, *Ulla*), kudumisjuhiseid ja -õpetusi jagatakse mahukatel Internetilehekülgedel (nt *Käspaikka*) ning soome keeles leiab ka kõige enam Internetisõnastikke. Viimaste kohta peab küll mainima, et need on väga erineva mahu ja tasemega. On selliseid, mille on koostanud erialainimesed (nt *Käspaikka*, *Novita*), aga on ka sõnastikke (nt *Drops Design* eesti-soome), mille koostajateks harrastajad ning seetõttu ei saa neis sõnaloendites alati kindel olla.

Allpool esitan vaid mõned näited eesti- ja soomekeelsetest allikatest, sest ungarikeelset algupärast kudumisalast kirjandust on väga vähe. Ungarikeelse materjali kogumisel kasutasin peamiselt ungarikeelset ajakirja *Amelie* (varasema nimega *Fürge ujjak*), kus oli ülevaateid nii kudumise ajaloost, peamistest tehnikatest kui ka materjalidest.

Anu Pingi õpik „**Kudumine**“ on mõeldud põhikooli käsitöötunnis kasutamiseks, kuid see sobib hästi neilegi, kes vahepeal kudumise algtõed unustanud ning soovivad need meelde tuletada. Õpiku lõpus on väike kuduja leksikon, milles on umbes 60 tähtsamat kudumisega seotud terminit. Märksõnad on esitatud tähestikulises järjekorras ning osal termineist on juures pildimaterjal. Peamiselt on keskendutud materjalidele ja erinevatele lõngatüüpidele (nt *vill*, *merinovill*, *kraaslõng*, *šenill* jt), kuid sõnastikus on lahti seletatud ka töövahendite (*sukavardad*, *palmikuvarras*, *ringvardad*) ning *kampsuni*, *sviitri*, *džempri* ja *pulloveri* erinevused. Kõikidel terminitel ei ole antud selgitust, vaid seda asendab pilt (nt *raglaanlõige*) või viide konkreetsele leheküljele (nt *V-kaelus*). Lisaks eestlastele omastele kudumistehnikatele (nt *roosimine*, *kirjamine*, *vikeldamine*) ja kudumitele (nt *Haapsalu rätik*, *Kihnu troi*, *Kihnu vits*), on väikses leksikonis lahti seletatud teistegi rahvaste kudumeid (nt *Islandi kampsun*, *Aran*).

Raamat koosneb peatükkidest, kus algaja kuduja saab ülevaate materjalidest ja töövahenditest, põhisilmustest, erinevatest koepindadest, mütside, sokkide ja kinnaste kudumisest, aga ka kudumi kavandamisest, viimistlemisest ja hooldamisest. Praktiliste peatükkide kõrval on ülevaated kudumise ajaloost ning rahvuslikest kudumistehnikatest. Eraldi on välja toodud tingmärgid ning õpetus vasakukäelistele kudujatele.

Saksa-eesti silmuskudumise sõnastik

Sõnastik on valminud 2005. aastal Tartu ülikooli tõlkemagistri lõputööna. Töö sõnastikuosa on kättesaadav Internetis. Autor Kaire Karro ütleb sissejuhatuses, et sõnastik on ennekõike mõeldud hobikudujatele ja käsitööõpetajatele, kes ideid saksakeelsetest ajakirjadest saavad, aga ka tõlkijatele, kes saksakeelse kudumissõnavaraga oma töös kokku puutuvad. Materjal ongi kogutud saksakeelsetest kudumisajakirjadest ja Internetilehekülgedelt ning eestikeelsetest raamatutest. Kudumisjuhistes esinevate terminite kõrval on sõnastikku koondatud ebatüüpilisemad materjalid ja lõngatüübid, kudumise abivahendid ning teisigi termineid, mida ajakirjadest ei leia, kuid mis kuuluvad kudumisterminoloogia hulka. Silmkoeesemetest ning koekirjadest esinevad sõnastikus põhilisemad, nt *pullover*, *pontšo*, *palmikkude*, *pitskude* jt.

Märksõnad on esitatud tähestikulises järjekorras, kuid nende arvu ei ole mainitud. Sõnastik on ühesuunaline – lähtekeeleks saksa ning sihtkeeleks eesti. Tegu on piirdeselgitustega sõnastikuga, st osale mõistetest on lisatud selgitus, nt *vikeldama*, *vikunjavill*, *twiidkude*. Samuti on osal mõistetest pildimaterjal. Sõnastikule järgneb lühendite nimistu ning kudumissümbolite loend.

Viimasel ajal on kasvanud kakskeelsete **veebisõnastike** arv. Kudujad ei kasuta vaid emakeelseid tööjuhiseid, vaid otsivad ideid ja mustreid võõrkeelsetest väljaannetest. Sellest johtuvalt koostavad harrastajad ise oma valdkonna sõnastikke, kuna tavasõnastikes ei ole piisavalt erialasõnavara. Internetisõnastike aluseks on tööjuhised, kus tekst on käskivas kõneviisis, seepärast on sõnaloendites verbide algvormiks

imperatiiv (nt *katkaise lanka, siirrä silmukat*), samuti on sõnastikes sidesõnu (nt *tai, noin*), mis ei kuulu erialasõnavarasse.

Soomekeelsel Internetilehel Ulla on viis kakskeelset sõnastikku, kus sihtkeeleks soome keel. Lähtekeelena inglise, itaalia, prantsuse, rootsi ja saksa. Alljärgnevalt tutvustan lähemalt neist kahte – inglise-soome ja itaalia-soome sõnastikku.

Neulesanasto (Inglise-soome kudumissõnastik)

<http://www.katajala.net/marjut/neuleet/sanasto.shtml>

Vaadeldava Internetisõnastiku sihtkeeleks on soome ning kasutajana näeb autor soomlastest kuduajaid, kes inglisekeelsete tööjuhiste järgi koovad. Internetisõnastikus on ~250 märksõna ning see on jagatud kümneks teemavaldkonnaks: tööjuhistes esinevad lühendid, töövahendid, kudumispinnad, tehnikad, materjalid, kootud esemed, kampsuni osad, sokkide ja sõrmikute osad, kerimine ning kudumisfoorumites ettetulevad lühendid ja sõnavara. Märksõnad esinevad alfabeetilises järjekorras.

Inglisekeelsed kudumisjuhised on põhjalikumad kui soome omad ning neis on rida reallt töö käik lahti seletatud. Kui soomekeelsetes tööjuhistes juhendatakse kuduajat käskudega *kahanda* või *lisa üks silmus*, siis inglisekeelsed kirjutavad ka selle lahti, kuidas kahandus või silmuse lisamine täpselt käib. Et aga juhised üleliia pikaks ei veniks, on kasutusel lühendite süsteem, nt *dec, decs decrease* 'kavenna, kavennus', *MI make one* 'lisää yksi silmukka'. Nii leiab ka selle sõnastiku esimeses alapeatükis tööjuhiste lühendid, mis on esitatud tähestikulises järjekorras. Ühe lühendi taga võib olla rohkem kui üks tähendus, samas võib üht mõistet tähistada erinevate lühendivariantidega, nt *SL ST, SS slip stitch* 'neulomatta nostettu silmukka'; *LT, LTW left twist, cable twist to the left* 'vasemmale kääntyvä palmikonkierto'; *YO, YON, YRN, YFRN, YFWD yarn over; yarn over the needle; yarn round needle; yarn forward and round needle; yarn forward* 'langankierto'.

Teemade all on kasutusel pesatähestikuline esitus

nt <i>sock(s)</i>	<i>sukka (sukat)</i>		
	<i>top-down sock</i>		<i>varresta kärkeen neulottu sukka</i>
	<i>toe-up sock</i>		<i>kärjestä aloitettu sukka</i>
	<i>ankle sock</i>		<i>nilkkasukka</i>
	<i>knee sock</i>		<i>polvisukka</i>

Verbid on esitatud käskivas kõneviisis, nt *K knit* 'neulo (oikein)'; *Rep repeat* 'toista'; *dec, decs decrease* 'kavenna, kavennus'. Viimase näite puhul tähistab lühend nii verbi kui ka noomenit, tähendus selgub täpsemalt kontekstist.

Italia-suomi neulesanasto

http://www.ullaneule.net/ullakko/italia_suomi_neulesanastoa.pdf

Sõnastiku, milles on umbes 160 märksõna, on koostanud soomlane. Märksõnadena esinevad itaaliakeelsed lühendid, mille kõrval on esitatud itaaliakeelne vaste või siis vasted, sest tavaliselt on ühe lühendi taga rohkem kui üks sõna/ mõiste (nt *col – colore, contrastante, colore di sfondo, colore principale*) ning soomekeelne vaste (nt *väri, kontrastiväri, taustaväri, pääväri*). Sõnastiku märksõnad on tähestikulises järjekorras. Osal soomekeelsetest sõnadest on antud mitmuse nominatiivi vorm, kuid astmevahelduslikes sõnades ei ole alati häälikumuutusi märgitud, nt *nappi(t), kerta/ kerrat, puoli(t), koko/ koot, puikko/ puikot*.

Märksõnadena on välja toodud ka sidesõnu, nt it *o* 'tai', it *e* 'ja', mis otseselt kudumissõnavarasse ei kuulu. Põhjus on väga lihtne – tööjuhised, mida on tõlgitud ja mille põhjal sõnaloend koostatud, sisaldavad erialasõnavara kõrval ka sidesõnu, mis on vaja keelt mitteoskavale inimesele ära tõlkida. Samal põhjusel võib verbidel soome keeles *da*-infinitiivi kõrval esineda käskiva kõneviisi ainsuse või mitmuse 2. pööre, kusjuures kõiki kolme vormi ei ole ühegi verbi puhul välja toodud, nt *dividere, dividete* 'jakaa, jakakaa', *intrecciare* 'päätellä'. Ühe kirje alt võib leida nii noomeni kui ka verbi, nt *diminuzione/ diminuire* 'kavennus/ kaventaa', mille võiks eraldi märksõnana esitada.

Käspaikka (aastani 2001 „*Käsityön TietoBoxi*“) on soomekeelne Internetilehekülj, kuhu kogutakse erinevate käsitööalade õppematerjale ning ka ajakohaseid artikleid käsitöövallas toimuva kohta. Leheküljel olevaid materjale on väga lihtne kasutada, kuna need on käsitööliikide kaupa rühmitatud, nt silmuskudumine, õmblemine, heegeldamine, tikkimine, kangakudumine, lapitöö jm. Iga käsitööliigi all on omakorda temaatiline jaotus. Kudumise puhul töövahendid, materjalid, põhisilmused, põhitehnikad, kootud esemete kaunistamine, viimistlemine, tingmärgid jne.

Lehel on rikkalik pildimaterjal ning palju kudumisjuhiseid. Algajat kудujat aitavad videod, mille abil saab veelgi täpsemalt teada, kuidas näiteks põhisilmuseid või sokki kududa. Õppekeskkonda toimetavad käsitööõpetajad, kes ise võrguõppematerjalid koostavad ning kirjutavad ka artikleid, nt kudumise ajaloost, Soome ja Põhjamaade rahvuslikest kudumitest. Lehel olevad õpetused ja artiklid on soomekeelsed, kuid paljude terminite juures on antud inglisekeelne vaste, nt sm *rib-neule*, ingl *rib* või siis viide internetileheküljele, kust konkreetse tehnika või muustriga lähemalt tutvuda saab.

Käspaikka-lehelt leiab soomekeelse seletava kudumissõnastiku, mis on mahult väga väike (u 20 märksõna). Sõnastiku kõrval seisab mäрге, et seda täiendatakse tasapisi, aga pikka aega ei ole sinna midagi lisandunud. Märksõnad ei ole tähestikulises järjekorras ning arusaadav pole ka valikuprintsiip. Põhimõisted, nagu näiteks *lanka* 'lõng', *neule* 'kudum', *neulominen* 'kudumine' on olemas, puuduvad aga nt *puikot* 'vardad' ja *silmukka* 'silmus'. Koekirjadest esineb ainult *resori* 'soonikkude'.

Samalt lehelt leiab ***Käspaikka soome-rootsi-inglise käsitöösõnastiku***, millesse on koondatud silmuskudumise, heegeldamise, kangakudumise, õmblemise jm sõnavara ning nende erialade töövahendid, tehnikad ja töövõtted. Sõnastiku materjali on kogunud õpetajad ja põhikooliõpilased ning hetkel tegeleb sõnavara kogumisega eraldi töörühm.

Sõnaotsingut saab teha kõigis kolmes keeles. Osal mõistetest on antud selgitus ning lisatud pildimaterjal. Märksõnade arvu ei ole mainitud. Kuna sõnastiku koostamine on

pooleli, on märksõnade valik väga juhuslik ning kõiki mõisteid ei ole kolmes keeles olemas, nt sm *reikäneule*, ing *eyelet pattern*, rts -. Töövahenditest võib sõnastikust leida *puikko* ja *sukkapuikko*, kuid puudub *pyöröpuikot*. *Käspaikka* õppekeskkonnas on mainitud, et mõistet *neulos* kasutatakse nendel lehekülgedel juhul, kui räägitakse kudumi struktuurist. Sõnastikus ei ole märksõna *neulos*, vaid *neule*, mille üheks tähenduseks antud kudumi pind. Koekirjadest esitatud *patenttineule*, *edestakaisneule*, aga puudu *ainaoikeinneule*.

Käspaikka võrgukeskkonna plussiks on kahtlemata ajaga kaasas käimine – lehele lisatakse pidevalt uusi mustreid, töövõtteid või kudumistehnikaid, tööjuhistes või mustriskeemides ilmnevad vead parandatakse. Lisaks sellele võib kindel olla, et lehel kasutatav erialakeel on just selline, mida erialainimesed tarvitavad, kuna koostajateks on üldharidus- ning kõrgkoolide käsitööõpetajad, kes erialakeelt oma igapäevases töös kasutavad.

2.5. Tõlkeprobleemid

Tõlkeprobleemide alapeatükis vaatlen lähemalt mõnda mõistet, mille tähendused kolmes keeles täielikult ei kattu või ei ole üht või teist mõistet keeles üldse olemas.

Kas kampsun, džemper, pullover, sviiter või kardigan?

Rõivaesemete nimetamisel võib juhtuda, et ühte ja sama riideset nimetatakse kord ühe, kord teise nimega. Just selline olukord on kootud ülarõiva nimetamisega, olgu see siis *kampsun*, *džemper*, *sviiter* vm. Anu Pink (Pink 2002: 104–105) kirjutab kudumise õpikus, et üldise koondnimetusena on eesti keeles kasutusel sõna *kampsun*.

Eesti keele seletussõnaraamat (EKSS) defineerib mõiste *kampsun* järgnevalt: käistega üle pea selga tõmmatav või eest lahti käiv silmkoeese. *Kampsuni* kõrval leiab eestikeelsetest käsitööajakirjadest ja -raamatutest ka nimetuse *džemper* – üle pea selga tõmmatav kõrge rullkaelusega silmkoeese. Džempri ja kampsuni erinevus seisneb siis rullkaeluses, mis džempril on ja kampsunil puudub.

Maimu Põldoja raamatus “Kudumine” (1992) on läbisegi kasutusel nii *džemper* kui ka *kampsun*. Mõlemad mõisted tähistavad nii kraeta kui ka kraega kudumit, nii eest lahti käivat kui ka üle pea selga tõmmatavat silmkoeeset.

Liivia Kivilo kudumisvihikus “Kampsunid” (Kivilo 1993: 3) on *kampsun* defineeritud kui kootud või heegeldatud rõivas. Kivilo lisab, et *kampsun* on nii eest lahti käiv jakk kui ka üle pea selga tõmmatav džemper, pullover ja sviiter. Samas teoses kasutab ta järjekindlalt terminit *kampsun*.

Soomekeelsetes materjalides on *kampsuni* vastena kasutusel *pusero*, *poolopusero*, *(neule)jaku*, *villatakki*, *villapusero*, *villapaita*, *neuletakki*, *jumpperi*. Nii *neuletakki* kui ka *(neule)jaku* kasutatakse kudumi puhul, mis on nõõbitav või eest vööga sõlmitav. *Neuletakki* on vaid meestekampsun, *neulejaku* naiste rõivaese.

Kampsunit nimetatakse ka lihtsalt *pusero* 'kampsun' või *neule* 'kudum', mõnikord lisatakse, millises tehnikas on kootud, nt *raitaneule* 'triibukudum', *palmikkopusero* 'palmikutega kampsun', *pitsineule* 'pitskudum'. *Raitaneule* ei ütle meile, et tegu on kampsuniga, samahästi võib see olla triibuline sokk või müts. Kudumisjuhistes olev pildimaterjal täpsustab asja. Kõrge kaelusega kampsuni kohta on soome keeles kasutusel *poolopusero* või *pooleneule*.

Ungarikeelsetes ajakirjades ja kudumisõpetustes leiab *kampsunile* järgnevad vasted: *(kötött) pulóver*, *kardigán*, *garbó*, *kabát(ka)*, *szvetter*. Ajakirjas Fürge ujjak (praeguse nimega Amelie) kasutatakse tihti ülemise osa ühisnimetajana *felső* (FU 2008: 12), mis võib olla siis nii kampsun, topp, kardigan, vest, kootud jakk, tuunika jm. Ühesõnaga

igasugune kootud rõivaese, mis katab keha ülaosa. Millega konkreetselt tegu, see selgub kudumisjuhise juures olevalt pildilt.

Samas ajakirjas on sageli kasutusel mõiste *kardigán* 'kardigan', mille ÕS 2006 defineerib eest nõõbitava, V-kaelusega kudumina. Ungarikeelses seletavas sõnaraamatus (MEKSZ) on aga *kardigani* tähenduseks antud varrukatega, puusadeni ulatuv kootud väike mantel ning sulgudes lisatud, et naiste.

Enamasti on ajakirjades *kardigani* nimetuse all eest nõõbitav jaki- või mantlitaoline kudum. Alati ei ole kardiganil nõõpe ega kaelus V-kujuline, vaid kudumi kinniseks on tõmblukk või vöö ning kaelus võib olla ka ümar. Suurem osa kudumisõpetustes esinevaid kardigane on mõeldud naistele, kuid on ka meestekardigane.

Nõõpidega kampsuni kohta leiab ka nimetuse *szvetter*, mis aga tavaliselt on kardiganist lühem ning erinevalt kardiganist kasutatakse seda ka lastekampsunite nimetamisel. Veel üks kardiganiga väga sarnane rõivaese on *kabát(ka)*, mis tähendab mantli(ke)st. Tegu on kootud (pool)mantliga, kuid raske on esile tuua selle erinevusi kardiganist. Sellelgi on ees kinnis ning on tavalisest kampsunist pikem, ulatudes näiteks põlvedeni, aga võib ulatuda ka vaid puusadeni.

Kõike kokku võttes peab tõdema, et kudumisjuhiste kirjutajatel ei ole endalgi mõisted täpselt selged, seetõttu võidakse ühe ja sama kootud ülarõiva kohta kasutada erinevaid nimetusi. Kuna teised nimetused (nt *džemper*, *sviiter* jm) on väga tinglikud, soovitatakse eesti keeles kasutada ühisnimetajana *kampsunit*.

Kirjamine, kirjoneulos, színes kötés

Silmuskudumises nimetatakse mitme värviga kudumist kirjamiseks (sm *kirjoneulos*, *-neule*, ung *színes kötés*, *kötés több színnel*), mille all võib eristada kahe- või enama lõngaga kirjamist, Norra kude, Fair Isle'i ehk Fääri saarte kude ning intarsiat.

Ungarlastel on üsna juurdunud kasutada *kirjamise* sünonüümina *Norra kude* (ung *norvég kötés*), mis ei ole Kozma (2004: 67) sõnul täielikult vale, kuna just norrakad tegid mitme värviga kudumise ja kudumid maailmas tuntuks, kuigi nemad seda tehnikat välja ei mõelnud. Traditsioonilises Norra koes kasutatakse 2-3 värvi lõnga ning motiividena esinevad näiteks kaheksajalgähed, kuused ning geomeetrilised kujundid, mis kudumil korduvad. Lõng, millega parasjagu ei koota, moodustab töö pahemale poolele ehk tagaküljele lõngajooksu.

Norrakate kõige kuulsamad kudumid on nende kirjatud kampsunid, mis kootakse ringselt ning millele varrukaavad lõigatakse hiljem sisse. Kogutud materjal ei tähenda *Norra kampsun* (sm *norjalaispusero*, ung *norvég pulóver*) alati seda, et kudum oleks ringselt kootud, vaid viitab pigem mustriale, st kasutatud on motiive, mis Norra kudumitele omased. Kuna kaheksajalgähki jt motiive võib leida nii sokkidel, kinnastel, mütsidel jm esemetel, nimetatakse neid Norra kudumiteks (sm *norjalaisneule*, ung *norvég kötés*) või siis Norra mustriaga, norramustrilisteks kudumiteks (ung *norvég mintás kötés*). Eestlane ütleb mustriliste kinnaste kohta kirikindad või kirjatud kindad.

Ühes ungari keelde tõlgitud kudumisraamatus (Cooper 2006: 48–49) on Norra koe sünonüümina esitatud *Fair Isle* ehk Fääri saarte kude. Need mõisted tuleb aga teineteisest lahus hoida, sest pole sünonüümid (Kozma 2004: 53). Norra kude ja *Fair Isle* erinevad teineteisest nii motiivide kui ka tehnika poolest.

Fair Isle'ile on omane OXO-motiiv, mille aluseks on olnud norralaste tähemotiiv ning tõenäoliselt Eestist ja Lätist pärit kirjatud kudumite värvid. Nende põhjal on saadud ainult Fääri saartele omane mustrimotiiv.

Teiseks erinevuseks Norra koest on lõngajooksude kinnitamine. Fääri saarte kudumites tuleb viiest silmusest pikemad lõngajooksud koepinnaga siduda. Kudumislõngale pööratakse keerd peale, st lõng, millega parajasti kootakse, tuuakse silmusesse lõngajooksuks jääva lõnga alt läbi. (Kivilo 1995: 7; Kozma 2004: 53–54)

Mõnikord nimetatakse ungarikeelsetes materjalides Norra kude *jacquardiks*, mis ei ole ka päris õige, kuna mõiste *jacquard* on tarvitusel masinkudumisel. Leitud näited pärinevad taas tõlgitud raamatutest, nt *jacquard mintás zokni* 'jacquardkoes sokk', *jacquard-minták* 'jacquardkoed'.

Vikkel ja aran

Nii eesti kui ka soome keeles on olemas mõiste *vikkel* (sm *vikkeli*), kuid tähendused ei kattu kahes keeles täielikult. Eestis mõistetakse vikli all diagonaalselt üle koepinna kulgevaid parempidiste silmuste ridasid, mis moodustavad geomeetrilisi mustreid. Vikkel koosneb alati kahest silmusest, kusjuures üks kootakse teisest mööda. (Pink 2002: 74)

Soome vikkeli on aga kiilukujuline muster, mis moodustub parem- ja pahempidistest silmustest ning mis kootakse vaid pahkluu kohalt suka säärele. Niisiis seisneb erinevus juba selles, et soomlaste vikkelkoes kasutatakse parem- ja pahempidiseid silmuseid, eestlaste vikkelkoes parempidiseid silmuseid, mis mustri moodustavad. Eestis on vikkelkude kootud nii kindaseljale kui ka sokisäärele, Soomes esineb vikkelmuster vaid sukasäärel.

Ungarikeelsetes materjalides ei kohanud kordagi mõistet *vikkel*. Arankampsunites, teise nimega iiri kampsun, esineb küll kudumisvõtte, kus silmused omavahel koha vahetavad (ung *keresztzett szemek*, *csavart szemek*, *átfordított szemek*) ning moodustavad kudumi pinnal geomeetrilisi kujundeid, kuid tegu ei ole vikliga, vaid arankampsunites kasutatava aranivõttega. (Cooper 2006: 38–39).

Arani puhul vahetatakse silmused tööreal ning kootakse läbi, ent tagasireal võetakse kaldsilmsused kudumata ära ja kootakse vaid taustasilmsused. Viklivõtte puhul suunatakse üks silmus kaldu igal real. (Meeri 1996: 7) Arani- ja viklivõtte erinevus seisneb siis vaid selles, et vikli puhul vahetavad silmused koha igal real, aranivõttes vaid igal teisel real.

Kui kaht kudumisvõtet omavahel kõrvutada, siis võib esmapilgul erinevus märkamata jääda.

Kynsikkäät, kämmekkäät, ranteenlämmittimet

Riidesemed, millel eesti keeles täpne nimetus puudub, on soomekeelsed *kynsikkäät*, *kämmekkäät* ja *kalastajan sormikkaat*. Kõigi puhul on tegu sõrmedeta kinnastega. *Kynsikkäät* ja *kalastajan sormikkaat* on sõrmkindad, millel sõrmed on kootud vaid sõrme esimese lülini. *Kämmekkäät* on otsteta labakindad.

Eestikeelses kirjanduses ei tehta vahet, kas tegu sõrmedeta sõrmiku või labakindaga. Mõlema vastena olen kohanud nimetust *randmekindad*, "*pirukamüüjakindad*" või *sõrmedeta kindad*. Blogides on kudujad selliseid kindaid nimetanud ka *nullsõrmikuteks*, *jahimehekinnasteks* ning *suitsumehekinnasteks*.

Kynsikkäät ehk kalastajan sormikkaat

Kämmekkäät või rannekeet

Lisaks eelpool mainitutele, on olemas veel *ranteenlämmittimet* ehk *rannekeet*, mille vaste eesti keeles võiks olla *randmekindad*, *randmesoojendajad*. Konsin (1972: 22) mainib, et *randmekindad* on käesoojendajad, mida kanti Lääne-Eesti saartel ja rannikul juba 19. sajandil. *Randmekindad* esineb ka Saareste mõistelises sõnaraamatus, kuid ÕSis sellist mõistet ei ole.

Tundub, et väga täpset vahet nende mõistete vahel tehakse vaid soome keeles, sest soomlastel eraldi mõisted *kynsikkäät*, *kämmekkäät* ja *ranteenlämmittimet*. Teistes keeltes kasutusel randmesoojendajad (ingl *wristwarmers*, ung *karmelegítő*, *csuklóvédők*, *kézmelegítő*) ja siis otsteta kindad, olgu sõrmikud või labakud (ingl *open-finger gloves*, ung *vágott ujjú kesztyű*).

Randmesoojendajate ja otsteta labakute vahel vahe tegemine on aga minu meelest väga tinglik. Randmesoojendajatele on iseloomulik, et põial ei ole välja kootud, on ainult pöidlaava. Mõnedel juhtudel ei ole neil ka pöidlaava. Seevastu suuremal osal otsteta labakutest on põial kootud, kuid leiab ka variante, kus vaid pöidlaava olemas.

Lisaks sõrmeotsteta variandile kootakse kindaid, millel on külge kootud tagasikeeratav klapp. Soome keeles *kynsikkäät sormuhupulla*, mille ungarikeelne vaste oleks *réteges kesztyű*. Eestikeelses materjalis kohtasin nimetust *topeltkindad*, *klappkindad* või *klapiga kindad*. Ajakirja Eesti Naine 2009. aasta detsembrinumbris oli selliseid kindaid nimetatud *käpikuteks* ehk siis *labakuteks*.

Kynsikkäät sormuhupulla (KP 2)

3. Soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastik

Soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastikus on ~550 märksõna. Tegu on kolmekeelse sõnastikuga, kus lähtekeeleks on soome ning sihtkeelteks ungari ja eesti keel. Sõnastik on jagatud järgnevateks teemadeks:

- töö alustamine
- materjalid
- töövahendid
- lõngavöö
- mõõdud
- koekirjad
- kasvatamine-kahandamine
- kudumi lõpetamine ja detailide viimistlemine
- kudumi kaunistamine
- sokkide ja kinnaste osad
- kampsun
- kootud esemed
- värvid
- tingmärgid.

Kasutajana nähakse ennekõike eestlastest kuduajaid, kes lisaks eestikeelsetele ajakirjadele-raamatutele kasutavad eelkõige soome-, aga ka ungarikeelseid kudumisjuhiseid.

Märksõnana esinevad liht- või liitsõnad (**lanka**, **lankakerä**), samuti sõnaühendid (**nurja silmukka**), mis on antud poolpaksus kirjas. Noomenid esinevad ainsuse nimetavas

(**langanpää**) ning mitmuslikud sõnad mitmuse nimetavas (**puikot**). Verbi märksõna on *da-infinitiivis* (**neuloa**). Eelistatavama sünonüümi juurde juhatab viide *ks*.

Lähedasemad mõisted on eraldatud komaga, kaugemate mõistete vahel on semikoolon. Eestikeelsete vastete järel on ümarsulgudes selgitus. Alapeatükkides on kasutatud pesatähestikulist meetodit, nt

Nt huivi	<i>kendő</i>	<i>rätik</i>
<i>hartiahuivi</i>	<i>vállkendő</i>	<i>õlarätik</i>
<i>kolmiohuivi</i>	<i>háromszögkendő</i>	<i>kolmnurkne rätik</i>

Sõnastikus on silmuskudumisega seotud mõisted, kuid nii nagu paljudel teistel erialadel, on ka silmuskudumises kasutusel üldkeele sõnu. Sõrmkinnast kududes või silmuseid luues on vaja teada sõrmede nimetusi, lõnga valides värvinimetusi, kindale põialt tehes peab teadma, kas kinnas on vasaku või parema käe oma. Samuti leiab sõnastikust tikkimispistete nimetused ning heegeldamisega seotud sõnavara, kuna need käsitööalad on kudumisega tihedalt seotud. Tikkimine ja heegeldamine on kudumi kaunistamisel üks levinumaid viise.

Sõnastikust olen välja jätnud mõisted, mida tuntakse vaid ühes keeleruumis. Seega ei leia sõnastikuosast rahvuslikke kudumeid ega kudumistehnikaid, millest on ülevaade teises peatükis. Samuti ei ole sõnastikus uuemaid mõisteid, millega peamiselt vaid soomekeelses kirjanduses kokku puutusin, nt *heijastinlanka* 'helkurlõng', *munamyssy* 'munamüts', *rannetyyny* 'randmepadi, mis pannakse randme alla arvutihiirt kasutades', *hiirikäden lämmitin* 'randmesoojendaja, mis käes, kui arvutihiirt kasutatakse', *parilapanen* 'labakinnas, millel kaks vart, aga üks ühine labaosa', ingl *Lovers' Mitten*) jne. Varrastel on võimalik peaaegu kõike kududa, alustades mobiilikotist, lõpetades kodutekstiilidega. Sõnastikku on valitud siiski põhilisemad esemed, mida käsitsi kootakse.

Sõnastiku lõpus olev tingmärgisüsteem on üks paljudest võimalikest, sest maailma erinevates kudumisõpetustes on kasutusel mitmed märgid. Tõlkeraamatutes on tavaliselt kindlaks jäädud algmaterjali tingmärgisüsteemile, kuigi see ei pruugi sihtkeele kasutajate seas tuttav ega kasutusel olla. Käesolevas sõnastikus on aluseks võetud Anu Pingi raamat, kus parempidist silmust märgib täisruut ning pahempidist tühi ruut, millel põiki kriips sees. Lisaks kudumise tingmärkidele olen välja toonud heegelsilmuste nimetused, kuna heegeldamist kasutatakse näiteks kootud eseme kaunistamisel.

Materiaaleja	Alapok	Materjalid
lanka	fonal, szál	lõng
<i>akrylilanka</i>	akrilfonal, akryl	akrüüllõng (sünteesilise päritoluga pehme, kerge ja soe lõng, mis sarnaneb villase lõngaga, kuid ei talu triikrauaga töötlemist)
<i>alpakkalanka</i>	alpaka fonal	alpaka lõng (Lõuna-Ameerikas kasvatatavate alpakaate ja laamade vill)
<i>angoralanka</i>	angórafonal	angooralõng (angoorajäneste vill, mis on väga pehme ja kohev, kuid mitte tugev. Tavaliselt segatakse ketramisel villaga, et saada tugevamat lõnga)
<i>bambulanka</i>	bambuszfonal	bambulõng
<i>bukleelanka, bouclelanka</i>	bukléfonal	bukleelõng (sõlmiline lõng, mille valmistamisel kedratakse üks või mitu peent pingul lõnga kokku paksema, pehmema lõngaga nii, et lõngal moodustuvad juhuslike vahedega tombukesed)
<i>chenillelanka</i>	zeníliafonal	šenill-lõng (valmistatakse peentest kõvadest lõngadest, mis kedratakse kokku teiste, pehmemate kiududega, mis kinnituvad keerdude vahele ja ulatuvad sealt poolviltu välja)
<i>efektilanka</i>	effektfonal	efektlõng (lõngas on erinevaid efektseid lisandeid, nt läikivaid tupse, narmaid, ribakesi)
<i>elastaanilanka</i>	elasztánfonal	elastaanlõng
<i>filamentlanka</i>	filament szál	filamentniit
<i>hahtuvalanka</i>	Shoddy fonal	kraaslõng (kraasitud villast lõng)
<i>kaksisäikeinen lanka</i>	2-szálas fonal	kahekordne lõng

<i>kampalanka</i>	fésús, sima gyapjúfonál	kammlõng (sile lõng, kus kõik kiud on üsna pikad ja üksteisega paralleelsed)
<i>karstalanka</i>	kártolt fonal	kraaslõng (kraasitud villast lõng)
<i>kashmirlanka</i>	kasmírfonal	kašmiirlõng (Himaalaja mägede Kašmiiri piirkonnas elavate kitsede vill. Lõng on väga soe, pehme ja kerge, kuid mitte eriti tugev)
<i>kehrätty lanka</i>	font fonal	kedratud lõng
<i>kerrattu lanka</i>	sodort fonal	korrutatud lõng
<i>kreppilanka</i>	kreppfonal	krepplõng (väga tugeva keeruga lõng)
<i>käsinkehrätty lanka</i>	kézi fontással készített fonal	käsitsi kedratud lõng
<i>käsityölanka</i>	kézimunkafonál, hímzőfonal	käsitõölõng, -niit
<i>käytetty lanka</i>	használt fonal	kasutatud lõng
<i>meleerattu lanka</i>	melírozott fonal	melanžeeritud lõng, kirju lõng (mitmest eri värvi kiust kedratud lõng)
<i>metallilanka</i>	(fém)huzal, drót	metall-lõng
<i>mohairlanka</i>	moherfonal	mohäärilõng (saadakse kitsedelt, keda algselt kasvatati Türgis. Enamik mohäärilõngu on segatud teiste kiududega)
<i>nauhalanka</i>	szalagfonal	paellõng (kudumiseks mõeldud silmkoeline pael. Kudum jääb raske ja langev, sobib kududa ka paelast palju jämedamate varrastega)
<i>nelisäikeinen lanka</i>	4-szálas fonal	neljakordne lõng
<i>neulelanka</i>	kötőfonal	kudumislõng
<i>nyppylanka</i>	noppo fonal	topiline lõng
<i>pesunkestävä lanka</i>	mosható fonal	pesukindel lõng
<i>pellavalanka</i>	vászonfonal	linane lõng

<i>puuvilla lanka</i>	pamutfonal	puuvillane lõng (pehme, hästi pestav, mustrid paistavad eriti reljeefsetena)
<i>sametilanka</i>	bársonyfonal	sametlõng
<i>sekoitelanka</i>	keverék fonal	segulõng
<i>s-kierteinen lanka</i>	S sodratú fonal	pahempidise/ s-keeruga lõng
<i>slubilanka</i>	flamméfonal	slubilõng (ebaühtlase jämedusega, tavaliselt puuvillane lõng. Kudum jääb tupsuline, muster ei paista hästi välja)
<i>z-kierteinen lanka</i>	Z sodratú fonal	parempidise/ z-keeruga lõng
<i>tehostelanka</i>	diszítófonal	ilu-, ehis-, dekoratiivlõng
<i>vauvalanka</i>	bébifonal	beebilõng
<i>villalanka</i>	gyapjúfonal	villane lõng
<i>viskoosilanka</i>	viszkóz, rayon	viskooslõng (läikiv ja libe, kudum jääb langev ning on mõnus kanda ka paljal ihul)
luonnonkuituja	növényi eredetű szálak	looduslikud kiud
nailon, nylon	nejlon	nailon
polyakryyli	poliakril	polüakrüül
polyesteri	poliészter	polüester
silkki	selyem	siid
säie	fonal(vég), cérna(vég); szál	keere, säie; (lõnga) heie; kiud
tekokuituja	szintetikus vagy mestérséges szálak	sünteetilised, tehiskiud

Tarvikkeita

irtotulppa ks. *puikonsuojus*

kela erivärillisillä langoilla neulomista varten ks. *puola*

kerroslaskin

sorszámláló, számszámláló

realugeja (kasutatakse kootud ridade lugemiseks)

kerrosmuisti ks. *kerroslaskin*

langanohjain

szálvezető gyűrű

lõngasõrmus, lõngahoidik

lanka

fonal, szál

lõng

lankakerä

fonalgombolyag, cérnagombolyag

lõngakera

lankavyyhti

fonálköteg

lõngaviht

metalliviivoitin	fémvonalzó	metalljoonlaud
“mittaliisa” ks. <i>puikkokoon mittari</i>		
mittanauha	mérőszalag	mõõdulint
mohairharja	kefe moherfonalhoz, fonalfésű	mohäärihari
neula	tű	nõel
hakaneula	biztosítótű	haaknõel
kanavaneula	goblentű, keresztzemes	sukanõel, suure silma
	hímzéshez használt tű	ja tõmbi otsaga jãme nõel
kirjontaneula	hímzőtű	tikkimisnõel
nuppineula	gombostű	nõõpnõel
ompeluneula	varrótű	õmblusnõel
parsinneula	stoppolótű	nõelumisnõel, sukanõel
puikkokoon mittari,	tűmérték, tűmérce, mèrettàblazat	vardamõõdik, varraste jãmeduse
puikkomittari		määraja, varraste numbrimääraja
puikkokotelo	tűtok	vardakarp
puikonsuojus	tűhegyvédő, tűvédő kupak	varda otste nupp, varda otsik
puikot	kötőtű (tav. ains)	vardad
alumiinipuikot	alumíniumtű	alumiiniumvardad
apupuikko ks. <i>palmikkopuikko</i>		
bambupuikot	bambusztű	bambusvardad
fleksipuikot, katkaisut	kardigánkötőtűk	elastse pikendusega vardad
pyörõpuikot		(lühike vardaosa lõpeb elastse pikendusega, mille otsas on nupp)
metallipuikot	fémű	metallvardad
muovipuikot	műanyagű	plastikvardad
nupilliset puikot ks. <i>pitkät puikot</i>		
palmikkopuikko	segédű, “U” alakú segédű csavar mintához	abivarras, palmikuvarras (kasutatakse silmuste hoidmiseks palmiku kudumise ajal. Vardad võivad olla sirged v keskel väikese jõnksuga)
pitkät puikot	egyenes kötőtű	pikad vardad (kahest, otsast nupuga, vardast koosnev vardakomplekt edasi tagasi kudumiseks)

<i>puupuikot</i>	fatú	puuwardad
<i>pyöröpuikot</i>	körkötötü	ringwardad (kahte vardaotsa ühendab elastne paindub osa, mis võimaldab esemeid ringselt kududa)
<i>sukkupuikot</i>	készlet harisnyakötőtük, harisnyakötőtük, zoknikötőtü	sukavardad (viiest vardast koosnev ringselt kudumiseks mõeldud vardakomplekt)
puikon pään sulkija ks. <i>puikonsuojus</i>		
puola	orsó, fonalcséve	lõngapool (kasutatakse paljude eri värvi lõngadega koepinna kudumisel. Iga lõng keritakse eraldi poolile)
reiällinen mittalevy ks. <i>puikkokoon mittari</i>		
sakset	olló	käärid
silmukanpidike, -pidin	szemtartó(k), szemtartó segédtü, szemfeltüző biztosítótü	silmuste hoidik, silmusehoidja (haaknõela meenutav silmusehoidja hoiab kinni silmuseid, mida hakatakse hiljem edasi kuduma; silmusehoidjale korjatakse silmused, mis võetakse vardalt ära, kuid ei koota maha)
silmukkamerkki	szemjelölő karikák, jelölök, jelzőgyűrűk	silmuste märkija, silmuste märgistusaas
tupsulaite	pomponkészítő, pompon-készítő korong	tuti valmistamise abivahend
virkkukoukku	horgolótü	heegelnõel
Lankavyöte	A gombolyagcímke, a gombolyagszalag	Etikett, lõngavöö
hoito-ohjeet	kezelési tudnivalók	hooldustingmärgid
langan koostumus	fonal összetétele	lõnga koostis
langan nimi	fonal neve, minősége	lõnga kirjeldus, nimi
langan pituus	fonal hossza	lõnga pikkus
neyletiheys	ajánlott feszeség, javasolt	koetihedus

	szemmagyság	
puikkosuositus	ajánlott, javasolt t�méret	soovitav varraste number
valmistajan nimi	gy�rt�, c�g neve	valmistaja nimi
vyyhdin paino	fonal s�lya	toki kaal
v�rnumero	(sz�n) �rnyalat sz�ma	v�rvitooni number
v�rj�yser�n numero	sz�nk�d	partii number

Pesu-ohjeet

kemiallinen pesu kielletty
kemiallinen pesu
kloorivalkaisu kielletty
konepest v 
kuuma silytys
k sinpest v 
lanka sopii koneneulontaan
rumpukuivaus kielletty

silittäminen kielletty
tasokuivaus varjossa

vesipesu kielletty

Mitat

etupituus
hihan (ulko)pituus
hihan sisäpituus
käsivarren pituus
käsivarren ymp ry
kaulan ymp ry
kyynärpään ymp ry eli
kyynrtaipeen ymp ry
kyynärvarren pituus
lantion ymp ry
olan pituus
olkavarren pituus
p  nymp ry

Mosási instrukciók

vegyileg nem tisztítható
vegyileg tisztítható
fehéríteni tilos
géppel mosható, gépi mosás
langyosan vasaljuk
kézi mosás, k zzel mosható
gépi kötésre alkalmas
sz r t g pbe tenni tilos

nem vasalható
szárítsuk kiterítve, árnyékban

vegytisztítás tilos

Méretek

eleje hossza
ujja felső hossza
ujja alsó hossza
ujja hossza, karhossz
felkarb s g
nyakb s g
k ny kb s g

alkar hossza
cs p b s g
v llsz leless g
felkar hossza
fej b s g

Pesemisjuhised

keemiline puhastus keelatud
keemiline puhastus
pleegitamine keelatud
masinaga pestav
kuumtöötlemine
käsitsi pestav
lõng sobib masinaga kudumiseks
pesumasinas kuivatamine
keelatud

triikimine keelatud
kuivatada horisontaalselt
varjus

pesemine keelatud

M  dud

esipikkus
varruka valmis pikkus
varruka sise pikkus
käsivarre pikkus
käsivarre ümbermõõt
kaela mberm  t
küünarnuki ümbermõõt

k  narnavarre pikkus
puusaümbermõõt
 lapikkus
käsivarre pikkus
peaümbermõõt

ranteen ympärys	csuklóbőség	randmeüumbermõõt
rinnan ympärys eli vartalon ympärys	mellbőség	rinnaüumbermõõt
selän leveys	hátszélesség	selja laius
selän pituus, vaateen pituus	háta hossza	selja pikkus (üüdpikkus)
vyötärönmitta eli vyötärön ympärys	derékbőség	vööüumbermõõt

Neuleen aloittaminen

aloittaa
aloittaminen
aloitus ks. <i>aloittaminen</i>
apulanka
etukautta
(langan) jatkaminen
kerros
<i>aloituskerros</i>
<i>joka 2., 3. 4. jne kerros</i>
<i>kavennuskerros</i>
<i>lisäyserros</i>
<i>loppukerros</i>
<i>parillinen kerros</i>
<i>pariton kerros</i>
koetilkku
kuvio ks. <i>neulemalli</i>
käsi
<i>lanka oikeassa kädessä</i>
<i>lanka vasemmassa kädessä</i>
<i>oikea käsi</i>
<i>vasen käsi</i>
lankajuoksu
langanpää
katkaista (lanka)
katkaiseminen
kaava
kiertää

Kötés kezdése

kezd
kezdés
segédfonal, idegen szál
előlről
fonal csatlakoztatása, kapcsolása
sor
kezdő sor
2, 3, 4 soronként
fogyasztássor
száporítássor
befejező, utolsó sor
páros sor
páratlan sor
próbakötés
kéz
fonal a jobb kezében
fonal a bal kezében
jobb kéz
bal kéz
szálvezetés
szálvége
megszakít (a fonalat)
a fonal megszakítása, elvágása
minta, sablon
összesodor

Kudumi alustamine

alustama
alustamine
abilõng
eest
lõnga jätkamine
rida
esimene rida
igal 2., 3., 4. jne real
kahandamisrida
kasvatusrida
viimane rida
paaris rida
paaritu rida
tööproov
käsi
lõng paremas käes
lõng vasakus käes
parem käsi
vasak käsi
lõngajooks
lõngaots
katkestama (lõnga)
lõnga katkestamine
lõikejoonis
põimida

luoda	felszedni (a szemet)	looma (silmust)
(silmukoiden) luominen	szemfelszedés	silmuste loomine
italialainen luominen	olasz kezdés	itaaliapärane loomine
neuloen luominen	kezdés két tüvel, kétkötötűs módszer	silmuste loomine kududes
ristikkäin luominen	kezdés két szállal	ristipidine algsilmuste loomine
silmuillen luominen	egyszerű kezdés, hüvelykujjas módszer	silmuseline loomine
mallikerta	ismetlődő rész	kirjakord (mustri korduv osa)
mallipiirros	mintarajz	mustrijoonis
mallitilkku ks. <i>koetilkku</i>		
neule	kötés	1. kude 2. kudum 3. pooleliolev kudum
neulekappale	kötött darab	kootud detail
neulemalli	kötésminta	koekiri, muster
neyletiheys	osztássűrűség	kudumistihedus
neuletyö		pooleliolev kudum
neuloa	köt	kuduma
<i>neuloa yhteen</i>	összekötni	kokku kuduma
neulos	kötés	kude
poimia (silmukoita)	felszedni (a szemeket)	(silmuseid) üles korjama
poimia neulepuikolle	felszedni a kötötűre	vardale üles korjama
poimia virkkuukoukun avulla	felszedni horgolótűvel	heegelnöelaga üles heegeldama
reuna	szegély	serv
aloitusreuna	kezdőszél	algusäär
ketjusilmukkareuna	láncszemes szegély	silmuseline serv (kui eelmise rea viimane silmus on paremp, siis tõstetakse servasilmus paremale vardale nii, et lõng jääb vardada ette.
pykäreuna	gyöngyszegély	sõlmeline serv (kui eelmise rea viimane silmus on paremp, siis tõstetakse servasilmus paremale vardale nii, et lõng jääb vardada taha)

ruudukko	táblázat	ruudustik
silmukka	szem	silmus
aloitussilmukka, alkusilmukka	kezdőszem, csúszócsomó, csúszószem	algsilmus (kõige esimene silmus, mis tehakse kahele vardale enne silmuste loomist)
oikea silmukka	sima szem	parempidine silmus
nurja silmukka	fordított szem	pahempidine silmus
perussilmukat	alapszemek	põhisilmused
pudonnut silmukka	leesett, lefutott szem	hargnenud silmus
reunasilmukat	szélszemek	ääresilmused (kudumi äärtele jäävad silmused)
venytetty silmukka	lekötés nélkül átemelt szem	venitatud silmus
silmukkamäärä	szemszám/ szemmennyiség	silmuste arv
silmukkaryhmä	szemcsoport	silmusterühm
takakautta	hátulról	tagant
työn etupuoli	a munka színe	töö parem pool
työn takapuoli	a munka visszája	töö pahem pool
värinvaihto	színváltás	värvivahetus

Neulemalleja

ainaoikeinneule

Aran-neule

edestakaisneule ks. *ainaoikeinneule*

helmineule

joustinneule

1 o 1n-joustinneule

2 o 2n-joustinneule

kirjoneule

Kötésminták

lustakötés

fonott vagy Aran-kötés

rizsminta

patentminta

szimpla patentminta

dupla patentminta

színes kötés, (norvég kötés)

Koekirjad

ripskude (nii parema kui ka pahema rea silmused kootakse parempidi)

Aran (jämedast

valgest villasest lõngast

diagonaalsete joonte, palmikute ja

nuppudega kaunistatud 1. kude 2.

kampsun; nimetus pärineb Iirimaa

rannikul asuvatelt Arani saartelt)

pärilkude, „kanaihu”

soonikkude

1+1 soonik

2+2 soonik

kirjamine

<i>Fair Isle</i>	<i>Fair Isle</i>	<i>Fair Isle</i> (mitmevärviline koekiri, kus lõngajooksud sõlmitakse, kuid ei koota läbi)
<i>intarsianeule</i> eli <i>välialueneule</i>	intarzia (berakásos kötés), motívum-kötés	intarsia, piltkudumi tehnika (lõngajooksudeta kude, kus lõngad põimitakse värvivahetuse kohas teineteise ümber)
<i>kaksiväriline kirjoneule</i>	kétszínú színes kötés	kahevärviline koekiri
<i>moniväriline kirjoneule</i>	többszínú kötés	mitmevärviline koekiri
<i>pepítaruutu</i>	pepitaminta, tyúklábminta	hanejalaruut, pepítaruut
<i>skóttiruutu</i>	skót minta, káróminta, skót kocka	šoti ruut
<i>välialueneule</i> ks. <i>intarsia</i>		
<i>kohoraitaneule</i>	domborminta	reljeefne kude
<i>konttineule</i>	rácskötés, entrelac	lapiline kude
<i>korinpohjaneule</i>	kockás minta	maleruudukiri
<i>lenkkineule</i> ks. <i>ryijyneule</i>		
<i>nyppyneule</i>	bogyóminta	nupuline kude
<i>nyppy</i>	bogyó	nupp
<i>neulomalla aikaansaatu nyppy</i>	kötött bogyó	kootud nupp (ühest silmusest kududa välja 7-11 silmust, üks silmus parempidi, üks lõngakeerd. Silmused kootakse pahempidi kokku)
<i>langankierroilla aikaansaatu nyppy</i>	szemek köré hurkolt bogyó	mähitud nupp, ümber silmuste kootav väike nupp (2 v enam silmust tõstetakse abivardale. Nende silmuste ümber mähitakse 3 v enam lõngakeerdu, alustades tagantpoolt. Seejärel tõstetakse silmused silmustevardale ja kootakse läbi)
<i>virhattu nyppy</i>	horgolt bogyó	heegeldatud nupp
<i>oikein-nurin neule</i>	sima-fordított kötés	parem-pahempidiste silmustega koekiri, põhisilmustega koekiri
<i>onteloneule</i>	kétoldalás pepita minta	kahekordne kude
<i>palmikkoneule</i>	fonat, copf	palmikkude

<i>alaspäin aukeava palmikko</i>	a lefelé haladó fonat	alaspidine palmik
<i>kaksihaarainen palmikko</i>	kétágú fonat	kaheharuline palmik
<i>kolmihaarainen palmikko</i>	háromágú fonat	kolmeharuline palmik
<i>kuuden silmukan palmikko</i>	hatosfonat	6 silmusest koosnev palmik
<i>neljän silmukan palmikko</i>	négyesfonat	4 silmusest koosnev palmik
<i>palmikon kiertokohta, kierre</i>	csavarás, keresztezés	palmiku keere
<i>kierre vasemmalle</i>	balra csavarás	keere vasakule
<i>kierre oikealle</i>	jobbra csavarás	keere paremale
<i>palmikko etukautta</i>	fonat elöl	palmikuvõte eest
<i>palmikko takakautta</i>	fonat hátul	palmikuvõte tagant
<i>ylöspäin aukeava palmikko</i>	a felfelé haladó fonat	ülespidine palmik
<i>patenttineule</i>	patentkötés	patentkude (triibulise pinna tõttu sarnaneb soonikkoega, kuid on sellest paksem)
<i>puolipatentti</i>	fél patentminta	poolpatentkude (meenutab täispatentkude, kuid on õhem)
<i>täyspatentti, kokopatentti, peruspatentti</i>	teljes patentkötés, mackökötés	täispatentkude
<i>valepatentti, tunturineule</i>	hamis patentminta	valepatentkude
<i>pitsineule</i>	azsúrminta, csipkeminta	pitsiline koekiri, pitskude
<i>raitaneule</i>	csíkos minta	triibuline kude, triibukude
<i>reikäneule</i> ks. <i>pitsineule</i>		
<i>resorineule</i> ks. <i>joustinneule</i>		
<i>ribbineule</i> ks. <i>joustinneule</i>		
<i>ryijyneule</i>	hurkos kötés	rüü e narmaskude
<i>sileä oikea neule</i>	simakötés, harisnyakötés	parempidine kude (parempool parempidine, pahempool pahempidine)
<i>sileä nurja neule</i>	fordított kötés	pahempidine kude (parema poole silmused kootakse pahempidi, pahema poole silmused parempidi)
<i>suljettu eli pyöröneule</i>	körbekötés	ringne kude
<i>tasoneule eli edestakaisin neule</i>	oda-vissza kötés	edasi-tagasi kude
<i>turkisineule</i> ks. <i>ryijyneule</i>		

Kaventaminen eli yhteenneulominen	Fogyasztás	Kahandamine ehk kokkuvõtmine
kavennus	fogyasztás	kahandus
<i>kavennus työn reunassa</i>	fogyasztás a munka szélén, fogyasztás a sor végén /elején	kahandamine kudumi servas
<i>kavennus työn keskellä</i>	fogyasztás a munka belsejében	kahandamine kudumi keskel
<i>kiilakavennus</i>	betoldás fogyasztása	kannakiilu kahandus
<i>kärkikavennus</i>	kesztyű-/zokniorr fogyasztása	kinda-/sokiotsa kahandus
<i>nauhakavennus</i>	dupla fogyasztás	kandiga kahandus
<i>nelitahokavennus</i>	sávós fogyasztás	spiraalkahandus (iga varda alguses või lõpus kootakse kaks silmust kokku, vahele kootakse üks rida. Kahandatakse seni, kuni järele on jäänud 8 silmust, mis lõngaga kokku tõmmatakse)
<i>oikealle kallistuva kavennus</i>	jobbra dőlő fogyasztás	paremale kalduv kahandus
<i>sädekavennus</i>	csillag alakú fogyasztás	kiirkahandus; ümar kahandus (kahandatakse korraga kaheksast kohast, iga varda algusest ja keskelt. Kahandusringide vahele kootakse niipalju kahandusteta ringe, kui on silmuteid kahe kahanduse vahel)
<i>vasemalle kallistuva kavennus</i>	balra dőlő fogyasztás	vasakule kalduv kahandus
<i>yhteenneulomiskavennus</i>	2 szemet simán összekötni	2 silmust parempidi kokku kududa
<i>yhteenneulomiskavennus nurin</i>	2 szemet fordítottan összekötni	2 silmust kududa pahempidi kokku
<i>ylivetämiskavennus eli</i>	2 szemet áthúzva összekötni	2 silmust parempidi
<i>2 oikea silmukkaa yhteenylivetäen</i>		ületõstmisvõttega kokku kududa

<i>yhdistetty kavennus</i>	3 szemet áthúzva összekötni	3 silmust kududa parempidi kokku (1.maha tõsta, 2 järgmist kokku kududa ning 1. silmus üle tõsta)
kaventaa	fogyaszt	kahandama
lyhennetyt kerrokset	rövidített sorok	lühendatud read

Lisäykset eli työn leventämi-Szaporitás nen

lisätä	szaporít
lisäys	szaporitás
<i>lisäys edellisen kerroksen silmukasta</i>	dupla szaporitás

<i>lisäys edellisen kerroksen silmukapohjukasta</i>	szaporitás keresztszálból
<i>lisäys edellisen kerroksen silmukapohjukasta kiertäen</i>	szaporitás keresztszálból csavart szemmel
<i>lisäys langankierrolla</i>	szaporitás ráhajtással
<i>lisäys neulomalla silmukka kahteen kertaan</i>	egy szemből kettőt kötni
<i>lisäys reunasilmukasta</i>	szaporitás szélszemből
<i>lisäys työn keskellä</i>	szaporitás soron belül
<i>lisäys työn reunassa</i>	szaporitás a munka szélén, szaporitás a sor végén, a sor elején

lisääminen ks. *lisäys*

Sukan osia

kantalappu	sarok feletti rész
kantapohja	sarok, sarok alsó íves része (saroksapka)
kantapää	(láb)sarok
<i>hollantilainen kantapää</i>	egyenes vonalú saroksapka
<i>jälkikäteen neulottu kantapää</i>	utólag beillesztett sarok

Zoknik részei

Kasvatamine ehk juurdekudumine

lisama, kasvatama
kasvatamine, juurdekudumine
kasvatamine eelmise rea silmusest

kasvatamine eelmise rea silmusepõhjust
kasvatamine eelmise rea silmusepõhjust keerdsilmusega
kasvatamine õhksilmusega ühest silmusest kududa
kaks silmust
kasvatamine ääresilmusest
kasvatamine kudumi keskel
kasvatamine kudumi servas

Soki osad

kannalakk
kannapõhi
kand
kandilise põhjaga kand, saksapärane kand
viimasena/ lõpuks/ hiljem kootud

		sokikand, rahvakeeles „lõpetskonts”
<i>kiilakantapää</i>	kerekített sarok, kerek saroksapka	kiilukujulise põhjaga kand
<i>tiimalasikantapää</i>	sarok rövidített sorokkal	lühendatud ridadega kootud sokikand
<i>pyöreä kantapää</i>	ks. <i>kiilakantapää</i>	
<i>ranskalainen kantapää</i>	ks. <i>kiilakantapää</i>	
<i>tiimalasikantapää</i>	ks. <i>lyhnnetyin kerroksin neulottu kantapää</i>	
<i>vahvistettu kantapää</i>	erősített sarok	tugevdatud kand
kantapään takaosa	ks. <i>kantalappu</i>	
kantavahvistus	sarokerősítés	kannatugevdus
kiila	betoldás, ék, „cvikli”	kannakiil
kärki	csúcs, zokni orra	ots
reuna	szegély, szél, passzé	äär
<i>kaksinkertainen reuna</i>	duplapasszé	kahekordne äär
varsi	szár	säär
terä	lábfej, talprész	pöid, jalalaba

Sormikkaan ja lapasen osia

kämmen	tenyér
<i>alakämmen</i>	tenyér
<i>yläkämmen, kärki</i>	csúcs
päärme	szegély
peukalo-aukko	hüvelyk
peukalokiila	ék
peukalokohta	ujjrész
peukalon lisäskiila	ks. <i>peukalokiila</i>
ranne	csukló
sormi	ujj
<i>etusormi</i>	mutatóujj
<i>keskisormi</i>	középső ujj
<i>nimetön</i>	gyűrűsujj
<i>peukalo</i>	hüvelykujj
<i>pikkusormi</i>	kisujj

Ötújjas és egyújjas kesztyű

Sõrm- ja labakinda osad

peopesa
laba
kinda ots
äär
põidlaava
põidlakiil
põidlaosa
ranne
sõrm
nimetissõrm
keskmine sõrm
neljas sõrm
põial
väike sõrm

Neulepaita, neulepusero	Pulóver	Kampsun, džemper
avokaulainen	dekoltált, kivágott	dekolteega, dekolteeritud
etukappale	eleje	esitükk
helma	szegély, szél	hõlm
hiha	ruhaujj	varrukas
<i>¾-hiha</i>	háromnegyedes ujj	kolmveerandvarrukas
<i>istutettu hiha</i>	bevarrt ujj	külgeõmmeldud varrukas
<i>kimonohiha</i>	kimonóujj	kimonovarrukas
<i>lepakkohiha</i>	denevérujj	nahkhiir - kimonovarrukas
<i>lyhyt hiha</i>	rõvid ujj	lühike varrukas
<i>olkahiha</i> ks. <i>raglanhiha</i>		
<i>pitkä hiha</i>	hosszú ujj	pikk varrukas
<i>puhvihiha</i>	puffos ujj	puhvvarrukas
<i>raglanhiha</i>	raglánujj	raglaanvarrukas
<i>suora hiha</i>	egyenes ujj	sirge varrukas
<i>trumpetihaha</i>	tölcsérujj	trompetvarrukas, alt laienev varrukas
(hihan) pyöriö	karkivágás	varrukakaar
hihansuu kts <i>kalvosin</i>		
hihaton	ujjatlan	ilma varrukata
huppu	kapucni	kapuuts
kaarroke	vállrés, körpasszé	passe
kaitale	pánt	kant
<i>napituskaitale</i>	<i>gomboláspánt</i>	nõõbiliist
<i>taskukaitale</i>	<i>zsebpánt</i>	taskukant
<i>pääntien kaitale</i>	<i>nyakpánt</i>	<i>kaelusekant</i>
kalvosin	kézelő	mansett, kätis
kaula-aukko ks. <i>pääntie</i>		
kaulus	gallér	krae
<i>baby-kaulus</i>	bubigallér	ümar krae
<i>merimieskaulus</i>	matróznyak	madrusekrae
<i>napitettava kaulus</i>	gombolódó gallér	nõõpidega krae
<i>pysty- eli poolokaulus</i>	magas nyak, garbónyak	polokrae
<i>rullautuva kaulus</i>	pöndörödő nyak	rullkrae
<i>shaalikaulus</i>	sálgallér	sallkrae
keskiviiva	középvonal	keskjoon

kädentie	karöltö ujjkivágás	käcauk, käeava
laskos	redő	volt, krooge
napinläpi	gomblyuk	nööpauk
<i>pystysuora napinläpi</i>	függőleges gomblyuk	vertikaalne nööpauk
<i>vaakasuora napinläpi</i>	vízszintes/leláncolt gomblyuk	horizontaalne nööpauk
<i>pieni napinläpi</i>	ráhajtással készített gomblyuk	väike nööpauk, õhksilmusest nööpauk
napinläpilista, napituslista,	gomblyukpánt	nööpauguliist
nappilista	gomboláspánt	nööbiliist
napitus	gombolás	nööpkinnis
<i>olkanapitus</i>	gombolás a vállrészen	nööpkinnis õlal
olkain	vállpánt	õlapael
pääntie	nyakkivágás	kaelus, kaelaava, kaelaauk
<i>pyöreä pääntie eli o-pääntie</i>	lekerekített nyak	ümar kaelaauk, kaelaava
<i>suorakulmainen pääntie</i>	négyszögletes, derékszögü nyakkivágás	kandiline kaelaava
<i>venepääntie, suora pääntie</i>	csónaknyak	paadikujuline kaelus
<i>V-pääntie</i>	V-nyak, V-kivágás	V-kaelus, kolmnurkne kaelaava
päärme	szegély, szél	äär, serv, kant
<i>helman kanssa neulottu päärme</i>	együtt kötött, egybekötött szegély	hõlmaga koos kootav kant, äär
<i>jälkeenpäin/erikseen neulottu päärme</i>	utólag felvarrt szegély, rávarrt szegély	eraldi kootav kant, äär (äär kootakse eraldi ja ühendatakse hiljem kampsuniga)
<i>kaksinkertainen päärme</i>	dupla szegély	kahekordne kant, äär
<i>pykäreunainen päärme</i>	piközött szegély	sakiline, sämbuline serv (2 silmust kootakse parempidi kokku+ õhksilmus)
<i>takaisinkäännetty päärme</i>	visszahajtott szegély	tagasikeeratud äär
<i>yksinkertainen päärme</i>	egyszerü szegély	ühekordne äär
poletti	váll-lap	õlak, patšokk
reuna	szegély, szél	äär, serv, kant
<i>alareuna</i>	alsószél	alumine äär
<i>etureuna</i>	elülső szegély	eesäär
<i>sisäreuna</i>	belsőszél	sisemine äär
<i>takareuna</i>	hátsószél	tagumine äär
<i>ulkoreuna</i>	külsőszél	välimine äär

<i>yläreuna</i>	felsőszél	ülemine äär
röyhelö	fodor(gallér)	rüüs, volang
takakappale	háta	tagatükk
tasku	zseb	tasku
<i>diagonaalinen tasku</i>	ferde (átlos, rézsútos) zseb	diagonaalne tasku
<i>leikattu tasku</i>	bevágott (süllyesztett) zseb	sissekootud tasku
<i>pystysuora tasku</i>	függőleges zseb	vertikaalne tasku
<i>päälleommeltu tasku</i>	felvarrt, rátett zseb	pealeõmmeldud tasku
<i>sisätasku</i> ks. <i>leikattu tasku</i>		
<i>sivusaumaan ommeltu tasku</i>	oldalvarrásba állított zseb	küljeõmblusesse õmmeldud tasku
<i>sivutasku</i>	oldalzseb	küljetasku
<i>upotettu tasku</i> ks. <i>leikattu tasku</i>		
<i>vaakasuora tasku</i>	vízszintes zseb	horizontaalne tasku
<i>viistotasku</i> ks. <i>diagonaalinen tasku</i>		
taskuläppä	zsebfül	taskuklapp
vyö	öv	vöö
vyölenkki, vyösilmu	övcsat	vööaas

Neulottuja vaatteita ja esineitä

Kötött ruhák és ruhadarabok

Kootud riided ja esemed

avosormiset sormikkaat ks. *kynsikkäät*

baskeri, baretti	baszksapka, svájcisapka	barett
bikinit	bikini	bikiinid
bolero	boleró	boolero
hame	szoknya	seelik
hattu	kalap	müts
housut	nadrág	püksid
huivi	kendő	rätik
<i>hartiahuivi</i>	vállkendő	õlarätik
<i>kolmiohuivi</i>	háromszögkendő	kolmnurkne rätik

irtokaulus ks. *kauluri*

iso huivi ks. *stoola*

kalastajan sormikkaat ks. *kynsikkäät*

kaulaliina	sál	sall
kauluri	kötött garbónyak, garbó	1. salli asemel kantav kõrge kootud kaelus, 2. äravõetav

keepi	vállköpeny	kaelus
korvaläppäpipo	füles sapka	keep
korvarenkaat	fülbevaló	körvik, körvadega müts
kynsikkäät	vágott ujjú kesztyű	körvarõngad
		ilma otsteta sõrmkindad,
		„pirukamüüjakindad”,
		„suitsumehekindad”
<i>kynsikkäät sormuhupulla,</i>	réteges kesztyű	topeltkindad, klappkindad,
<i>sormuhupulliset kynsikkäät</i>		klapiga kindad
kypärämyssy	bébisapka	beebimüts
kämmekkäät	vágott ujjú kesztyű	ilma otsteta labakindad
käsine(et)	kesztyű	kinnas
lapaset	egyujjas kesztyű	labakindad, labakud
<i>kiilattomat lapaset</i>	egyujjas kesztyű ék nélkül	pöidlakiiluta labakindad
<i>peukalokiilalliset lapaset</i>	egyujjas kesztyű êkkel	pöidlakiiluga labakindad
laukku	táska	kott
liivit	mellény	vest
lippa	sapkaellenzõ, simléder	(mütsi) nokk
mekko	ruha	kleit
muhvi	muff	muhv
myssy	sapka	müts
neule	kötés	kudum
neulotut kalsongit ks. <i>vilsongit</i>		
pannumyssy	kannamelegítő	kannusoojendi
patalappu	edényfogó kesztyű	pajakinnas
patamyssy ks. <i>pannumyssy</i>		
peitto	takaró	tekk
peleriini	pelerin	peleriin, keep
pipo	bojtos kötött sapka, jambósapka	müts
poncho	poncho, poncsó	pontšo
potkuhousut	(bébi)rugdalózó, overall	sipupüksid, siputuspüksid
puku	kosztüm	kostüüm
pulloveri	pulóver, pulcsi (kk)	pullover
pusero	pulóver, pulcsi (kk)	kampsun
aranpusero	Aran-pulóver	arankampsun
islantilaispusero	izlandi pulóver	islandi kampsun, ümara

<i>kimonopusero</i>	kimonóujjas pulóver	passaosaga kampsun kimonokampsun
<i>lasten villapusero</i>	gyerekpulóver	lastekampsun
<i>miesten villapusero</i>	férfipulóver	meestekampsun
<i>naisten villapusero</i>	női pulóver	naistekampsun
<i>norjalaispusero</i>	kérpaszés norvég pulóver	norra kampsun
<i>polokaulus villapusero</i>	kámzsanyakú, garbónyakú, magasnyakú pulóver, garbó	polokraega kampsun
<i>raglanpusero</i>	raglánujjas pulóver	raglaanlõikeline kampsun
<i>villapusero</i>	pulóver, pulcsi (kk)	džemper
pääpanta	fejpánt	peapael
rannelämmittimet, rannekkeet,	kézmelegítők, karmelegítők,	randmesoojendajad,
ranteenlämmittimet	csuklóvédők	randmekindad
reppu	hátizsák	seljakott
setti	együttes, szett	komplekt (nt müts ja kindad)
slipoveri	mellény	kootud vest
sormikkaat	ötujjas kesztyű	sõrmkindad, sõrmikud
stoola	stóla	stoola
sukka	zokni	sokk
<i>kärjestä aloitettu sukka</i>	lábfejtől kezdett zokni	otsast alustatud sokk
<i>nilkkasukka</i>	bokazokni	sokk
<i>polvisukka</i>	térdzokni, térdharisnya	põlvik
<i>varresta kõrkeen neulottu sukka</i>	lábszártól kezdett zokni	säärest alustatud sokk
säärystimet	kamásni, bokavédő, lábszárvédő	säärised
takki	(nagy)kabát, télikabát	jakk, mantel
<i>hupputakki, huppari (kk)</i>	kapucnis pulóver	kapuutsiga kampsun
<i>villatakki</i>	kardigán, szvetter	villane kampsun, kardigan
toppi	top, felső	topp
tossu	papucs	suss
tunika	tunika	tuunika
tyyny	párna	padi
vauvan tossu	babacipő	lastepapu
viitta	köpeny	keep
vilsongit	macskanadrág	“karupüksid”
vyö	öv	vöö

Neuleen päättely ja neulekappaleiden viimeistely

höyryttäminen
höyryttää
kiinnittää
kiinnittää nuppineuloilla
kostuttaa
kuivua
kuivata
muotoonoikominen
kostea muotoonoikominen
nuppineulakiinnitys
ommella
ommella kiinni
ommella yhteen
pingottaa
pingottaa oikeisiin mittoihin
pujottaa, pujotella (langanpää)
purkaa (neuletta, virkkausta)
purkaminen
päätellä
päättää ks. *päätellä*
päättely
päättely neulepuikolla
päättely virkkuukoukulla
italialainen päättäminen

silmukoiden päättely
ylivetämällä
työn päättäminen vetämällä
silmukat yhteen
päättäminen ks. *päättely*
ratkoa (sauma)
ratkominen
reunustaa

A kötés befejezése és kötött Kudumi lõpetamine ja ruhadarabok karbantartása kootud esemete viimistlemine

gőzölés
gőzöl
rögzít
letúzni gombostúvel
benedvesít
megszárad
szárít
formázás
nedves formázás
rögzítés gombostúvel
varrni
be-/ felvarrni
összevarrni
rögzítteni
a megfelelő méretűre alakít
bújtat
felfejt
felfejtés
befejez

befejezés
befejezés kötőtűvel
befejezés horgolótűvel
olasy, befejezés, szemek elvarrása
a szemek áthúzása leláncolással
befejezés a szemek összekötésével
lefejt
lefejtés
szegélyez

aurutamine
aurutama
kinnitama
nõõpnõeltega kinnitama
niisutama
kuivama
kuivatama
vormimine
niiske viimistlus
nõõpnõeltega kinnitus
õmblema
külge õmblema
kokku õmblema
venitama
õigetesse mõõtudesse venitama
lukkima (lõngaotsi)
harutama (kudumit v heegeltõõd)
harutamine
lõpetama

lõpetamine
lõpetamine kududes
lõpetamine heegeldades
itaaliapärane lõpetus e lõpetamine
nõela abil
tõõ lõpetamine
ületõstmisvõttega
tõõ lõpetamine silmuseid
kokku tõõmmates
harutama (õmblust)
harutamine
ääristama

sauma	varrás	õmblus
jälkipistosaua	tüüzõltés	järelpistes õmblus
koneella ommeltu sauma	gépivarrás	masinõmblus
käsinommeltu sauma	kézivarrás	käsitsiõmblus
luotospistosaua	átforduló öltés	üleloomispistes õmblus
olkasauma	vállvarrás	õlaõmblus
sivusauma	oldalvarrás	küljeõmblus
virhattu sauma	összeállítás horgolótúvel	heegeldatud õmblus (detailid asetatakse paremate pooltega vastamisi ja ääresilmuste kõrvalt heegeldat. läbi kahe detaili ahelsilmusterida)
vuoropistosaua	láthatlan öltés, matracöltés	peitpistes õmblus
silmukoimalla tehtävä sauma, silmukoiminen	kötést utánzó öltés, párosító öltés, kötésöltés	silmuseid imiteeriv õmblus, silmuseline ühendamine (kahe detaili lahtised ääresilmused õmmeldakse kokku põlvikpistetega, imiteerides silmuseid)
silitää	vasal	triikima
silitys	vasalás	triikimine
silityslauta	vasalódeszka	triikimislaud
silitysliina	vasalóruha, gőzölóruha	triikimisriie
silitysrauta	vasaló	triikraud
hőyrsilitysrauta	gőzvasaló	aurutriikraud
solmia yhteen (langanpäät)	összecsomózni (a fonalvégeket)	(lõngaotsi) kokku sõlmima
taitekohta	viszahajtás vonala	põördekoht e murdejoon
taittaa	visszahajtani	tagasi keerama
viimeistellä	karbantart	viimistlema
yhdistäminen	összeállítás	ühendamine
neuloen yhdistäminen	összekötés, szélek együttes leláncolása	kududes ühendamine, mahakootud õmblus (detailid pannakse vastamisi, paremad pooled seespool. Kahel vardal olevad silmused kootakse

yhdistää	összeállítani
yhteenompeleminen	összeöltés, összevarrás
yhteensovittaminen	összeillesztés

kokku nii, et ühelt vardalt võetakse
 ühe detaili üks silmus ja teiselt
 vardalt teise detaili üks silmus ja
 nii vaheldumisi rea lõpuni.
 Järgmisel real lõpetatakse kõik
 silmused)
 ühendama
 kokkuõmblemine
 kokkusobitamine

Neuleen koristelu

applikaatio ks. *kangaskuvio*

hapsu

helmi

helmikirjonta

hetale k.s *rimpsu*

kangaskuvio

ketjusilmukka virkkuukoukulla

kirjailu

kirjontapisto

aitapisto

etupisto

harakanvarvaspisto

ketjupisto

kuusipisto

laakapisto

lunnunsilmüpisto

polvikpisto

pykäpisto

ristipisto

sidepisto

solmupisto

tikkipisto

varsipisto

koristella

koruompelu ks. *kirjailu*

Kötés díszítés

pompon

gyöngy

gyöngyhímzés

rátét

láncszem horgolótűvel

hímzés

hímzőöltés

póklábas öltés

előöltés

tollöltés

láncöltés

páfrányöltés

laposöltés

virághímzés, margarétaöltés

matracöltés

pelenkaöltés

keresztöltés

fogazás, tűzőöltés

francia csomó

tűzőöltés, visszaöltés

száröltés

díszíteni

Kudumi kaunistamine

tups, narmastutt

helmes

helmestikand

aplikatsioon

heegeldatud ahelsilmus

tikkimine

tikkimispiste

aedpiste

eelpiste

varesejalgpiste

ahelpiste

sõnajalgpiste

mähkpiste

lunnusilmapiste

põlvikpiste

sämppiste, nõopaugupiste

ristpiste

sidepiste

sõlmpiste

tikkpiste

varspiste

kaunistama

kuminauha	gumiszalag	kummipael
nappi	gomb	nööp
<i>alin nappi</i>	alsó gomb	alumine nööp
<i>metallinappi</i>	fémgomb	metallnööp
<i>neulottu nappi</i>	kötött gomb	kootud nööp
<i>puunappi</i>	fágomb	puunööp
<i>päällystetty nappi</i>	befedett gomb	pealistatud nööp
<i>virhattu nappi</i>	horgolt gomb	heegeldatud nööp
<i>ylin nappi</i>	felső gomb	ülemine nööp
<i>kantanappi</i>	füles gomb	kannaga nööp
nauha	pánt	pael
<i>neulottu nauha</i>	kötött pánt	kootud pael
<i>virhattu nauha</i>	horgolt pánt	heegeldatud pael
nauhakuja	gumiház	kummitunnel
nyöri	zsinór	nöör
<i>kierretty nyöri</i>	csavart zsinór	keerutatud nöör
<i>punottu nyöri</i>	fonott zsinór	punutud nöör
paljetti	flitter	litter
pitsi	csipke	pits
rimpsu	rojt	tups
silmukoiden jäljitleminen	stoppolás, kettős öltés, svájci hímzés, kettőzött szemek, szemutánzó öltés	silmuseline tikkimine, tikkimine silmuseid jäljendades
solmu	csomó	sõlm
tupsu	bojt	tutt
turkis	bunda	karusnahk
vetoketju	cipzár	tõmblukk

Värejä

beige
harmaa
hopeanvärinen
kaksivärinen
keltainen
kirjava
kullanvärinen

Színek

bézs
szürke
ezüstszínű
kétszínű
sárga
tarka, sokszínű
aranyszínű

Värvinimetused

beež
hall
hõbedavärviline, hõbekarva
kahevärviline
kollane
kirju
kullakarva

li(i)la	lila	lilla, violetne
monivärinen	többszínű	mitmevärviline
musta	fekete	must
mustavalkoinen	fekete-fehér	must-valge
oranssi	narancssárga	oranž
pinkki	pink	roosa
punainen	piros, vörös	punane
ro(o)sa	rózsaszín	roosa
ruskea	barna	pruun
sininen	kék	sinine
tumma li(i)la	sötétlila	tumelilla
tumma oranssi	sötétnarancs	tumeoranž
tumma ro(o)sa	sötétrózsaszín	tumeroosa
tumma	sötét	tume
tummankeltainen	sötétsárga	tumekollane
tummanpunainen	sötétpiros	tumepunane
tummanruskea	sötétbarna	tumepruun
tummansininen	sötétkék	tumesinine
tummanvihreä	sötétzöld	tumeroheline
vaalea li(i)la	világoslila	helelilla
vaalea ro(o)sa	világos rózsaszín	helerooosa
vaalea	világos, halvány	hele
vaaleankeltainen	világossárga	helekollane
vaaleanoranssi	világos narancssárga	heleoranž
vaaleanpunainen	világospiros	roosa, kahkjaspunane
vaaleanruskea	világosbarna	helepruun
vaaleansininen	világoskék	helesinine
vaaleanvihreä	világoszöld	heleroheline
valkoinen	fehér	valge
väri	szín	värv
vihreä	zöld	roheline
yksivärinen	egyszínű	ühevärviline

Neulemerkkejä

Kötés jelmagyarázat

Kudumise tingmärgid

	oikea silmukka	sima szem	parempidine silmus
	nurja silmukka	fordított szem	pahempidine silmus
+	reunasilmukka	szélszem	ääresilmus
	2 oikeaa silmukkaa yhteen	2 szemet simán összekötni	2 silmust parempidi kokku
	2 oikeaa silmukkaa yhteen ylivetäen	2 szemet áthúzva összekötni	2 silmust parempidi ületõstmisvõttega kokku (esimene silmus parempidi kudumata ära tõsta, teine silmus parempidi läbi kududa, seejärel esimene silmus üle teise silmuse tõsta)
	2 silmukkaa nurin yhteen	2 szemet fordítottan összekötni	2 silmust kududa pahempidi kokku
U	langankierto kahden silmukan väliin	2 szem közé 1 ráhajtást teszünk a türe	kahe silmuse vahele kasvatada uus silmus
	oikea kiertosilmukka	sima csavart (angol)	parempidine keerdsilmus
	nurja kiertosilmukka	fordított csavart (angol)	pahempidine keerdsilmus
	patenttisilmukka – silmukka langankierron kanssa neulomatta	1 szemet a ráhajtással együtt leemelni	patentsilmus – vardale jääb kudumata silmus koos lõngakeeruga

	patenttisilmukka, silmukka ja langankierto neulo oikein yhteen	1 szemet a ráhajtással együtt simán lekötni	patentsilmus kududa parempidi läbi – silmuse ja lõngakeerd kududa kokku
	3 silmukkaa oikein yhteen	3 szemet simán összekötni	3 silmust parempidi kokku kududa
	yhdistetty kavennus	3 szemet áthúzva összekötni	3 silmust kududa parempidi ületõstmisega kokku (esimene silmus tõstetakse kudumata ühelt vardalt teisele, järgmised 2 silmust kootakse parempidi kokku ja kudumata silmus tõstetakse üle kootud silmuse)
	3 silmukkaa nurin yhteen	3 szemet fordítottan összekötni	3 silmust kududa pahempidi kokku
	1 silmukasta neulotaan 3 silmukkaa	1 szemből hármát képezni	ühest silmusest kududa 3 silmust (3 silmuse kasvatamiseks 1 silmus parempidi, 1 silmus pahempidi 1 silmus parempidi)
	venytetty silmukka	lekötés nélkül átemelt szem	venitatud silmus
	nyppy	bogyó	nupp
	langankierto puikolle	ráhajtás	õhksilmus
	palmikko, siirrä 3 silmukkaa työn taakse, neulo seuraavat 3 silmukkaa ja työn takana olevat silmukat oikein	fonat, 3 szemet leemelünk a tûrõl, a munka mögé tesszük 3 sima szemet és a leemelt szemeket simán lekötjük	palmik, 3 parempidist silmust viia kolme paremp eest mööda suunaga vasakult paremale

palmikko, siirrä 3
silmukkaa työn eteen,
neulo seuraavat 3
silmukkaa ja työn
edessä olevat silmukat
oikein

fonat, 3 szemet leemelünk
a tőről, a munka elé tesszük,
3 sima szemet és a leemelt
szemeket simán lekötjük

palmik, kolm
parempidist silmust
viia kolme
parempidise eest
mööda suunaga
paremalt vasakule

siirrä 2
silmukkaa työn taakse,
neulo seuraavat 3
silmukkaa ja työnsimán
takana olevat silmukat
oikein

2 szemet leemelünk
a tőről, a munka mögé tesszük, 3
szemet és a leemelt szemet
lekötjük

kolm parempidist silmust
viia kahe parempidise
silmuse eest mööda
suunaga vasakult
paremale

siirrä 1 silmukka työn
taakse, neulo seuraavat
2 silmukkaa oiken ja
työn takana oleva
silmukka nurin

1 szemet leemelünk a tőről,
a munka mögé tesszük, 2 szemet
simán, a leemelt szemet
fordítottan lekötjük

kaks parempidist
silmust viia ühe
pahempidise silmuse
eest mööda suunaga
vasakult paremale

siirrä 2 silmukkaa
työn eteen, neulo
seuraava silmukka
nurin ja työn edessä
olevat silmukat oikein

2 szemet a munka elé
teszünk, a következő
szemet fordítottan,
a munka elé tett szemet
simán lekötjük

kaks parempidist
silmust viia ühest
pahempidisest
silmusest mööda
suunaga paremalt
vasakule

Virkkaussilmukkoita

ketjusilmukka

kiinteä silmukka

pylväs

korkea eli kaksoispylväs

puolipyloväs

pylväsryhmä

nirkko

pallosilmukka

piilosilmukka,

kiinteä ketjusilmukka

rapuvirkkaus

Horgolás szemek

láncszem, levegszem

rövidpálca

egyráhajtásos pálca

kétráhajtásos pálca

félpálca, hamispálca

egy helyre öltött pálca,

keresztezett pálca

pikó

nopp

kispálca

ráksor

Heegelsilmused

ahelsilmus, kettsilmus, õhksilmus

kinnissilmus

ühekordne sammas

kahekordne sammas

poolsammas

sambarühm

pikoo, tipp (heegelahelast tipp, mis heegeldatakse 3-5 ahelsilmusest)

heegelnupp

aassilmus

vähikäigu-heegeldus

(kinnissilmused heegeldatakse

äärekaunistuseks vasakult

paremale)

Lyhenteitä

* _ * toista
ensimm ensimmäinen
kap kappale
kav. kavennus, kaventaa
kiert kiertäen
krs kerros
lis lisäys
lk langankierto
np nurja puoli
n, ns nurja silmukka
op oikea puoli
o, os oikea silmukka
reunas reunasilmukka
s silmukka
viim viimeinen
yht yhteen
X kertaa

ismétel
első
darab
fogyasztás
fordítottan
sor
száporítás
ráhajtás
visszája
fordított szem
szín
sima szem
szélszem
szem
utolsó
össze
szor

korda
esimene
detail
kahandamine, kokkukudumine
keerdu
rida
kasvatamine, lisamine
õhksilmus
pahem pool
pahempidine silmus
parem pool
parempidine silmus
ääresilmus
silmus
viimane
kokku
korda

4. Silmuskudumise sõnavara vormiline külg

Sõnastikku kogutud silmuskudumise sõnavara saab moodustusviisi järgi jagada lihttüvisõnadeks, tuletisteks, liitsõnadeks ning sõnaühenditeks. Analüüsinud olen soome- ning ungarikeelset sõnavara ning võrrelnud seda võimaluse korral eesti omaga. Soomekeelsete märksõnade hulgas esineb kõige rohkem liitsõnu ~42,7%, sõnaühendeid on ~32,8%, tuletisi ~11% ning lihttüvisõnu ~13,5%. Ungarikeelsete märksõnade seas on peaaegu võrdselt sõnaühendeid ~38,4% ning liitsõnu ~37,5%, tuletisi on ~5,7% ning lihttüvesid ~18,4%. Eestikeelsetest märksõnadest moodustavad suurima rühma sõnaühendid, mida on ~40,8%. Suuruselt teine rühm on liitsõnad ~34,4%, millele järgnevad lihttüved ~16% ning tuletised ~8,8%.

4.1. Lihttüvisõnad

Lihttüvisõnad, mille sõnatüvest pole võimalik mingit liidet ega teist tüve eraldada, moodustavad sõnavara keskse osa, kuid nende päritolu on raske kindlaks teha. Lihttüvisõnade hulka kuuluvad omasõnad, mis on keeles kogu aeg olemas olnud, kuid nende sündi ei osata selgitada, ning laenuvad erinevatest keeltest. Uuemaid lihttüvesid saadakse teistest keeltest laenates või juba olemasolevatest tüvedest, neid foneetiliselt, morfoloogiliselt ja semantiliselt muutes. (Häkkinen 1997: 86–87; Rätsep 2002: 78–80)

Kõikide käesolevas töös leiduvate lihttüvisõnade päritolu kindlakstegemist ei ole ma endale eesmärgiks seadnud. Sõnade päritolu väljaselgitamisel olen kasutanud ungari- ning soomekeelseid etümoloogiasõnaraamatuid, võõrsõnastikke ning seletavaid sõnaraamatuid.

4.1.1. Lihttüvisõnad soome keeles

Soomekeelse silmuskudumise sõnavaras esinevad järgnevad omasõnad: inimese kehaosa nimetused, nt *kämmen* 'peopesa', *käsi* 'käsi', *peukalo* 'pöial', *sormi* 'sõrm', rõivaesemeteja -osade nimetused, nt *vyö* 'vöö', *hiha* 'varrukas', *helma* 'hõlm', *mekko* 'kleit', *nauha* 'pael', materjalid, nt *säie* 'säie', *lanka* 'lõng', verbid, nt *ommella* 'õmblema', *ratkoa* 'harutama', *poimia* '(silmuheid) üles korjama', *solmia* 'sõlmima', *viimeistellä* 'viimistlema', värvinimetused, nt *musta* 'must', *punainen* 'punane', *ruskea* 'pruun', *tumma* 'tume', *vaalea* 'hele', *vihreä* 'roheline', *valkea* (*valkoinen*) 'valge', *kirjava* 'värviline'. (Hakulinen 1968: 266–269)

Umbes kolmandiku soome keele lihttüvisõnadest moodustavad keelde eri aegadel laenatud tüved. Vanemad selle rühma sõnad on keeles nii kodunenud, et neid peetakse omasõnadeks. (Häkkinen 1997: 86–87) Sellised on näiteks rootsi keelest laenatud rõivaesemete nimetused *hattu* 'müts', *housut* 'püksid', *huivi* 'rätik', *nappi* 'nööp', *liivi* 'vest', *takki* 'jakk'. Ainestikus esineb ka vanu germaani laene, nt *hame* 'seelik', *kiila* '(kanna)kiil', *sauma* 'õmblus', *sukka* 'sokk, sukk', *neula* 'nõel', slaavi laen *viitta* 'keep' ning balti laen *harmaa* 'hall'. (Hakulinen 1968: 280–295)

Soome keeles on tavaks eristada keelde täielikult muganenud laenuid uuematest laenudest, mida nimetatakse võõrapärasteks sõnadeks ehk võõrsõnadeks. Võõrsõnad on uuemad, peamiselt kirjakeele kaudu tulnud laensõnad, millel on võõras häälduspilt. Soome keeles jagatakse võõrsõnad kolme rühma selle järgi, kuidas nad keele struktuurile vastavamaks on kohandatud. Tsitaatlaenuid kirjutatakse ja hääldatakse samamoodi nagu lähtekeeles, kuid nende hääldus on tihti muutunud soomepäraseks. Tsitaatsõnades esineb võõrtähti ja -häälikuid (nt *c*, *q*, *w*, *x* ja *z*), nt. *poncho* 'pontšo'. Erilaenuid on soome keelde osaliselt mugandatud, tavaliselt on lisatud lõpuvokaal või tuletusliide. Neis sõnades võib esineda ka võõraid häälikuid (nt. *b*, *d*, *g*, *f*, *š*) ja konsonantühendeid (nt *kl*, *ln*, *mr*, *pr*, *sm*). Hoolimata osalisest mugandamisest, on erilaenudes tundemärke, mille järgi saab tunnistada sõna võõra algupära, nt *dekoltee* 'dekoltee'. Üldlaenuid on keeles niivõrd kodunenud, et nende hääldamisel ja kirjutamisel

ei teki keelekasutajal suuremaid probleeme. Sõnad on keelde nii hästi mугanenud, et alati pole kerge laenu ära tunda, nt *toppi* 'topp'. (Häkkinen 1997: 258–259; Sajavaara 1989: 70–71)

Kui veel eelmise sajandi alguses üritati soome keeles võõrapärased sõnad asendada omasõnadega, siis tänapäeval on võõrsõnad haritud ja linnastunud soomlase kõnepruugis tavaline nähtus. Oskussõnade laenamist teistest keeltest lihtsustab soomlaste võõrkeeleoskuse paranemine viimaste aastakümnete jooksul. (Sajavaara 1989: 72–73)

Silmuskudumise sõnavara lihttüvisõnade hulgas on võõrsõnu, mis on laenatud erinevatest keeltest. Peamisteks laenuandjateks on prantsuse ja inglise keel. Prantsuse keelest on laenatud järgnevad sõnad, nt *baretti*, *baskeri* 'barett', *beige* 'beež', *peleriini* 'peleriin'. Inglise keelest laenatud või inglise keele kaudu soome keelde tulnud sõnad, nt *bikinit* 'bikiinid', *jumpperi* 'džemper', *nailon* 'nailon', *pulloveri* 'pullover', *setti* 'komplekt', *silkki* 'siid', *slipoveri* 'kootud vest'. Lisaks kahele eelpool mainitud keelele on laenatud ka näiteks hispaania (nt *bolero* 'boolero', *poncho* 'pontšo') ning itaalia keelest (nt *intarsia* 'intarsia').

4.1.2. Lihttüvisõnad ungari keeles

Ungarikeelses materjalis esinevad järgnevad omasõnad: kehaosade nimetused, nt *kéz* 'käsi', *szem* 'silmus', *ujj* 'sõrm', riideesemed, nt *öv* 'vöö', materjalid, nt *fonal* 'lõng', *szál* 'lõng', tehnikad, nt *csomó* 'sõlm', *fonat* 'palmikkude', värvinimetused, nt *sötét* 'tume', *fekete* 'must', verbid, nt *köt* 'kuduma', *varr* 'õmblema'.

Ungari keelde on lihttüvesid laenatud erinevatest keeltest. Laenatud on, kas otse lähtekeelest, nt saksa *muff* 'muhv' või on sõna tulnud keelde vahenduskeele kaudu, nt inglise päritolu *kardigán* on ungari keelde laenatud prantsuse ja itaalia keele vahendusel. Laenuandjateks keelteks on olnud türgi, nt *gyöngy* 'helmes', *kék* 'sinine', *köpeny* 'keep', *orsó* 'lõngapool', *papucs* 'suss', *zseb* 'tasku', saksa, nt *barna* 'pruun', *copf* 'palmikkude', *flitter* 'litter', *zokni* 'sokk', *pánt* 'pael', *zsinór* 'nöör', *kapucni* 'kapuuts', *sál*

'sall', *kalap* 'müts', *lila* 'lilla', *kosztüm* 'kostüüm', *cvikli* '(kanna)kiil', *barna* 'pruun'; itaalia, nt *intarzia* 'intarsia', *táska* 'kott'; prantsuse, nt *bézs* 'beež', *pelerin* 'peleriin', *pompon* 'tups, narmastutt'; inglise, nt *bikini* 'bikiinid', *nejlon* 'nailon', *selyem* 'siid', *szvetter* 'sviiter', *top* 'topp', *szett* 'komplekt', *pulóver* 'kampsun'; ladina, nt *stóla* 'stool', *tunika* 'tuunika'; slaavi keeled, nt *kabát* 'mantel', *szoknya* 'seelik', *ruha* 'kleit', *nadrág* 'püksid', *párna* 'padi', *sapka* 'müts' ning hispaania, nt *bolero* 'boolero', *poncsó* 'pontšo'.

Lisaks oma- ja laensõnadele on lihttüvisõnade hulgas rühm sõnu, mille päritolu on teadmata või mille päritolu üle vaieldakse, nt *olló* 'käärid', *sor* 'rida', *zöld* 'roheline', *gomb* 'nööp', *bojt* 'tutt', *rojt* 'tups', *bunda* 'kasukas'.

Ungari keelde laenatud võõrsõnad mugandatakse tavaliselt keele struktuurile vastavamaks. Sõnaalguline konsonant kaob, kui sõna algusesse lisatakse vokaal, nt *schola* > *iskola* 'kool'. Häälduse hõlbustamiseks võidakse lisada konsonantide vahele vokaal, nt *brat* > *barat* 'sõber'. Häälikud *q* ja *x* esinevad vaid võõrsõnades, ungari keelde muganenud sõnades asendatakse need häälikud ungari omadega, nt *aquarium* > *akvárium*, *box* > *boksz*. Samas ei ole kindlat reeglit, millal võõrsõna kohandatakse, millal mitte. Tihti säilitavad teistest keeltest laenatud võõrsõnad võõrapärase kirjaipildi või mõne hääliku. Näiteks riiginimes *Chile* oleks ungaripärane variant *Csile*, kuid käibel on just esimene. (Korchmáros 2007 :19)

Laensõnu esineb käesolevas aineistikus ka liitsõnade, nt sm *kimono/hiha* 'kimonovarrukas', ung *krepp/fonal* 'kreplõng' ning sõnaühendite osana, nt sm *meleerattu lanka*, ung *melírozott fonál* 'melanžeeritud lõng, kirju lõng', kuid neid ei ole eraldi analüüsinud.

4.2. Tuletised

Tuletamine on sõnamoodustusviis, kus uus sõna saadakse sõna tüvele liite lisamisel, nt sm *sormi* + *-kas* > *sormikas*. Tuletusaluseks võib olla lihtsõna, tuletis või liitsõna. Tuletised võivad olla nominaalsed ehk moodustatud noomenitest, nt sm *kaula* + *-us* > *kaulus*, ung *ujj* + *-atlan* > *ujjatlan*, ee *põlv* + *-ik* > *põlvik* ning deverbaalsed ehk moodustatud verbidest, nt sm *silittää* + *-ys* > *silitys*, ung *fogyasztani* + *-ás* > *fogyasztás*, ee *kasvatama* + *-mine* > *kasvatamine*. (Ikola 2000: 80; Keszler, Lengyel 2002: 133)

Oskussõnavarale on iseloomulik pidev lühenemine, st et tuletusliidete abil on võimalik pikki ja raskeid sõnu ning liitsõnu ja sõnaühendeid lühendada. Liitsõnade asendamisel tuletisega tuleb siiski silmas pidada, et tuletise tähendusala on laiem ja ebamäärasem kui liitsõnal. (Erelt 2007: 178)

Tuletiste arv nii soome- kui ka ungarikeelses ainestikus on üsna väike, kuna käesolevas töös ei ole tuletiste hulka arvanud tuletisi, mis esinevad liitsõna (nt sm *langan/ohjain* 'lõngasõrmus, lõngahoidik', *nauha/kavennus* 'kandiga kahandus', ung *mell/bőség* 'rinnaümbermõõt', *szín/váltás* 'värvivahetus') või sõnaühendi osana (nt sm *langan katkaiseminen* 'lõnga katkestamine, lõpetamine', *olan pituus* 'õlapikkus', ung *puffos ujj* 'puhvvarrukas', *füles sapka* 'kõrvadega müts, kõrvik'). Samuti ei ole analüüsinud verbituletisi, kuna verbe on kogu ainestikus vaid paarikümne ringis.

4.2.1. Tuletised soome keeles

Soome keele tuletusliidete suur hulk võimaldab peaaegu lõputult uusi sõnu luua. Ainestiku soomekeelsed noomenituletised jagunevad substantiivi- ning adjektiivituletisteks. Nimisõnamoodustus on jagatud tegijat ja isikut märkivateks liideteks; tegevust, selle saadust ja vahendit märkivateks liideteks ning kohta, ala ja rühma märkivateks liideteks. Omadussõnamoodustuse all on eraldi välja toodud adjektiivide üldine liide, omaduse puudumist märkiv liide ning omaduse rohkust märkiv liide.

Noomenituletus

Substantiiviliited

ri-liide märgib isikut, kes millegagi elukutseliselt või püsivalt tegutseb. Samuti tuletatakse liite abil tegevuse vahendit märkivaid sõnu, (NK: 82) nt *kauluri* '1. salli asemel kantav kõrge kootud kaelus; 2. äravõetav kaelus'.

Silmuskudumise sõnavaras esineb *ri*-liiteline nominaalne tuletis *kauluri*, mis on moodustatud nimisõnast *kaula* + *-ri* > *kauluri*. Eesti keeles ei ole *kauluri* vasteks tuletis, vaid sõnaühendid. Sõnaühend *salli asemel kantav kõrge kootud kaelus* on pigem mõiste lahtiseletamine kui nimetus. Kaheosaline sõnaühend *äravõetav kaelus* ei maini, et tegu on kootud esemega, kuigi tavaliselt see nii on. Soome keeles on rööpvariandina kasutusel ka liitsõna *irtokaulus*.

Tänapäeva soome keeles on tavaks asendada pikad liitsõnad nende põhjal tehtud tuletistega (Häkkinen 1997: 137). Üheks võimaluseks on kasutada *ri*-liidet, mille abil saab tuletada kirjakeele sõnast argikeelse variandi. Silmuskudumise sõnavaras on üks argikeelne *ri*-liiteline tuletis *huppari* 'kapuutsiga kampsun', mis on tuletatud liitsõnast *hupputakki*.

Sõnastikus esinevad *ri*-lõpulised inglise laenud *jumpperi* > ingl *jumper* 'džemper', *slipoveri* > ingl *slipover* 'kootud vest' ning prantsuse laen *baskeri* 'barett' ei ole tuletised, vaid laensõnad, mis on soome keeles mугanenud – lisatud on lõpuvokaal *-i*.

Tegevust, selle saadust ja vahendit märkivatest liidetest on produktiivseim *minen*-liide, mis tuletab teonimesid kõikidest verbidest (Ikola 2000: 88), nt *päättää* > *päättäminen* 'lõpetamine', *aloittaa* > *aloittaminen* 'alustamine', *purkaa* > *purkaminen* 'harutamine', *kaventaa* > *kaventaminen* 'kahandamine, kokkuvõtmine', *lisätä* > *lisääminen* 'kasvatamine, juurdekudumine', *höyryttää* > *höyryttäminen* 'aurutamine'. Eesti keeles vastab soome *minen*-liitele teonimiliide *-mine*. Ühel soomekeelsel *minen*-tuletisel on eesti keeles lisaks sõnaühendist koosnevale *mine*-liitelisele nimisõnafraasile vasteks ka kolmest sõnast koosnev sõnaühend, nt *silmukoiminen* < *silmukoida* 'silmuseliselt

ühendamine e silmuseid imiteeriv õmblus'. Ka soome keeles esineb termini *silmukoiminen* terminivariandina kolmeosaline sõnaühend *silmukoimalla tehtävä sauma*.

Us-liide märgib tegevust, selle tulemust või objekti. Soome keeles liidetakse *-Us* verbi- või noomenitüvele (Ikola 2000: 88–89), nt *aloittaa* > *aloitus* 'alustamine', *silittää* > *silitys* 'triikimine', *lisätä* > *lisäys* 'kasvatamine, juurdekudumine', *kaventaa* > *kavennus* 'kahandamine, kokkuvõtmine', *kaula* > *kaulus* 'krae'. Sõnastiku *Us*-liitelistele tuletistele, mis märgivad tegevust ja on tuletatud verbist, vastab eesti keeles tegevusliide *-mine*. Ainult ühe sõna tuletusaluseks on noomen, nt *kaula* > *kaulus* 'krae'.

Soome keeles on teonimena paralleelselt kasutusel nii *minen-* kui ka *Us*-liiteline tuletis, nt. *aloittaminen*, *aloitus* 'alustamine', *kaventaminen*, *kavennus* 'kahandamine, kokkuvõtmine', *lisääminen*, *lisäys* 'kasvatamine, juurdekudumine'. Eestikeelses silmuskudumise sõnavaras eelistatakse teonimena *mine*-liidet.

U-liide tuletab verbidest substantiive, mis väljendavad tegevust, selle tulemust või vahendit (Ikola 2000: 88). Kogutud materjalis esineb nii tegevust väljendav, nt *kirjaillla* > *kirjailu* 'tikkimine' kui ka tegevuse tulemust märkiv tuletis, nt *pukea* > *puku* 'kostüüm'. Tegevust väljendavale *U*-tuletisele vastab eesti keeles tegevusliide *-mine*, nt. *kirjailu* 'tikkimine'.

Lisaks eelpool mainitud kolmele tuletusliitele esineb materjalis veel teisigi tegevust, selle tulemust või vahendit märkivaid tuletusliiteid: **-O**, nt *peittää* > *peitto* 'tekk', **-in** (*-ime-*), nt. *olka* > *olkain* 'õlapael', **-e** (*-ee-*), nt *neuloa* > *neule* 'kudum', *päärmätä* > *päärme* 'ääris', **-Os** (*-Okse-*), nt *kerrosta* > *kerros* 'rida', *laskostaa* > *laskos* 'volt, krooge'. Viimaste põhjal ei ole aga võimalik teha mingit järeldust eestikeelsete vastete kohta, kuna igas rühmas esineb vaid 1-2 sõna.

Kohta, ala ja rühma märkivatest liidetest esineb materjalis liide **-kkO**, mis liitub noomenile või verbile ning märgib kohta ja rühma (Vesikansa 1978: 24), nt *ruutu* > *ruudukko* 'ruudustik', *puu* > *puikko* 'varras'.

Adjektiiviliited

Adjektiivituletised on moodustatud nelja erineva tuletusliite abil. Sõnavaras esineb adjektiivi üldine liide **-inen**, nt *sininen* 'sinine', omaduse puudumist märkiv liide **-tOn**, nt *hiha* > *hihaton* 'ilma varrukata', *nimi* > *nimetön* 'neljas sõrm', omaduse rohkust märkiv liide **-vA**, nt *kirjava* 'värviline'. **-kAs**-liite abil tuletatud sõnad märgivad rohkust või on possessiivsed adjektiivid (Ikola 2000: 92). Käesolevas ainekust esineb vaid **kAs**-liitelisi substantiive, nt *sormikas* 'sõrmkinnas, sõrmik', *kynsikäs* 'pirukamüüjakinnas', "suitsumehekinnas", *kämmekäs* "pirukamüüjakinnas", "suitsumehekinnas". Ikola (2000: 92) sõnul kuulubki sellesse rühma hulk substantiivituletisi, mis väljendavad alustüvega märgitud tunnuse kandjat.

4.2.2. Tuletised ungari keeles

Ungari keele paljudest tuletusliidetest on vaid vähesed produktiivsed (Keszler, Lengyel 2002: 143). Sõnastiku ungarikeelsete märksõnade hulgas on tuletisi ~5,7%, millest vaid üksikud on adjektiivi- ning ülejäänud substantiivituletised.

Noomenituletus

Substantiiviliited

Liite **-ás** ~ **-és** abil on võimalik moodustada põhimõtteliselt kõikidest verbidest abstraktseid substantiive, nt *ugrik* < *ugrás* 'hüpe', *érzik* > *ézés* 'tunne' või tegevuse nimetusi, nt *eszik* > *evés* 'söömine', *fut* > *futás* 'jooksmine' (Korchmáros 2007: 215).

ás- ~ **és-**lõpulised nimisõnad moodustavad tuletiste seas kõige suurema rühma ning materjalis esineb nii abstraktseid substantiive kui ka teonimesid. Ainekust esinevad järgnevad **ás-** ~ **és-**liitelised tegevust nimetavad substantiivid: *híméz* > *hímzés* 'tikkimine', *stoppol* > *stoppolás* 'silmuseline tikkimine', *kezd* > *kezdés* 'alustamine', *befejez* > *befejezés* 'lõpetamine', *fogyaszt* > *fogyasztás* 'kahandamine e kokkuvõtmine',

szaporít > *szaporítás* 'kasvatamine e juurdekudumine', *vasal* > *vasalás* 'triikimine', *gőzöl* > *gőzölés* 'aurutamine', *formázás* 'vormimine'. Ungarikeelsetele *ás-* ~ *és-*liitelistele teonimetuletistele vastab eesti keeles teonimiliide *-mine*. Materjali hulgas on ka kaks substantiivi, mille eestikeelne vaste on mõlemal juhul sama, nt *csavar* > *csavarás* 'palmiku keerukoht', *keresztez* > *keresztezés* 'palmiku keerukoht'.

Deverbaalsetest tuletusliidetest esinevad materjalis veel liide *-ó*, mis tuletab verbidest tegevusvahendit väljendavaid substantiive, nt *vasal* > *vasaló* 'triikraud', *takar* > *takaró* 'tekk'. Liide *-ély* tuletab verbist nimisõnu, mis väljendavad tavaliselt tegevusvahendit, nt *szeg* > *szegély* 'ääris, kant'. Tegevuse tulemust, täpsemalt mingit eset, tuletatakse liite *-at* abil, nt *fon* > *fonat* 'palmikkude'.

Ainestikus leidub ka denominaalseid substantiive. Noomenitest on tuletatud nimisõnad *tábla+* *-zat* > *táblázat* ning deminutiivse liite *-k* abil *hüvely* > *hüvelyk* 'pöial'. *ény-*liitega on teadliku sõnaloome tulemusena tuletatud nimisõnast *mell* 'rind' riideesemenimetus *mellény* 'vest' (ESZ).

*csi-*liiteliste tuletiste tuletusaluseks on noomen ning tuletisel on deminutiivne tähendus. Tavaliselt moodustatakse *csi-*liite abil isikunimedest hüüdnimesid, nt *János* > *Jancsi*, *Julia* > *Julcsi* ning perekonnaliikmete nimedest vähendust märkivaid tuletisi, nt *unoka* > *uncsi* 'lapselaps'. Tuletusliide on eriti produktiivne kõnekeeles, kus noomenitest tuletatakse kõnekeelseid variante, nt *repülőgép* > *repcsi* 'lennuk', *unalmas* > *uncsi* 'igav', *finom* > *fincsi* 'maitsev', *duma* > *dumcsi* 'kõne'. (Hegedűs 2004: 33; Korchmáros 2007: 219). Ungarikeelsetes käsitööajakirjades esineb tihti kõnekeelne sõna *pulcsi*, mis on tuletatud *csi-*liite abil sõnast *pulóver* 'kampsun'.

Adjektiiviliited

Adjektiivituletistest esineb ainestikuss sõna *ujjatlan* 'ilma varrukata', mis on tuletatud nimisõnast *ujj* 'sõrm' *talán-* ~ *telen-*, *tlán-* ~ *tlen-*, *atlan-* ~ *etlen-* liite abil ning märgib

omaduse puudumist (Korchmáros 2007: 224). Eesti keeles on mainitud tuletusliitega moodustatud omadussõnad tavaliselt ilmaütlevas käändes.

Omadussõna *tarka* 'kirju' on ilmselt samuti tuletis. Sõna tuletusaluseks on murdest pärit sõna *tar*, millele on liidetud *-ka*. Adjektiiviliitega *-s* on tuletatud sõnad *vilâgos* < *vilâg* 'hele' ning *piros* < *pír* 'punane'. (ESZ)

4.3. Liitsõnad

Liitmine on sõnamoodustusviis, kus ühendatakse omavahel kaks või enam iseseisvat sõna, mis võivad olla ehituselt üksiksõnad, nt sm *villa* + *pusero* > *villa/pusero* 'kampsun', ung *ruha* + *ujj* > *ruha/ujj* 'varrukas', ee *sall* + *krae* > *sall/krae*, tuletised, nt sm *neule* + *tiheys* > *neule/tiheys* 'kudumistihedus', ung *tűzõ* + *öltés* > *tűzõ/öltés* 'tikkpiste' või liitsõnad, nt sm *tiima/lasi* + *kanta/pää* > *tiimalasi/kantapää* 'lühendatud ridadega kootud sokikand'. Ühes liitsõnas võivad koos eksisteerida eri sõnaliiki sõnad, nt adjektiiv + substantiiv, nt sm *mini/hame* 'miniseelik', ung *kis/ujj* 'väike sõrm', ee *tehis/siid*, numeraal + substantiiv, nt sm $\frac{3}{4}$ -*hiha* 'kolmveerandvarrukas', ung *három/szög* 'kolmnurk', ee *kolmveerand/varrukas*, substantiiv + adjektiiv, nt sm *pitsi/koristeinen*, adjektiiv + adjektiiv, nt sm *vaalean/vihreä* 'heleroheline', ung *sötét/sárga* 'tumekollane', ee *hele/sinine* jm. (Häkkinen 1997: 144; Keszler, Lengyel 2002: 144–145; Vesikansa 1989: 213)

Liitsõnad koosnevad eesosast ehk täiendsõnast ja järelosast ehk põhisõnast, nt ee *põlvik/piste*, kus *põlvik* on eesosa ning *piste* järelosa. Kolme- ja enamaosalised liitsõnad koosnevad kaheosaliste liitsõnade eeskujul täiend- ja põhisõnast, mis omakorda võivad jaguneda täiend- ja põhisõnaks, nt sm *tiima/lasi* + *kanta/pää* 'lühendatud ridadega kootud sokikand'. (EKK: 297, Vesikansa 1989: 214)

Osade vastastikuse suhte alusel jagunevad liitsõnad kaheks: põim- ehk determinatiivsetes liitsõnades laiendab täiendsõna põhisõna, nt sm *puhvhiha* 'puhvvarrukas', *islandilaispusero* 'islandi kampsun', ung *effektfonal* 'efektlõng',

bambusztű 'bambusvardad', ee *sallkrae*, *haaknõel*; rind- ehk kopulatiivsete liitsõnade osad on seevastu omavahel rinnastatud, nt sm *parturi-kampaaja*, *punamusta*, ung *réges-régen* 'ennevanasti', *oktató-nevelő* 'õpetus- ja kasvatustöö', ee *ööpäev*, *pudi-padi*. Enamik liitsõnu on determinatiivsed. (EKK: 297; Häkkinen 1997: 150)

Mereste (Mereste 2000: 175–176) arvates on liitsõnade rohkus oskuskeeles tingitud ennekõike sellest, et uus termin määratletakse algselt mingi lühikese lausega, st oskussõnad on sõnaühendid. Sünteetilistes keeltes muutuvad need terminid peagi liitsõnadeks, analüütilistes keeltes säilitavad nad sõnaühendi kuju. Silmuskudumise sõnavaras on paralleelselt käibel terminivariandid, kus üks termin on liitsõna ning teine sõnaühend, nt sm *puikkomittari*, *puikkokoon mittari* 'vardamõõdik, varraste jämeduse määraja, varraste numbrimääraja'; *puikon pään sulkija*, *puikonsuojus* 'varda otste nupp, varda otsik', ung *segedtű*, *segedtű csavart mintához* 'abivarras, palmikuvarras'; *pomponkészítő*, *pompon-kesztő korong* 'tuti valmistamise abivahend', ee *pitsiline koekiri*, *pitskude*; *lõpuks kootud kand*, "lõpetskonts".

4.3.1. Liitsõnad soome keeles

Liitmine on soome keeles produktiivseim viis uusi sõnu luua. Silmuskudumise sõnastiku märksõnade hulgas on liitsõnu ~42,7%. Käesoleva ainestiku soomekeelsed liitsõnad on kahe-, kolme- ning neljaosalised. Neist suurima rühma moodustavad kaheosalised liitsõnad ~93,6%, kolmeosalisi on ~6% ning neljaosalisi ~0,4%.

Sõnatüübilt jagunevad liitsõnad liitsubstantiivideks (~92,8%) ja -adjektiivideks (~7,2%). Võrdluseks saab tuua Vesikansa (Vesikansa 1989: 213) ja Häkkineni (Häkkinen 1997: 145) tehtud uurimuse, millest selgub, et "Nyky-suomen sanakirja" kõikidest märksõnadest on liitsõnu ~65% ning neist moodustavad ~90% liitsubstantiivid.

4.3.1.1. Liitsubstantiivid

Suurima osa soome keeles olevatest liitsõnadest moodustavad liitsubstantiivid. Kui substantiivses rindliitsõnas on mõlemad osad substantiivid, nt *kanttori-urkuri* 'organist', siis põimliitsõnas on vaid põhisõna alati substantiiv, nt *kuusi/kulmio* 'kuusnurk'. Täiendosana võib esineda substantiiv, nt *silitys/rauta* 'triikraud', adjektiiv, nt *islantilais/pusero* 'islandi kampsun' või sõnatüvi, mis esineb vaid tuletiste ja partiklite tuletusalusena, nt *keski/etu* 'esikeskjoon'. (Häkkinen 1997: 154; Vesikansa 1989: 221)

Substantiiv + substantiiv

Liitsubstantiivide nimisõnaline täiendosa on enamasti ainsuse nominatiivis, nt *käsi/työ* 'käsitöö', harvem ainsuse genitiivis, nt *langan/ohjain* või mitmuse genitiivis, nt *kätten/taputus* 'aplau', mingis muus käändes, nt *kädestä/katsoja* 'käevaataja', konsonanttüvi, nt *norjalais/pusero* või erandlik liitsõnavorm, nt *kaivin/käsi*. (Vesikansa 1989: 221)

Täiendsõna nominatiivis

Vesikansa (1989: 222) järgi on soome keeles ülekaalus nominatiivne liitumine. Silmuskudumise sõnavaras moodustavad nominatiivse täiendosaga liitsubstantiivid ~87%, nt *kangas/kuvio* 'aplikatsioon', *korinpohtja/neule* 'lapiline kude', *tasku/läppä* 'taskuklapp', *nilkka/sukka* 'sokk', *pää/panta* 'peapael', *kanta/lappu* 'kannalakk', *palmikko/neule* 'palmikkude', *puikko/suositus* 'soovitav varraste number'.

Täiendsõna genitiivis

Genitiivne täiendosa esineb ainetikus vaid kaheosalistes liitsõnades. Genitiivne täiendosa on enamasti ainsuses, harva mitmuses, nt *hihan/suu* 'mansett, kätis', *käden/tie* 'käe/auk', *luonnon/kuituja* 'looduslikud kiud', *vyötärön/mitta* 'vöö/ümber/mõõt', *langan/pää* 'lõnga/ots', *napin/läpi* 'nööpauk', *värin/vaihto* 'värvivahetus', *pään/ympärys* 'peaümberrõõ', *puikon/suojus* 'varda otste nupp, varda otsik', *silmukan/pidike*, *silmukan/pidin* 'silmuste hoidik, silmusehoidja', *langan/ohjain* 'lõngasõrmus, lõngahoidik'.

Liitsubstantiivide nimisõnaline täiendosa esineb lisaks nominatiivile ja genitiivile ka ühel juhul illatiivis, nt *muotoon/oikominen* 'vormimine'. Lisaks võib liitsubstantiivi täiendosa liituda põhisõnaga konsonanttüveliselt, nt *yli/vetämis/kavennus* 'kaks silmust parempidi ületõstmisega kokku kududa'.

Ka silmuskudumise sõnavaras leidub näide, kus üks ja sama täiendosa *lanka* võib liituda oma põhisõnaga, kas nominatiivselt või genitiivselt, nt *langan/pää* 'lõnga/ots', *lanka/vyöte* 'etikett, lõnga/vöö', *lanka/kerä* 'lõngakera', *lanka/vyyhti* 'lõngaviht', *langan/ohjain* 'lõngasõrmus, lõngahoidik'. Kui soome keeles liitub sõna *lanka* oma peasõnaga nominatiivselt (*lanka/vyyhti* 'lõnga/viht') või genitiivselt (nt *langan/pää* 'lõnga/ots'), siis eestikeelsetes vastetes on vaid genitiivne liitumine.

Mingi muu sõnaliik + substantiiv

Adjektiiv + substantiiv

Adjektiiv võib liituda põhisõnaga konsonanttüveliselt, nt *islantilainen* > *islantilais/pusero* 'iiri kampsun', *norjalainen* > *norjalais/pusero* 'norra kampsun'. Eesti keeles on selle rühma soomekeelsete sõnade vasteteks sõnaühendid, mis koosnevad vaeg- ehk käändumatust omadussõnast ning substantiivist.

Täiendsõnana adverb või adverbitaoline esiosa + substantiiv

Adverb või adverbitaoline eesliide täiendab põhisõna tähendust. Eesliide ei käändu ega esine iseseisvalt, nt *etu/kappale* 'esitükk', *taka/kappale* 'tagatükk', *keski/viiva* 'keskjoon', *irto/kaulus* '1. salli asemel kantav kõrge kootud kaelus, 2. äravõetav kaelus', *täys/patentti* 'täispatentkude'. (Vesikansa 1989: 239)

Numeraal + substantiiv

Numeraal esineb liitsõna täiendosana kahel korral ning mõlemal juhul on arvsõna illatiivis, nt *yhteen/ompelemine* 'kokkuõmblemine', *yhteen/sovittaminen* 'kokkusobitamine'.

4.3.1.2. Liitadjektiivid

Algupäraseid liitadjektiive on soome keeles üsna vähe. Liitadjektiivid on enamasti tõlkelaenud, mis on keeles hästi mугanenud, nt rts *Platt/fuss* > '*lättä/jalkainen*' või tuletised, nt *kangas/kannet* > *kangas/kantinen*, *monta väriä* > *monta/värinen*. (Vesikansa 1989: 237, 251)

Ainestiku liitadjektiivide täiendosana esineb substantiiv, mis võib olla nominatiivis, nt *kone/pestävä* 'masinaga pestav', genitiivis, nt *vartalon/mukainen* 'liibuv' või instruktiivis, nt *käsin/pestävä* 'käsitsi pestav'. Liitadjektiivide suurima rühma moodustavad kahest adjektiivist koosnevad värvinimetused. Adjektiivne täiendosa liitub põhisõnaga genitiivselt, nt *hopean/värinen*, *vaalean/ruskea* 'helepruun', *tumman/ruskea* 'tumepruun'. Kahe liitadjektiivi täiendosaks on arvsõna nominatiivis, nt *yksi/värinen* 'ühevärviline', *kaksivärinen* 'kahevärviline' ning ühe liitadjektiivi täiendosa on eriline liitsõnavorm, nt *avo/kaulainen* 'dekolteega, dekolteeritud'.

Kolmeosaliste liitsõnade täiendsõna koosneb vaid kahel juhul ühest sõnast, nt *vene + pääntie* 'paadikujuline kaelus', *kiila + kanta/pää* 'kiilukujulise põhjaga kand'. Ülejäänud kolmeosalised liitsõnad koosnevad kaheosalisest täiendsõnast ning ühesõnalisest põhisõnast, nt *nuppi/neula + kiinnitys* 'nööpnõeltega kinnitus', *harakan/varvas + pisto* 'varese/jalg/piste', *linnun/silmä + pisto* 'linnu/silma/piste', *korin/pohja + neule* 'lapiline kude', *käsi/työ + lanka* 'käsi/töö/lõng, -niit', *meri/mies + kaulus* 'madruse/krae', *napin/läpi + lista* 'nööp/augu/liist', *hiiren/hammas + kerros* 'auguline rida, sakiline serv', *korva/läppä + pipo* 'kõrvik, kõrvadega müts', *neli/taho + kavennus* 'spiraalkahandus', *yli/vetämis + kavennus* 'kaks silmust parempidi kokku kududa'.

Neljaosalisi liitsõnu on vaid üks, mis koosneb kahest kaheosalisest liitsõnast. Eesti keeles vastab soomekeelsele neljaosalisele liitsõnale neljast sõnast koosnev sõnaühend, nt *tiima/lasi/kanta/pää* 'lühendatud ridadega kootud sokikand'. Soomekeelse neljaosalise liitsõna rööpvariandina esineb ka sõnaühend *lyhennetyin kerroksin neulottu kantapää*,

mis annab minu meelest mõistet paremini edasi kui liitsõna, kuna on mainitud, et tegu lühendatud ridadega kootud sokikannaga.

Ainestikus esinevatel soomekeelsetel liitsõnadel võivad eesti keeles olla järgnevad vasted:

1. liitsõna, nt *nuppi/neula* 'nööp/nõel', *harakan/varvas/pisto* 'varese/jalg/piste'
2. lihttüvisõna, nt *kanta/pää* 'kand'
3. tuletis, nt *polvi/sukka* 'põlvik'
4. sõnaühend, nt *huppu/takki* 'kapuutsiga kampsun'

4.3.2. Liitsõnad ungari keeles

Sõnade liitmine on ka ungari keeles üks levinumaid sõnamoodustusviise. Kogutud materjalis on liitsõnu kõikidest ungarikeelsetest märksõnadest ~37,5%, mille hulgas on ~10% liitadjektiive ning ~90% liitsubstantiive. Ungarikeelses ainestikus leidub vaid kahe- (~91%) ja kolmeosalisi (~9%) liitsõnu.

4.3.2.1. Liitsubstantiivid

Ungarikeelsete kaheosaliste liitsubstantiivide täiendosana esineb nimisõna, omadussõna või prefiks. Nimisõnalise täiendosaga liitsõnades liitub substantiiv oma põhisõnaga nominatiivselt: nt *fém/tű* 'metallvarras', *kereszt/öltés* 'ristpiste', *akril/fonal* 'akrüül/lõng', *fonal/kötég* 'lõnga/viht'.

Omadussõnast ja nimisõnast koosnevate liitsõnade omadussõnaline täiendosa esineb erineval kujul. Esiteks võib täiendosaks olla lihttüvisõna, nt *dupla/passzé* 'kahekordne äär', *kis/ujj* 'väike sõrm' *lusta/kötés* 'ripskude'. Teise variandina on materjalis *s*-liite abil noomenist tuletatud adjektiiv, nt *gombos/tű* 'nööpnõel', *gyűrűs/ujj* 'neljas sõrm', *hatos/fonat*, *lapos/öltés*. Lisaks produktiivsele adjektiiviliitele *-s* muutub nimisõna omastavaliseks *-i* lisamisel, nt *téli/kabat* 'talvemantel', *svájci/sapka* 'barett'. Omastavat

väljendab ka oleviku kesksõna, mille tunnuseks ungari keeles on *-ó* või *-ő*, nt *horgoló/tű* 'heegelnõel', *kezdő/szél* 'algusäär', *tűző/öltés* 'sidepiste'.

Liitsubstantiivide täiendosana esineda prefiks järgnevates sõnades, nt *bet/oldás* 'kannakiil', *körbe/kötés* 'ringne kude', *össze/illesztés* 'kokkusobitamine'.

Kolmeosalised liitsõnad on kõik liitsubstantiivid, mis koosnevad kaheosalisest nimisõnalisest täiendosast ning põhisõnast, nt *három/szög + kendő* 'kolmnurkne rätik', *kézi/munka + fonal* 'käsi/töö/lõng', *mű/anyag + tű* 'plastik/vardad', *tyúk/lab + minta* 'hane/jala/ruut, pepita/ruut', *gomb/lyuk + pánt* 'nööp/augu/liist', *láb/szár + védő* 'säärised', *fel/kar + bőség* 'käsivarre ümbermõõt'. Materjalis on ka kaks kolmeosalist liitsõna, mille põhisõna koosneb prefiksist ja verbist tuletatud nimisõnast ning üheosalisest täiendist, *szem + fel/szedés* 'silmuste loomine', *kar + ki/vágás* 'varruka/kaar'.

4.3.2.2. Liitadjektiivid

Liitadjektiivide hulgas on eranditult värviga seotud liitomadussõnad, nt *sötétbarna* 'tumepruun', *világossárga* 'helekollane', *többszínű* 'mitmevärviline', *egyszínű* 'ühevärviline'

Ungarikeelsete liitsõnade vasteks võib eesti keeles olla

1. liitsõna, nt *váll/kendő* 'õla/rätik', *mutató/ujj* 'nimetis/sõrm', *biztosító/tű* 'haak/nõel', *gomb/lyuk/pánt* 'nööp/augu/liist', *szál/vezetés* 'lõnga/jooks'
2. lihttüvisõna, nt *basz/ksapka, svájci/sapka* 'barett'.
3. tuletis, nt *harisnya/zokni* 'põlvik', *boka/védő, láb/szár/védő* 'säärised'
4. sõnaühend, nt *kardigán/kötő/tű* 'elastse pikendusega vardad', *gyűrűs/ujj* 'neljas sõrm', *pomponkészítő* 'tuti valmistamise vahend', *csónak/nyak* 'paadikujuline kaelus', *bubi/gallér* 'ümar krae', *hatos/fonat* 'kuuest silmusest koosnev palmik'.

4.4. Sõnaühendid

Sõnaühenditeks nimetatakse kahe või enama iseseisva, lahkukirjutatud sõna kogumit, mille osadeks võivad olla eraldiseisvad sõnad või liitsõnad. Sõnaühendi tähtsaim osa on peasõna, mis on viimane sõna, teised osad on peasõna täiendid. Sõnade ühendamisel ei saada keelde uusi sõnu, vaid liidetakse olemasolevad sõnad. (Erelt 2007: 176; Haarala 1981: 17)

4.4.1. Sõnaühendid soome keeles

Sõnaühendeid on kogu ainekus ~32,8%. Käesolevas töös jagunevad soomekeelsed sõnaühendid sõnade arvu järgi kahe-, kolme-, nelja- ning viieosalisteks. Täiendi liigid on järgnevad: omadussõnaline ehk adjektiivtribuut, nt *katkaistut pyöröpuikot* 'elastse pikendusega vardad', nimisõnaline täiend omastavas käändes ehk genitiivtribuut, nt *ranteen ympäryys* 'randmeümbermõõt' või määrustäiend ehk adverbiaaltribuut, nt *kierre vasemmalle* 'keere vasakule'. Genitiiv- ja adjektiivtribuut on eestäiendid ning adverbiaaltribuut järeltäiend. (EKK: 408–409)

Suurima rühma moodustavad kaheosalised sõnaühendid, milles on peasõnaks substantiiv ning täiendina adjektiiv-, genitiiv- või adverbiaaltribuut.

Adjektiivtribuudist ja noomenist koosnevaid sõnaühendeid on ainekus üle poole. Sõnaühendite adjektiivtribuudina esineb omadussõna nimetavas käändes, nt *suora hiha* 'sirge varrukas', *pitkät puikot* 'pikad vardad', *oikea silmukka* 'parempidine silmus'; tuletusliidete abil moodustatud omadussõnad, nt *reiällinen mittalevy* 'vardamõõdik, varraste jämeduse määraja, varraste numbrimääraja', *nupilliset puikot* 'pikad vardad', *parillinen kerros* 'paaris rida', *pariton kerros* 'paaritu rida', *kemiallinen pesu* 'keemiline pesu', *kaksisäikeinen lanka* 'kahekordne lõng' või adjektiivi funktsioonis olev partitsiip, nt *venytetty silmukka* 'venitatud silmus', *istutettu hiha* 'külgeõmmeldud varrukas' (passiivi 2. partitsiip), *napitettava kaulus* 'nööpidega krae', *rullautuva kaulus* 'rullkrae' (aktiivi 1. partitsiip).

Sõnaühendeid, kus täiendiks on **genitiivatribuut**, on ainestikus umbes üks kolmandik. Nimisõnaline täiend esineb üldjuhul ainsuse omastavas, nt *langan koostumus* 'lõnga koostis', *värjäyserän numero* 'partii number', *puikkokoon mittari* 'vardamõõdik, varraste jämeduse määraja, varraste numbrimääraja', *palmikon kierto kohta* 'palmiku keere', *kalastajan sormikkaat* "pirukamüüjakindad", *hihan sisäpituus* 'varruka sisepikkus'. Kogutud materjalis on siiski ka kolm sõnaühendit, kus genitiivatribuut esineb mitmuse omastavas, nt *lasten villapusero* 'lastekampsun', *naisten villapusero* 'naistekampsun' ja *miesten villapusero* 'meestekampsun'.

Ülejäänud kaheosalised sõnaühendid koosnevad **adverbiaalatribuudist** ning noomenist, nt *ketjusilmukka virkkuukoukulla* 'heegeldatud ahelsilmus', *kynsikkäät sormuhupulla* 'topeltkindad', *kierre vasemmalle* 'keere vasakule', *kierre oikealle* 'keere paremale', *palmikko etukautta* 'palmikuvõte eest', *palmikko takakautta* 'palmikuvõte tagant', *lisäys reunasilmukasta* 'kasvatamine ääresilmusest', *päätely neulepuikolla* 'lõpetamine kududes'.

Kolmeosalised sõnaühendid koosnevad kahest genitiivatribuudist ja noomenist, nt *puikon pään sulkija* 'varda otste nupp, varda otsik', adverbiaalatribuudist, adjektiivatribuudist ja noomenist, nt *jälkikäteen neulottu kantapä* 'hiljem kootud sokikand, "lõpetskonts"', *kärjestä aloitettu sukka* 'otsast alustatud sokk', *neulomalla aikaansaatu nyppy* 'kootud nupp' ning kahest adjektiivatribuudist ja noomenist, nt *sileä oikea neule* 'parempidine kude', *sileä nurja neule* 'pahempidine kude'.

Soomekeelses ainestikus leidub järgnevaid neljaosalisi sõnaühendeid, nt *lisäys edellisen kerroksen silmukasta* 'kasvatamine eelmise rea silmusest', *helman kanssa neulottu päärme* 'hõlmaga koos kootav äär', *varresta kärkeen neulottu sukka* 'säarest alustatud sokk' ning viieosalisi sõnaühendeid, nt *lisäys neulomalla silmukka kahteen kertaan* 'ühest silmusest kududa kaks', *lisäys edellisen kerroksen silmukkapohjukasta kiertäen* 'kasvatamine eelmise rea silmusepõhjast keerdsilmusega',

Erelt (Erelt 2007: 158) osutab, et terminina saab käibida sõnaühend, mis koosneb kahest, maksimum kolmest sõnast. Ainestikus esinevad nelja- ja viieosalised sõnaühendid kirjeldavad mingit töövõtet või täpsustavad põhisõna olemust. Lugejale võivad need tunduda pikad ja lohisevad, kuid enamjaolt ei ole võimalik neist lühemat terminit teha. Kudujale on tähtis nii see, kas silmus tehakse eelmise rea silmusest keerdsilmusega või tavalise silmuse abil, kas kampsuni äär kootakse hõlmaga koos või eraldi.

Sõnaühendil *lyhennetyin kerroksin neulottu sukan kantapää* 'lühendatud ridadega kootud sokikand' on soome keeles paralleelvariandina kasutusel liitsõna *tiimalasikantapää*. Liitsõna on küll tekstis hõlpsam kasutada, aga samas ei ütle täiendsõna *tiimalasi* midagi täpsemat selle kohta, kuidas kand kootud on. Konkreetsel juhul seletab sõnaühend ennast paremini, kuna kätkeb endas seletuse.

4.4.2. Sõnaühendid ungari keeles

Sõnaühendid moodustavad ungarikeelsetest märksõnadest ~38,4%. Kõige enam on kaheosalisi sõnaühendeid ~74,4%, kolmeosalisi on ~16,3%, neljaosalisi ~7,4% ning viieosalisi ~1,9%.

Ungarikeelsetes kaheosalistes sõnaühendites on täiendiks **adjektiivatribuut**, nt *egyenes kötötű* 'pikad vardad', *kerekített sarok* 'kiilukujulise põhjaga kand', *ötujjas kesztyű* 'sõrmkinnas', *középső ujj* 'keskmise sõrm', *egyujjas kesztyű* 'labakinnas' või **adverbiaalatribuut**, nt *kefe moherfonalhoz* 'mohäärihari'.

Omadussõnaline täiendina esineb lihttüvsõna, nt *hamis patentkötés* 'valepatentkude', *rövid ujj* 'lühike varrukas', *magas nyak* 'polokrae', *sima szem* 'parempidine silmus' või tuletis, nt *egyenes kötötű* 'pikad vardad', *páratlan sor* 'paaritu rida', *kétségű kötötű* 'kahe otsaga vardad', *gépi varrás* 'masinõmblus', *izlandi pulóver* 'islandi kampsun'. Samuti

peetakse omadussõnaliseks täiendiks partitiivivorme, nt *erősített sarok* 'tugevdatud kand', *bevarrt ujj* 'külgeõmmeldud varrukas', *kezdő sor* 'esimene rida'.

Kolmeosalised sõnaühendid koosnevad adverbist, adjektiivist ja noomenist, nt *utólag beillesztett sarok* 'hiljem kootud sokikand, „lõpetskonts” ', *labfejtől kezdett zokni* 'otsast alustatud sokk', *lábszártól kezdett zokni* 'säärest alustatud sokk' , *oldalvarrásba állított zseb* 'küljeõmblusesse õmmeldud tasku', *utólag felvarrt szegély* 'eraldi kootav kant, äär', ning kahest adjektiivist ja noomenist, nt *vágott ujjú kesztyű* 'ilma otsteta sõrmkindad, „pirukamüüjakindad”, „suitsumehekindad” ', *sima és fordított minta* 'parem-pahempidine koekiri'.

Neljast osast koosnevatel sõnaühenditel on tihtipeale rööpvariandina kasutusel liitsõna, nt *keresztsemes hímzéshez használt tű* 'sukanõel', kasutusel ka *goblentű; sarok alsó íves része* 'kannapõhi', kasutusel ka *saroksapka*.

Ungarikeelses ainekustikus leiduva viieosalise sõnaühendi “U” alakú *segédű csavart mintához* 'abivarras, palmikuvarras' kõrval on käibel ka liitsõna *segédű*. Kui liitsõna nimetab, et tegu on lihtsalt abivardaga, siis sõnaühend täpsustab, millise pinna kudumisel seda varrast kasutatakse ning milline on varda enda kuju. Sõnaühendit kohtab erialakirjanduses tavaliselt töövahendeid tutvustavas osas, nt pildiallkirjana, liitsõnaline nimetus on kasutusel tööjuhistes, kus loetavuse huvides tarvitatakse just lühemat varianti. Eesti ja soome keeles on käibel vaid liitsõna, sm *palmikkopiikko, apupuikko, ee abivarras, palmikuvarras*.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli kolmekeelse silmuskudumise sõnastiku koostamine ning sõnavara vormilise külje analüüs. Põhirõhk on soome- ja ungarikeelse sõnavara analüüsil.

Soome-ungari-eesti silmuskudumise sõnastikus on ligikaudu 550 soomekeelset märksõna, millele on antud vasted ungari ja eesti keeles. Sõnastik on jagatud teemade kaupa alapeatükkideks, nt materjalid, töövahendid, kootud esemed jne. Lisaks erialamõistetele (nt *sukavardad*, *lõng*) leiab sõnastikust ka üldkeeles kasutusel olevaid mõisteid (nt *käsi*, *punane*) ning heegeldamises ja tikkimises kasutatavaid termineid (nt *kahekordne samm*, *varesejalgpiste*). Sõnastiku materjal pärineb kudumisalastest raamatutest, sõnastikest, Internetilehekülgedelt ja ajakirjadest. Sõnavara on üle vaadanud ning täiendanud erialainimesed.

Soomekeelne silmuskudumise sõnavara jaguneb moodustusviisi järgi liitsõnadeks ~42,7%, sõnaühenditeks ~32,8%, tuletisteks ~11% ning lihttüvisõnadeks ~13,5%. Ungarikeelses sõnavaras on pea võrdselt sõnaühendeid ~38,4% ja liitsõnu ~37,5%, lihttüvisõnu on ~18,4% ning tuletisi ~5,7%.

Lihttüvisõnade hulka kuuluvad omasõnad, mis moodustavad sõnavara keskse osa, nt sm *helma* 'hõlm', ung *öv* 'vöö'. Vanimad keelde laenatud lihttüvisõnad on keeles nii mугanenud, et neid peetakse sageli omasõnadeks, näiteks soome keelde on rootsi keelest laenatud *hattu* 'müts' ja *nappi* 'nööp'. Uusi lihttüvisõnu saadakse keelde teistest keeltest laenates või keeles juba olemasolevatest tüvedest. Soome keelde on prantsuse keelest laenatud sõna *baskeri* 'barett' ning ungari keelde *pelerin* 'peleriin'.

Tuletistest analüüsisin vaid substantiivi- ning adjektiivituletisi, kuna verbe on materjalis väga vähe. Substantiiviliidetest on produktiivseim teonimiliide, nt sm *kaventaminen* 'kahandamine', ung *fogyasztás* 'kahandamine'. Adjektiiviliidetest esineb soomekeelses ainekstikus *inen-*, *ton-* ning *vA-liide*, nt *sininen* 'sinine', *hihaton* 'varrukata', *kirjava*

'värviline', ning ungarikeelses sõnavaras millegi puudumist märkiv liide *-talan ~ -telen-, -tlan, -atlan ~ -etlen*, nt *ujatlan* 'varrukata'.

Liitsõnadest esineb materjalis liitsubstantiive ning -adjektiive. Soome keeles moodustavad liitsubstantiivid liitsõnadest ~92,8% ning ungarikeelsete liitsõnade hulgas on neid ~90%. Nii soome kui ka ungari keeles moodustavad suurima rühma kaheosalised liitsõnad. Kui ungarikeelses materjalis on vaid kahe- ja kolmeosalised liitsõnad, siis soome keeles koosneb pikim liitsõna neljast osast, nt *tiimalasikantapää* 'lühendatud ridadega kootud sokikand'.

Soomekeelsete liitsubstantiivide täiendosa on substantiiv (nt *kantalappu*), adjektiiv (nt *norjalaispusero* 'norra kampsun'), adverb (nt *etukappale* 'esitükk') või numeraal (nt *yhteensovittaminen* 'kokkusobitamine'). Substantiivne täiend võib oma põhisõnaga liituda nominatiivselt (nt *lankakerä* 'lõngakera') või genitiivselt (nt *langanohjan* 'lõngasõrmus'). Ungarikeelse liitsubstantiivide täiendosana esineb substantiiv (nt *fonalkötég* 'lõngaviht') või adjektiiv (nt *lustakötés* 'ripskude').

Soome- ja ungarikeelsetel liitsõnadel on eesti keeles vasteks liitsõna (nt sm *harakanvarvaspisto* 'varesejalgpiste', ung *szálvezetés* 'lõngajooks'), tuletis (nt sm *polvisukka* 'põlvik', ung *harisnyazokni* 'põlvik'), lihttüvisõna (nt *kantapää* 'kand', *svájcisapka* 'barett') või sõnaühend (nt *hupputakki* 'kapuutsiga kampsun', unk. *hatosfonat* 'kuuest silmusest koosnev palmik').

Umbes kolmandiku mõlema keele märksõnadest moodustavad sõnaühendid, mille hulgas on enim kaheosalisi, pikimad sõnaühendid koosnevad viiest osast. Soomekeelsete kaheosaliste sõnaühendite täiendina esineb adjektiivatribuut, nt *venytetty silmukka* 'venitatud silmus', genitiivatribuut, nt *puikkokoon mittari* 'vardamõõdik' ning adverbiaalatribuut, nt *palmikko takakautta* 'palmikuvõte tagant'. Ungari keeles on kaheosaliste sõnaühendite täiendiks adjektiiv- ning adverbiaalatribuut, nt *egyenes kötőtű* 'pikad vardad', *kefe moherfonalhoz* 'mohäärihari'.

Kirjandus

- Almey, Mirja, Marketta Luutonen, Kyllikki Mitronen** 1993. Sydämenlämmittäjä ja tikkuripaita. Tammi.
- Cooper, Julia** 2006. Kössünk, lányok! Alexandra Kiadó.
- ÕS 2006 = Eesti keele õigekeelsussõnaraamat: ÕS 2006.** Toim. Tiiu Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross** 2000. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat;** <http://www.eki.ee/dict/ekss/>
- Erelt, Tiiu** 1982. Eesti oskuskeel. Tallinn: Valgus.
- Erelt, Tiiu** 2007. Terminiopetus. TÜ Kirjastus.
- ESZ = Etimológiai szótár: magyar szavak és toldalékok eredete.** 2006
- Fóris, Ágota** 2005. Hat terminológia lecke. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Haarala, Risto** 1981. Sanastotyön opas. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 16. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Haarala, Risto** 1989. Sanat tiedon ja taidon palveluksessa. – Nykysuomen sanavarat. Toim. Jouko Vesikansa. WSOY, s 259–275.
- Hakulinen, Lauri** 1968. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki: Otava.
- Hegedús, Rita** 2004. Magyar nyelvtan. Formák, funktciók, összefüggések. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Häkkinen, Kaisa** 1997. Mistä sanat tulevat. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ikola, Ismo** 2000. Pieni nykysuomen opas. Turku: Abo Akademis tryckeri.
- Jürgen, Tiina** 2004. Viljandi rahvarõivad. Viljandi Muuseumi Aastaraamat 2003; <http://muuseum.viljandimaa.ee/aastaraamat/2003/jyrgen.pdf>
- Jürgen, Tiina** 2006. Pilstvere rahvarõivad. Viljandi Muuseumi Aastaraamat 2005; <http://muuseum.viljandimaa.ee/aastaraamat/2005/jyrgen.pdf>
- Keszler, Borbála, Klára Lengyel** 2002. Kis magyar grammatika. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kivilo, Liivia** 1993. Kampsunid. Tallinn: Mats.

- Kivilo, Liivia** 1995. Piltkudumid. Tallinn: Mats.
- Koivusalo, Esko** 1981. Neuloa-kutoa-ommella. Kielikello 2/1981.
- Konsin, Kalju** 1972. Silmkoeesemed. Tallinn: Kunst.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva** 2009. Neulonna perusteet;
<http://hdl.handle.net.10138/15524>
- Korchmáros, Valéria M.** 2007. Lépésenként magyarul. Unkarin kielioppi – muillekin kuin unkarilaisille. Szeged.
- Kozma, Vera** 2004. A kézikötés története ... és negyedszáz különleges modell elkészítésének leírása. József Műhely, Budapest.
- KP 1** = <http://www.kaspaikka.fi/neulonta/perinn1.html>
- KP 2** = http://www.kaspaikka.fi/neulonta/asusteita_vaatteita/kynsikkaat.html
- Kröger, Tarja** 2003. Mummin kinnasneula;
<http://www.kaspaikka.fi/koti/tkkroger/kinnasneula/>
- Kull, Rein** 2000. Kirjakeel, oskuskeel, üldkeel. Eesti Keele Sihtasutus.
- Leinonen, Kaisa** 2004. Neulakinnas;
<http://www.kaspaikka.fi/koti/kleinone/neulakinnas/index.html>
- MEKSZ** = Magyar értelmező kéziszótár 1975. Szerk. Juhász, József, István Szőke, Gábor Nagy, Miklós Kovalovszky. Budapest: Akadémiai kiadó.
- Meeri, Tiina** 1996. Kudumisõpetus 2. Diagonaalkoed + Horisontaalsed vööndid. Tallinn: Valgus.
- Mereste, Uno** 2000. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mitronen, Kyllikki, Liia Vilkkumaa** 2008. Sökkide väel. Varrak.
- Ojaste, Ann** 2009a. Roosimine;
http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/105/Roosimine.pdf
- Ojaste, Ann** 2009b. Vikkelkoed;
http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/105/Vikeldamine.pdf
- Piiri, Reet** 2008. Kudumise koidik. Silmuskudumise ajalugu. – Käsitöö, kevad, lk 100–101.
- Pink, Anu** 2002. Kudumine IV-IX klass. Saara kirjastus.

- Rätsep, Huno** 2002. Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa.
- Rutt, Richard** 1987. A History of Hand Knitting. Batsford.
- Sajavaara, Paula** 1989. Vierassanat. – Nykysuomen sanavarat. Toim. Jouko Vesikansa. WSOY, s 64–109.
- SKP** = Suomen kielen perussanakirja 2001. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Edita Oyj.
- STK** = Sanastotyön käsikirja 1988. Tekniikan Sanastokeksus r.y.
- Tomberg, Riina** 2007. Vatid, troid, vamsad. Silmkoelisi kampsuneid Lääne-Eesti saartelt.
Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia; Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Vajanto, Krista** 2003. Euran emännän neulakintaat. Tutkielma Luistarin haudan 56 neulakinnasfragmenteista. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto;
http://www.vajanto.net/gradu/euran_emannan_neulakintaat.pdf
- Vesikansa, Jouko** 1978. Johdokset. Nykysuomen oppaita 2. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Vesikansa, Jouko** 1989. Yhdyssanat. – Nykysuomen sanavarat. Toim. Jouko Vesikansa. WSOY, s 213–258.

Kasutatud allikad

- Aarne, Laine 1979. Tööõpetuse oskussõnastik. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tallinn: Eesti NSV Haridusministeerium.
- Aho, Kerttu, Pulmu Hellervo, Toni Niemi 1979. Lankatöitä omin käsin. Porvoo: Söderström.
- A kézikötés ABC-je 1991. yota kiadó
- Aljasmets, Erna 1973. Heegeldamine III-VI klassile. Tallinn.
- Aljasmets, Erna 1980. Heegeldamine ja silmuskudumine III–VI klassile. Tallinn: Valgus.
- Aljasmets, Erna 1984. Heegeldamine. Tallinn: Valgus.
- Bános, Mária 1971. Kézi kötés. Budapest.
- Barnder, Betty 2003. Hakka kuduma. Tallinn: Sinisukk.
- Behrens, Kathrin, Ariane Heyduck 1985. Oikein, nurin. Perusneuleita ja uusia malleja. Helsinki: Otava.
- Bode, Sigrid, Brigitte Dietze, Gundula Steinert 2002. Kötöiskola kezdőknek. Magyar Könyvklub.
- Brown, Pauline 2003. Tikkimise entsüklopeedia. Sinisukk.
- Burger, Lajos 2004. Szótárház. Népies, régies, történeti szavak tára. Print-X Kiadó.
- Buss, Katharina 2001. Kötött zoknik. Budapest.
- Bühler, Waldemar 1971. Suuri askartelukirja. Porvoo: WSOY.
- Cooper, Julia 2006. Kössünk, lányok! - 15 szuper kötésminta kreatív csajoknak. Útmutató lépésről lépésre a sikeres kötéshez. Alexandra.
- Eesti Naine 11/2000.
- Eesti Naine 12/2009.
- Eesti-inglise-saksa-soome-vene väike rõivasõnastik 1996. Tallinn: Eesti Rõivatootjate Liit.
- Eesti-soome sõnaraamat 1993. Koost. Paul Kokla, Helga Laanpere, Mart Mäger, Arno Pikamäe. Teine trükk. Tallinn: Valgus.
- Englantilais-suomalainen tekstiili- ja vaatealan sanasto 1979. Toim. Lea Saarikoski. Helsinki: Otava.

Fürge ujjak 3/2005.

Fürge ujjak 8, 9, 10/2006.

Fürge ujjak 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10/2007.

Fürge ujjak 1, 2, 3, 4, 12/2008.

Ganderton, Lucinda 1999. Teejuht käsitöömaailma. Ersen.

Gazdáné Olosz, Ella 1986. Kézimunkázók könyve. Bukarest: Kriterion könyvkiadó.

Griffiths, Amanda 2005. 1000 kötött pullover. Kombinálható elemekből. Kialakítható, divatos ruhadarabok. Alexandra.

Gunnars, Anita 2001. Kindad, mütsid, sokid & sallid. Tallinn: Sinisukk.

Hallik, Claire 1957. Silmuskudumine. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Hein, Anne, Liivia Kivilo, Annika Linnas, Kai Malmsten 1994. Käsitöö 5. klassile. Tallinn: Valgus.

Hellevo, Pulmu, Toni Niemi, Kerttu Aho 1976. Tekstiiliopas 1 lankatyöt. Porvoo-Helsinki. WSOY.

Hirvensalo, Lauri 1991. Saksa-suomi suursanakirja. Porvoo: WSOY.

Illustrated Oxford Dictionary 1998. Dorling Kingsley Limited & Oxford University Press.

Ilutegija 1, 2, 8, 9, 10/1996.

Ilutegija 10/1998.

Ilutegija 7/1995.

Jaacks, Hanna 1988. Nyt neulomaan! Jyväskylä. Helsinki: Gummerus.

Jaacks, Hanna 1994. A tökéletes kötés iskolája. Korszerű kézikönyv kezdőknek és haladóknak. Budapest: Minerva.

Karro, Kaire 2005. Saksa-eesti silmuskudumise sõnastik. TÜ magistriprojekt.

Kauneimmat käsityöt 1, 2, 3, 4/2003.

Kauneimmat käsityöt 1/2008.

Kauneimmat käsityöt 6/2007.

Kauneimmat käsityöt 1975. Helsinki-Porvoo: WSOY.

Kauneimmat käsityöt 2 1976. Helsinki-Porvoo: WSOY.

Kauneimmat käsityöt 6/2002.

Kivilo, Liivia 1991a. Silmuskudumine. Tallinn: Mats.

Kivilo, Liivia 1991b. Sokid. Tallinn: Mats.

Kivilo, Liivia 1991c. Tikkimine. Tartu: Tartumaa.

Kivilo, Liivia 1992. Kindad. Tallinn: Mats.

Kivilo, Liivia 1993. Kampsunid. Tallinn: Mats.

Kivilo, Liivia 1995. Piltkudumid: lastele, noortele, kogu perele. Tallinn: Mats.

Käden taidot 2002. Toim. Hilka Opas. WSOY.

Käsitöö sügis 2007.

Käsitöö kevad 2008.

Kötés - egyedit - saját kezűleg 2007. Vince Kiadó.

Lehismets, Leili 1978. Pitsilised koekirjad. Tallinn: Valgus.

Malcolm, Trisha 2006. Egyszerű kötött holmik – kicsiknek. 50 elbűvölő modell csecsemők és kisgyermek számára. Aréna 2000 Kiadó.

Márton Erzsébet 2002. Tarkabarka gyerekpulcsik. Szegedi Kossuth Nyomda Kft.

McGrifford, Anja 2003. Käsi- ja taideteollisuussanasto = Glossary of Arts and Crafts. Suomi-englanti-suomi. Kolmas painos. Porvoo: Julmapaino.

Meeri, Tiina 1994. Kudumisõpetus 1. Soonikkoed, palmikkoed. Tallinn: Valgus.

Meeri, Tiina 1996. Kudumisõpetus 3. Nööpaugud, nupud, lehed. Tallinn: Valgus.

Meeri, Tiina 1997. Kudumisõpetus 4. Kolme ja viie silmuse mustrid. Tallinn: Valgus.

Meeri, Tiina 1999. Kudumisõpetus 5. Venitatud silmused. Lõngajooksud. Hargnema lastud silmused. Tallinn: Valgus.

Neuleet 1982. Weilin +Göös.

Novita 1/1999.

Novita 4/2003.

Nurmi, Timo, Ilkka Rekiaro, Päivi Rekiaro, Timo Sorjanen 2003. Suuri sivistyssanakirja. Gummerus.

Nykysuomen sanakirja: lyhentämätön kansanpainos 1–4. 1978–1979. Päätoim. Matti Sadeniemi. Porvoo: Söderström.

Nykysuomen sanakirja 1–6. 1996. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

Olki, Mary 1992. Mary Oljen kauneimmat käsityöt. Kolmas painos. Porvoo: Söderström.

Parry-Jones, Maria 2002. Koekirjade piibel. Sinisukk.

Parry-Jones, Maria 2006. A kötés bibliája. Alexandra.

Password: inglise-eesti seletav sõnaraamat = Password: English dictionary for speakers of Estonian 1999. Kuues trükk. Toim. Ants Pihlak. Tallinn: TEA Kirjastus.

Peškova, L`udmila 1986. A házi kötés iskolája.

Peškova, L`udmila 1969. A kötés (100 kötésmintá, 30 norvégmintá, sok-sok modell). Bratislava: Práca-szakszervezeti könyvkiadó.

Pink, Anu 2002. Kudumine IV-IX klassile. Saara käsitööõpikud 1. Saara kirjastus.

Põldmets, Pille 1997. Rõivanimetused soome ja eesti keeles. Seminaritöö, Tartu.

Põldoja, Maimu 1996. Heegeldamine. Tallinn.

Põldoja, Maimu 1992. Kudumine. Tallinn.

Raun, Alo 2000. Eesti keele etümoloogiline teatmik. Maarjamaa taskuraamat 19.

Ritoniemi, Karin, Paula Maisniemi, Toni Niemi 1981. Tekstiiliopas 2 Vaatetus. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Ruuskanen, Kaisu, Marja-Liisa Nevala, Eila Hankinen, Maija-Leena Nysten 1981. Tekstiiliopas 3 kirjonta.

Silvet, Johannes 1998. Inglise-eesti sõnaraamat = English-Estonian dictionary 1–2 1998. Tallinn: Valgus.

Soome-eesti suursõnaraamat = Suomi-viro-suursanakirja 1–2. 2003. Toim. Valdek Pall. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Sula, Külli 2000. Erialasõnastik õmblusvabrikule Sangar. Magistriprojekt. Tartu Ülikool.

Suomen kielen perussanakirja I–III. 1996. Neljäs painos. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja. 2001

Suur inglise-eesti seletav sõnaraamat = Essential english-Estonian semi-bilingual dictionary for speakers of Estonian 2000. Peatoim. Ruth Mägi. Tallinn: TEA kirjastus..

Tekstiilisanaluettelo. Textilordlista. Vocabulary of Textiles 1991. Helsinki: VAPK (TSK 17)

Tekstiilisanasto: suomi, ruotsi, saksa, englanti 1959. Tampere: Suomen Tekstiilimiesten Liitto.

Tervonen, Aili 1999. Tekstiili termineid. Tartu: Eesti Põllumajandusülikool.

Ungari-eesti sõnaraamat = Magyar – észt szótár 2010. Peatoim. Tõnu Seilenthal, Anu Nurk. Eesti Keele Sihtasutus.

Uudissanasto 80 1979. Toim. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimisto.

Suomalaisen kirjallisuuden seura. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Uusi sivistyssanakirja 1979. Toim. Annukka Aikio. Seitsemäs painos. Keuruu: Otava.

Uusi suomi-englanti suursanakirja = Finnish-English general dictionary 1984. Porvoo: Söderström..

Vene-eesti sõnaraamat 1–2 2000. Teine trükk. Toim. Helle Leemets, Henn Saari, Rein Kull. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Venla: kodin suuri käsityökirjasto 5. Villatakit, takit, jakut, viitat 1984. Helsinki: WSOY.

Venla: kodin suuri käsityökirjasto 8. Peitteet, tyynyt, matot, askartelu 1986. Helsinki: WSOY.

Võõrsõnade leksikon 2000. Koost. Vääri, Eduard, Richard Kleis, Johannes Silvet. Tallinn: Valgus.

Võõrsõnastik 1999. Peatoim. Ruth Mägi. Tallinn: TEA Kirjastus.

Interneti-allikad

<http://209.85.135.104/search?q=cache:uMYLvwreAQoJ:hu.wikipedia.org/wiki/Gyapj%C3%BA+zef%C3%ADrfonal&hl=hu&ct=clnk&cd=1&gl=hu>

<http://hu.texsite.info>

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Fonal>

<http://marikaje.uw.hu/>

<http://plaza.fi/ellit/kasityot/neuleohjeet/>

<http://www.furgeujjak.atw.hu/>

<http://www.garnstudio.com/ordlister/eng.htm>
<http://www.internetix.fi/opinnot/opintojaksot/7taide/lanka>
<http://www.isetegija.net>
<http://www.kallamedia.com/virkkaus/mallit.html>
<http://www.kangasaitta.fi/kaweb.nst/tarvikesivu!OpenPage>
<http://www.kangastukku.com>
<http://www.katajala.net/marjut/neuleet/sanasto.shtml>
<http://www.katajala.net/marjut/neuleet/virkkaussanasto.shtml>
<http://www.kaspaikka.fi/neulonta/>
http://www.maggiesrags.com/tips_color.htm
<http://www.netcall36.hu/divat/textkif.htm>
<http://www.nicehouse.fi/vaatehuo/neulo/nperusk.htm>
<http://www.novita.fi/>
http://www.ullaneule.net/0206/neuvot_sukkaekstra.html
http://www.ullaneule.net/0307/artikkelit_kantapaa.html
<http://www.ullaneule.net/ullakko/englanti.html>
<http://www.wiseneedle.com/glossary.asp>

Suomen-, unkarin- ja vironkielinen neulonnan sanasto.

Yhteenveto.

Tutkimukseni tavoitteena oli koota suomen-, unkarin- ja vironkielinen neulonnan sanasto sekä analysoida sen rakennetta keskittyen ensisijaisesti suomen- ja unkarinkieliseen termistöön.

Tutkielmani ensimmäisessä kappaleessa luonnehditaan erikoiskielen suhdetta yleiskieleen. Yleiskielen katsotaan olevan koko kieliyhteisölle sanastollisesti tuttua, mutta erikoiskielen sanaston tuntevat yleensä vain kyseisen alan ammattilaiset. Suurin eroavaisuus on nimenomaan sanastossa, joka on erikoiskielessä huomattavasti yleiskieltä tarkempi. Näiden kielityyppien välille ei kuitenkaan voida vetää jyrkkää rajaa, koska erikoiskielen sanasto saa aineksia yleiskielestä ja päinvastoin.

Erikoiskielen oleellisin tunnusmerkki on erikoissanasto eli termistö. Uusia termejä muodostetaan kielessä jo olevien aineiden pohjalta tai lainaamalla sanoja muista kielistä. Suomen, unkarin ja viron kielessä termeinä voivat olla perussanat, johdokset, yhdyssanat sekä sanaliitot. Yleisimmät sananmuodostuskeinot ovat johtaminen (eli derivaatio) ja yhdistäminen (eli kompositio) sekä lainaaminen.

Työni kolmas kappale sisältää kolmikielisen suomi-unkari-viro -neulontasanaston, jossa on noin 550 hakusanaa. Sanaston aineisto on poimittu erikoisalan kirjoista, aikakauslehdistä, sanastoista ja internetsivustoilta. Suomenkieliset hakusanat ovat aakkosjärjestyksessä ja niille on annettu vastine sekä unkarin että viron kielellä. Kaikista suomenkielisistä hakusanoista noin 42,7% on yhdyssanoja, sanaliittoja on n. 32,8%, johdoksia n. 11% ja perussanoja n. 13,5%. Unkarinkielisistä termeistä suurimman ryhmän muodostavat sanaliitot, joita on n. 38,4%, toiseksi eniten eli n. 37,5% on yhdyssanoja, perussanoja on n. 18,4% ja johdoksia n. 5,7%.

Perussanaston ydintä ovat ikivanhat omaperäiset sanat, esim. *helma*, unk. *öv* 'vyö', ja eri-ikäiset lainat, esim. *neula*, unk. *gyöngy* 'paljetti'. Vanhimmat lainat ovat mukautuneet kieleen niin hyvin, että ne käsitetään omaperäisten sanojen veroisiksi, esim. ruotsista suomeen lainatut sanat *hattu*, *nappi*. Uusia perussanoja saadaan kieleen pääasiassa lainaamalla muista kielistä, esim. ranskan kielestä *baskeri*, espanjasta unkariin *bolero* 'bolero', englannin kielestä tai sen välityksellä *jumpperi*, *silkki*, sekä myös omaperäisen sanaston pohjalta.

Johdoksista aineistossa esiintyy substantiivi- ja adjektiivijohdoksia. Teonnimijohtimet ovat molemmassa kielessä produktiivisimpia substantiivijohtimia, esim. *purkaminen*, unk. *fogyasztás* 'kaventaminen'. Suomen kielen adjektiivijohtimista esiintyy aineistossa *-inen*, *-ton* sekä *-vA*, esim. *sininen*, *hihaton*, *kirjava*, ja unkarin kielen johtimista jonkin puuttumista osoittava *talán-* ~ *telen-*, *tlán-*, *atlan-* ~ *etlen-* johdin, esim. *ujjatlan*.

Aineiston yhdyssanat ovat substantiiveja ja adjektiiveja. Suomen kielen yhdyssanoista noin 92,8% on substantiiveja, unkarin kielessä noin 90%. Suomenkieliset yhdyssanat ovat enimmäkseen 2- ja 3-osaisia. Kaksiosaisien substantiivien määriteosana esiintyy substantiivi, esim. *kantalappu*, adjektiivi, esim. *norjalaispusero*, adverbi, esim. *etukappale*, ja numeraali, esim. *yhteensovittaminen*. Määriteosana substantiivi voi olla joko nominatiivissa, esim. *lankakerä*, tai genetiivissä, esim. *langanohjan*. Yhdyssanat unkarinkielisessä aineistossa ovat vain 2- ja 3-osaisia. Substantiivien määriteosana esiintyy joko substantiivi, esim. *fonalkötég*, tai adjektiivi, esim. *lustakötés*. Yhdyssanojen vastineena viron kielessä voi olla yhdyssana, esim. *harakanvarvaspisto* 'varesejalgpiste', unk. *szálvezetés* 'löngajooks', johdos, esim. *polvisukka* 'pölvik', unk. *harisnyazokni* 'pölvik', perussana, esim. *kantapää* 'kand', *svájcisapka* 'barett' tai sanaliitto, esim. *hupputakki* 'kapuutsiga kampsun', unk. *hatosfonat* 'kuuest silmusest koosnev palmik'.

Noin kolmasosa molempien kielen hakusanoista on sanaliittoja, joiden joukossa on eniten kaksiosaisia liittoja, esim. *katkaistut pyöröpuikot*, unk. *hamis patentkötés*

'valepatentti'. Suomen kaksiossaisten sanaliittojen attribuuttina esiintyy adjektiiviattribuutti, esim. *pitkät puikot*, *venytetty silmukka*, genetiiviattribuutti, esim. *puikkokoon mittari*, *lasten villapusero*, sekä adverbiaaliattribuutti, esim. *palmikko takakautta*, *päättely neulepuikolla*. Unkarin kielessä on sekä adjektiiv- että adverbiaaliattribuutti, esim. *egyenes kötőtű* 'pitkät puikot', *kefe mohérfonalhoz* 'mohairharja'.